

জটিল প্রশ্ন সহজ উত্তৰ

GOOD QUESTION GOOD ANSWER

By ven. S. Dhammika. Singapoor



বৌদ্ধ সাহিত্য পৰিষদ অসম

অনুবাদক : শ্ৰী দুৰ্গেশ্বৰ বয়

জটিল প্রশ্ন সহজ উত্তৰ

GOOD QUESTION GOOD ANSWER

By ven. S. Dhammika. Singapoor



বৌদ্ধ সাহিত্য পৰিষদ অসম

অনুবাদক : শ্ৰী দুৰ্গেশ্বৰ ৰয়

প্ৰকাশক : নাৰিন্দা মহাথেৰো ।

# পাতনি

পূজনীয় S. Dhammika দেৱৰ Good Question Good Answer গ্ৰন্থখনি ইতিমধ্যে বহুকেইটা আন্তৰ্জাতিক ভাষাত অনুবাদিত হৈ সমাদৰ লাভ কৰিছে। ইয়াৰ প্ৰয়োজনীয়তা অনুভব কৰি আমিও অসমীয়া ভাষাৰে অনুবাদ কৰি অসমীয়া ৰাইজলৈ নিবেদন কৰিব বিচাৰিছো- ‘জটিল প্ৰশ্ন সহজ উত্তৰ’।

পূজনীয় শ্ৰাবস্তী ধাম্মিকা এজন অষ্ট্ৰেলিয়াবাসী বৌদ্ধ ভিক্ষু। এচীয়া আৰু অষ্ট্ৰেলিয়াৰ বহুতো দূৰদৰ্শন কেন্দ্ৰত তেখেতে বিভিন্ন মতামত প্ৰকাশ কৰিছে।  
সদৌ শেষত প্ৰথম প্ৰকাশক ভেন্-নাৰিন্দা মহাথেৰোলৈ আমাৰ কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিলো।

শ্ৰীদুৰ্গেশ্বৰ ৰয়

সম্পাদক

বৌদ্ধ সাহিত্য পৰিষদ অসম

১৯ ফে : ২০০০

মাঘী পূৰ্ণিমা তিথি

# সূচীপত্ৰ

সূচী	পৃষ্ঠা
১। বৌদ্ধ দৰ্শন	১
২। বুদ্ধ শিক্ষাৰ মূল তত্ত্ব	২
৩। বৌদ্ধ দৰ্শনত ঈশ্বৰৰ প্ৰভাৱ	৩
৪। 'পঞ্চ বিধান' বা পঞ্চ শীল	৪
৫। পুনৰ্জন্ম	৫
৬। ধ্যান	৬
৭। নিৰামিষ ভোজী	৭
৮। জ্ঞান আৰু দয়া	৮
৯। সৌভাগ্য আৰু কপাল	৯
১০। বৌদ্ধ হোৱাৰ পদ্ধতি	১০

# বৌদ্ধ দৰ্শন

প্ৰশ্ন : বৌদ্ধ দৰ্শন বুলিলে, আপুনি কি বুজে ?

উত্তৰঃ বৌদ্ধ শব্দৰ উৎপত্তি স্থল হৈছে 'বোধি' শব্দটো। 'বুধ' শব্দৰ পৰা 'বোধি' আৰু 'বোধি'ৰ পৰাই 'বুদ্ধ' আৰু 'বৌদ্ধ' শব্দৰ উৎপত্তি হৈছে। (Bodhi = Awakening, Enlightenment, knowledge) চূড়ান্ত তথা পূৰ্ণজ্ঞান (Ultimate Truth ) প্ৰাপ্তজনক বা বোধজ্ঞান প্ৰাপ্তজনক 'বুদ্ধ' বুলি কোৱা হয়। এতেকে 'বৌদ্ধ' শব্দই জ্ঞানীৰ দৰ্শনক বুজাইছে। 'বোধ' বা 'বোধি' অৰ্থে সৰ্ব্বজ্ঞ, জ্ঞাত, জাগ্ৰত আৰু বিকশিত দৰ্শনক বুজাইছে। দৰ্শন শব্দৰ অৰ্থ হল দৃষ্টিজ্ঞান বা তত্ত্বজ্ঞান। ৰাজকুমাৰ সিদ্ধাৰ্থ গৌতমে ৩৬ বছৰ বয়সত সুদীৰ্ঘ ছয় বছৰ গভীৰ সাধনাৰ পিছত নিজ অভিজ্ঞতা, নিজ প্ৰচেষ্টা, আৰু গভীৰ তপস্যাৰ বলত বুদ্ধত্ব লাভ কৰিছিল। জাগ্ৰত জ্ঞানত নিজে সুদক্ষ হৈ সমাজত পৰম জ্ঞানী অৰ্থাৎ 'বুদ্ধ' ৰূপে খ্যাত হৈ তেওঁ বহুজনৰ হিতৰ বাবে, বহুজনৰ সুখৰ বাবে, তেওঁ যি সঠিক তথা নিৰ্ভুল আৰ্য্য সত্য জ্ঞান দেশনা কৰিলে, সিয়েই বহুতৰ ভাষাত 'বৌদ্ধ দৰ্শন'। প্ৰকৃততে তেওঁ কোনো ধৰ্ম বা দৰ্শন প্ৰচাৰ কৰা নাছিল, তেওঁ প্ৰচাৰ কৰিছিল 'আৰ্য্য সত্য জ্ঞান'হে। কিন্তু যিহেতু এই শিক্ষাৰ মাজতে দৰ্শন আৰু ধৰ্মৰ পৰিপূৰ্ণতা বিৰাজমান, গতিকে দাৰ্শনিক সকলে ইয়াক দৰ্শন বুলি কয় আৰু ধাৰ্মিক সকলে ইয়াক ধৰ্ম বুলি কয়, আৰু বৈজ্ঞানিক সকলে ইয়াক এক মানসিক বিজ্ঞান বুলি কয়, আৰু সমাজ সংস্কাৰক সকলে ইয়াক বিবেকৰ স্বাধীনতাৰে মানৱতাৰ ডেমক্ৰেচি বুলি কয়। গোটেই বিশ্বতে সুখৰ কিৰোগ বিস্তাৰ কৰা বৌদ্ধ দৰ্শনে এতিয়া ২৫০০ বছৰতকৈ অধিক কালত ভৰি দিছেহি। বিগত কালছোৱাত ৩০০ নিযুতৰো অধিক লোকে ইয়াক পালন কৰি উপকৃত হৈছেহি। এচীয়া প্ৰধান এই ধৰ্মটো কুৰি শতিকাৰ শেষাৰ্দ্ধত আমেৰিকা আৰু ইউৰোপ মহাদেশত প্ৰচুৰ জনপ্ৰিয়তা অৰ্জনৰ তাৎপৰ্য্য বিশেষভাবে মন কৰিবলগীয়া।

প্ৰশ্নঃ- বৌদ্ধ দৰ্শন ৰ অন্যতম বা শ্ৰেষ্ঠতম বৈশিষ্ট্য কি?

উত্তৰঃ-- (philosophy= phillo + Sophia. Phillo means love and sophia means wisdom)

সঠিক আৰু উচিত জ্ঞানৰ বিচাৰ শক্তিয়েই দৰ্শনৰ উৎস। বৌদ্ধ দৰ্শনে উত্তম আৰু সুবিবেচক তথা গভীৰ চিন্তাৰ উৎকৰ্ষ সাধন কৰে। গতিকে দৰ্শনৰ পূৰ্ণতা লাভ কৰে। কিন্তু বৌদ্ধ দৰ্শনে অকল মনজগততেই সংস্কাৰ সাধন নকৰে, নাইবা অন্যান্য দৰ্শনৰ দৰে নিৰ্দিষ্ট সিদ্ধান্ত প্ৰতিষ্ঠিত কৰি সিদ্ধান্তৰ পিছে পিছে দৌৰি নুফুৰে। বৰং ই বাস্তৱ শৰীৰ জগতত প্ৰমাণযোগ্য সংস্কাৰ সাধন কৰে আৰু নিৰ্দিষ্ট বিজ্ঞান সন্মত অভিজ্ঞতাৰ আলমত সত্যক বিশ্লেষণ কৰে। সেয়ে ক্ৰমবিকাশ পদ্ধটিক সম্পূৰ্ণ ৰূপে জনা আৰু নিজকে বিকশিত কৰা, ইয়েই বৌদ্ধ দৰ্শনৰ তাৎপৰ্য্য। কিন্তু অন্যান্য দৰ্শনত মনৰ ভ্ৰম আৰু কল্পনাই এক বিমূৰ্ত চিন্তা ধাৰাত কাল্পনিক জগতৰ কাল্পনিক সত্যৰ অনুসন্ধান কৰি গৈ থাকে।

বৌদ্ধ দৰ্শনে অকল বাস্তৱৰ ওপৰতে অনুসন্ধান চলায়। আৰু ই কেতিয়াও উপলব্ধি কৰিব নোৱাৰা কল্পনা ৰাজ্যলৈ নেযায়। ই ক্ৰমবিকাশ (Evolution) সূত্ৰ বা পদ্ধটিৰ বিপৰীতে কোনো আকোৰগোঁজ সিদ্ধান্ত লৈ কাল্পনিক শক্তি বা ৰাজ্যৰো সপোন নেদেখে। অভ্যাসৰ দ্বাৰা সকলো মানুহেই বুদ্ধ হব পাৰে এই সত্যৰ ওপৰত যি সূত্ৰবোৰ প্ৰতিষ্ঠিত সিয়েই বৌদ্ধ দৰ্শন। সেয়ে যিহেতু সাধাৰণ অৰ্থত পৰীক্ষা নকৰাকৈ আকোৰগোঁজ সিদ্ধান্ত লৈ কল্পনা ৰাজ্যত নিচাসক্তভাবে ভ্ৰমণ কৰা বা কল্পনাৰ দৃশ্যপটৰ মমতাত আপ্লুট হোৱা মানেই দৰ্শন, সেয়ে বৌদ্ধ দৰ্শন আচলতে সাধাৰণ দৰ্শন নহয়। ই দাৰ্শনিকৰহে দৰ্শন। ই এক বাস্তৱ তথা চূড়ান্ত সিদ্ধান্ত আৰু সেয়ে ই এক চূড়ান্ত দৰ্শন।

প্ৰশ্ন :-- বুদ্ধ কোন আছিল?

উত্তৰঃ-খৃঃপূঃ ৬২৩ চনত নেপালৰ নামনিত কপিলাবস্তু ৰাজ্যৰ ৰজা শুদ্ধোদন আৰু ৰাণী মায়াৰতীৰ ৰাজ পৰিয়াললৈ অপূৰ্ব সুখৰ জ্যোতি প্ৰভাবিত হৈছিল এক মানৱ শিশুৰ জন্মৰ সন্নিহিত। এই শিশু সিদ্ধাৰ্থই গৌতম মুনি ৰূপে প্ৰকাশিত হৈ অৱশেষত বুদ্ধত্ব লাভ কৰি 'বুদ্ধ' হয়। ৰাজকীয় ৰাজভোগৰ সুখ উপভোগ, বিলাসিতা আৰু ক্ষমতাৰ পৰিতৃপ্তিৰ মাজতেই তেওঁ দেখিছিল প্ৰজাৰ দুখ, মানুহৰ দুখ, যাতনা, ৰোগ-শোক, বান্ধক্য, আৰু মৃত শৰীৰৰ চিতা জুই।

এইবোৰ দেখি তেওঁৰ ফুলকুমলীয়া পবিত্ৰ অন্তৰে হাঁহকাৰ কৰিছিল আৰু বিচাৰিছিল স্থায়ী সুখৰ সন্ধান। মানৱ জাতিৰ স্থায়ী সুখ কেনেকৈ সম্ভৱ হ'ব পাৰে, ৰাজগুৰুসকলৰ ওচৰত ইয়াৰ কোনো সৎ উত্তৰ বিচাৰি নেপাই নিজেই ইয়াৰ সঠিক উত্তৰ বিচাৰি উলিয়াবলৈ তেওঁ দৃঢ়। সংকল্পিত হৈ পৰিছিল। সেয়ে ২৯ বছৰ বয়সত স্নেহময়ী সুন্দৰী পত্নী আৰু শিশু পুত্ৰক ত্যাগ কৰি, ৰাজ ভোগ ত্যাগ কৰি তেওঁ আহত গছৰ তলত ধ্যানত বহিছিল সত্যৰ সন্ধানত। পৰ্য্যায়ক্ৰমে কোঠৰ সাধনাৰ ফলশ্ৰুতি হিচাবে ৬ বছৰ পিছত সকলো অঞ্জতা নাশ কৰি তেওঁ জ্ঞানৰ পথত অভিজ্ঞ হৈ পৰিছিল। জ্ঞাত, জাগ্ৰত আৰু বিকশিত বাবে তেওঁক তেতিয়াৰে পৰাই বুদ্ধ বুলি কোৱা হয়। ইয়াৰ পিছৰ ৪৫ বছৰলৈ অৰ্থাৎ ৮০ বছৰ বয়সলৈ তেওঁ নিজেই নিজৰ আবিষ্কাৰৰ তথ্য সমূহ অপৰাজেয় ভাবে সুন্দৰৰূপে ব্যাখ্যা কৰি পদব্ৰজে সমগ্ৰ ভাৰতবৰ্ষ ঘূৰি ফুৰিছিল। আশী বছৰীয়া বৃদ্ধৰ দুৰ্বল শৰীৰতো অনাবিল আনন্দ সুখ-শান্তি আৰু মনৰ মাধুৰ্য্যতাত হেজাৰ হেজাৰ লোকে তেওঁৰ পথত শৰণাগত হৈছিল।

প্ৰশ্নঃ- স্ত্ৰী পুত্ৰ আৰু ৰাজ্য ত্যাগ কৰি গৌতমে দায়িত্বহীনতাৰ কাম কৰা নাছিলনে?

উত্তৰঃ- মানৱতাসূলভ দৃষ্টিত স্বভাৱতে গৌতমে স্ত্ৰী পুত্ৰ ত্যাগ কৰিবলৈ গৈ মনতে নিশ্চয় দুখ পাৰিছিল। পিছে সিদ্ধান্ত লোৱাৰ বেলিকা পৰিয়ালৰ প্ৰতি আসক্তি হ'ব নে জগতৰ মানৱ জাতিৰ প্ৰতি আসক্তি হ'ব (?), এই ক্ষেত্ৰত তেওঁ মানৱ জাতিৰ প্ৰতি অধিক আকৰ্ষিত হৈছিল। সেয়ে অৱশেষত তেওঁ অসীম দয়া আৰু সহানুভূতিৰে জগতবাসীৰ অঞ্জতা নাশ কৰিবলৈ যি অপূৰ্ব শিক্ষাৰ সঞ্চাৰ কৰিলে, ইয়ে প্ৰমাণ কৰে যে- তেওঁ গৃহত্যাগী হৈ দায়িত্বহীনতাৰ পৰিচয় দিয়া নাছিল। সৌৰজগতখনেই তেওঁৰ ঘৰ, বিশ্বব্ৰহ্মাণ্ডখনেই তেওঁৰ ৰাজ্য। তেওঁৰ এই মহান ত্যাগ সকলো প্ৰাণীজগতৰ বাবেই বিশেষ গুৰুত্বপূৰ্ণ হৈ থাকিব। তেখেতৰ আবিষ্কাৰে আমাক চিৰকাল সহায় কৰি থাকিব।

প্ৰশ্নঃ-বৰ্তমান গৌতম বুদ্ধ মৃত্যুৰ গৰাহত বিলীন হৈ হৈছে, তেনেস্থলত তেওঁ আমাক কেনেকৈ সহায় কৰিব পাৰে ?

উত্তৰঃ--বৈজ্ঞানিক সকলৰ মৃত্যুৰ পিছতো সাধাৰণতে তেখেত সকলৰ আবিষ্কাৰে আমাক উপকৃত কৰিয়েই থাকে। ফেৰাডে মৃত্যুৰ মুখত পৰিলেও তেখেতৰ আবিষ্কৃত বিজুলী শক্তিয়ে আমাক উপকাৰ কৰিয়েই আছে। লুই পাস্তাৰ মৃত্যুৰ মুখত পৰিলেও তেওঁৰ আবিষ্কৃত ঔষধ সমূহে আমাৰ

ৰোগ নিবাৰণ কৰিয়েই আছে। মহৎলোকৰ জীৱনী পঢ়ি। আজিও আমি উপকৃত হও। বুদ্ধই ২৫০০ বছৰ আগেয়ে মহাপৰিনিৰ্বাণ প্ৰাপ্ত হলেও আজিও তেখেতৰ স্মৃতিয়ে আমাক অনুপ্ৰাণা দিয়ে, সহায় কৰে আৰু জীৱনৰ গতি সলনি কৰি দিয়ে। একমাত্ৰ বুদ্ধৰ হে সেই শক্তি আছে যিয়ে মৃত্যুৰ হাজাৰ হাজাৰ বছৰ পিছতো মানুহৰ জীৱনৰ গতি সলনি কৰি দিব পাৰে।

প্ৰশ্নঃ-বুদ্ধই স্বয়ং ঈশ্বৰ বা নাৰায়ণ আছিল নেকি? নাইবা তেওঁ স্বয়ং ঈশ্বৰৰ অৱতাৰ আছিল নেকি?

উত্তৰঃ--গৌতম বুদ্ধ কোনো অৱতাৰো নাছিল আৰু স্বয়ং ঈশ্বৰো নাছিল। তেওঁ নিজকে কেতিয়াও কোনো দিনে ঈশ্বৰ বা নাৰায়ণ বুলি কোৱা নাই। আনকি তেওঁ ঈশ্বৰৰ দেৱদূত বা ঈশ্বৰৰ সন্তান বুলিও কোৱা নাই। তেওঁ সাধাৰণ মানুহৰ দৰেই এজন অতি সাধাৰণ ৰাজপুত্ৰ আছিল। তেওঁ মানৱতাবাদ বিকাশৰ পূৰ্ণতা লাভ কৰিব পাৰিছিল আৰু আমাকো সেই পূৰ্ণতা অৰ্জনৰ পথ, সেই মহান শিক্ষা দি গৈছে।

প্ৰশ্নঃ--বুদ্ধ যদি ঈশ্বৰ নাছিল, তেনেহলে মানুহে তেওঁক কিয় পূজা কৰে?

উত্তৰঃ--ভিন ভিন মানুহে ভিন ভিন ধৰণে বিভিন্নজনক পূজা কৰে। বহুতে এনে ধৰণে পূজা কৰে যে-তেওঁলোকে ঈশ্বৰৰ প্ৰশংসা কৰে, গুণ গায়, ঈশ্বৰলৈ বিভিন্ন ধৰণৰ সামগ্ৰি আগ বঢ়ায় আৰু তাৰ বিনিময়ত তেওঁলোকে বিচাৰে আশীৰ্বাদ। তেওঁলোকে বিশ্বাস কৰে ঈশ্বৰে তেওঁলোকৰ প্ৰাৰ্থনা শুনে, দানবোৰ গ্ৰহণ কৰে আৰু সন্তোষিত হলে অনুগ্ৰহ কৰে আৰু আশীৰ্বাদ দিয়ে। বৌদ্ধ সকলে এইধৰণৰ পূজাত প্ৰবৃত্ত নহয়। বহুতে অন্য এক বেলেগ ধৰণে পূজা কৰে। তেওঁলোকে পূজনীয়জনক বা সন্মানীয়জনক সন্মান জনাবলৈহে পূজা কৰে। যেনে শিক্ষক এজন শ্ৰেণী কোঠালৈ প্ৰৱেশ কৰিলে, নাইবা জাতীয় পতাকা উত্তোলন কৰিলে স্কুলত ছাত্ৰ ছাত্ৰী সকলে থিয় দি সন্মান বা নমস্কাৰ জনায়। ইয়ো এক পূজা। বৌদ্ধ সকলে এই ধৰণৰ পূজা অভ্যাস কৰিবলৈ ভাল পায়। ধ্যানত বহি থকা বুদ্ধ মূৰ্তি এটাই আমাক সোঁৱৰাই দিয়ে যে -আমি আমাৰ নিজৰ মাজত লুকাই থকা সুখবোৰক বিকাশ কৰিবলৈ যত্নবান হব লাগে। ধূপৰ সুগন্ধিয়ে সোঁৱৰাই দিয়ে আমাৰ সৎকৰ্মৰ সুগন্ধিবোৰ চৌদিশে প্ৰকাশিত হওক। বস্তিৰ শিখাই সোঁৱৰাই দিয়ে যে আমাৰ মাজত লুকাই থকা জ্ঞান শিখা চৌদিশে প্ৰকাশিত হওক। পূজাৰ ফুল পাহিয়ে সোঁৱৰাই দিয়ে যে-ফুলবোৰ যেনেকৈ সৌন্দৰ্যময়ী, সুগন্ধি, আলসুৱা, আৰু নিমিষতে লেৰেলি যোৱা স্বভাবৰ, আমাৰ

জীৱনবোৰো নিমিষতে লেবেলি যোৱা স্বভাবৰ, কিন্তু সৎ গুণেৰে ই সুগন্ধিময়। যুগমীয়া শিক্ষাৰ বাবে বুদ্ধৰ প্ৰতি যি অন্তৰৰ কৃতজ্ঞতা সিয়েই বুদ্ধ পূজা।

প্ৰশ্নঃ-- শুনিবলৈ পোৱা মতে বৌদ্ধ সকলে মূৰ্ত্তি পূজা কৰে। এয়া সচাঁনে?

উত্তৰঃ--কিছুমান মন্তব্যই মানুহৰ মাজত ভুল ধাৰণাৰ সৃষ্টি কৰে। ভাষাবিদ সকলৰ মতে একো একোটা ঈশ্বৰৰ মূৰ্ত্তিয়ে ঈশ্বৰৰ আকাৰক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে। সেইদৰে অভিধানিক অৰ্থ মতে একোটা মূৰ্ত্তিক একোজন ঈশ্বৰ বা দেৱতা বুলি ধৰি লোৱা হয়। কিন্তু আমাৰ দৃষ্টিত, যিহেতু সুমহান স্বয়ং বুদ্ধকেই ঈশ্বৰ বুলি আখ্যা দিয়া নহয়, সেই ক্ষেত্ৰত অকল খেৰ-মাটি-কাঠ বা ধাতুৰ প্ৰলেপিত টুকুৰা এটাক কেনেকৈ ঈশ্বৰ আখ্যা দিব পাৰো? সকলো ধৰ্মই নিজ নিজ প্ৰতীক ব্যৱহাৰ কৰে। যেনে খৃষ্টান সকলে ক্ৰুচ, শিখ সকলৰ তৰোৱাল, তেনেকৈ বৌদ্ধ সকলোৰো বুদ্ধ মূৰ্ত্তি এটা প্ৰতীক। এই প্ৰতীকে আমাক সোঁৱৰাই দিয়ে যে-মানুহে নিজৰ মাজতে পূৰ্ণতাৰ পথ বিচাৰি উলিয়াব লাগে, বাহ্যিক জগতত নহয়।

সাধাৰণ মূৰ্ত্তি পূজাৰী সকলে তেওঁলোকৰ ঈষ্ট দেৱ দেৱীৰ মূৰ্ত্তি সাজি, মন্ত্ৰপাঠ কৰি, তাত সেই দেৱ দেৱীৰ প্ৰাণ অধিস্থান কৰে। পূজাৰী সকলে তেতিয়া মূৰ্ত্তিটোকে জীৱন্ত দেৱতা বুলি বিশ্বাস কৰে। তেতিয়া ভক্ত সকলে দেৱ দেৱীৰ নামত সুখাদ্য বা ভোগ আগ বঢ়াই তেওঁৰ পৰা আশীৰ্বাদ বিচাৰে। কিন্তু বুদ্ধৰ ক্ষেত্ৰত কথাটো এনে নহয়। বুদ্ধই নিৰ্বাণ লাভ কৰিছে। গতিকে তেওঁৰ সত্ত্বা ইহ সংসাৰতেই নাই। গতিকে তেওঁৰ প্ৰাণ মানুহে কেনেকৈ অধিস্থান কৰিব পাৰিব? আৰু বৌদ্ধ সকলে সেইটো কামনাও নকৰে। মহাত্মা গান্ধীৰ মূৰ্ত্তিক সন্মান জনাই মূৰ্ত্তিটোক ফুলৰ মালাৰে সন্মান জনোৱাৰ দৰে বৌদ্ধ সকলেও বুদ্ধ মূৰ্ত্তিৰ আৰ্হিৰে বুদ্ধক সন্মান জনায়। মূৰ্ত্তি পূজাত ভক্ত সকলে দেৱ দেৱীক সন্তুষ্টৰ বাবে নানান সুখাদ্য আগ বঢ়ায়, আনকি ভোগৰ নামত প্ৰাণীয়ো বলি দিয়ে, অতীতত হেনো নৰ বলি প্ৰথাও আছিল, আৰু এইবোৰৰ মূলতে দেৱদেৱীক সন্তুষ্টকৰণ আৰু আশীৰ্বাদ গ্ৰহণ। শিষ্য সকলে দেৱ দেৱীৰ পৰা কিবা কিবি কামনা কৰে, আৰু কামনা সিদ্ধি হলে দুগুণ উৎসাহেৰে বলি-বিধান আগবঢ়ায়।

কিন্তু বৌদ্ধ সকলে আশীৰ্বাদৰ লোভত বুদ্ধক পূজা নকৰে, বুদ্ধক শ্ৰদ্ধা কৰে। তেওঁলোকে বুদ্ধ বন্দনাহে কৰে। বুদ্ধ বন্দনাত বুদ্ধক তোষামদ কৰি তেওঁৰ পৰা আশীৰ্বাদ বিচাৰা নহয়। বুদ্ধ মূৰ্ত্তিটোত বুদ্ধ নাইয়েই, কোনে আশাৰ্বাদ দিব? বুদ্ধ বন্দনাৰ অৰ্থ হল বুদ্ধৰ গুণবোৰৰ বৰ্ণনা,

বুদ্ধৰ আবিষ্কৃত ধৰ্মৰ (প্ৰকৃতিৰ ধৰ্ম)ৰ গুণ বৰ্ণনা, আৰু ‘শীল সমাধি প্ৰজ্ঞা’ সংৰক্ষণকাৰী ভিক্ষু সংজ্ঞাৰ গুণ বৰ্ণনাত। এই বৰ্ণনাৰ ফলশ্ৰুতি হ’ল নিজৰ মনত লুকাই থকা বুদ্ধ গুণক জাগৰণ কৰা। বৌদ্ধ সকলে ত্ৰিশৰণ লোৱাৰ পিছত, ‘বুদ্ধ-ধৰ্ম-সংঘ’ৰ বন্দনা কৰে। বন্দনাৰ পিছত তেওঁলোকে পঞ্চশীল নাইবা অষ্টশীল অঙ্গীকাৰ কৰে। অৰ্থাৎ নিজকে পবিত্ৰ কৰি ৰাখিবলৈ সংকল্প গ্ৰহণ কৰে।

অন্য পূজাৰী সকলে আন দেৱ দেৱী বা ইষ্ট দেৱতা বা ঈশ্বৰৰ ওচৰত শৰণ লয়। নিজকে সমৰ্পণ কৰে। আৰু নিজৰ বিবেচনাক দাসত্বৰ শিকলিৰে বান্ধি থবলৈ অনুৰোধ কৰে। কিন্তু বুদ্ধই কৈছে নিজৰ মাজত লুকাই থকা বুদ্ধজনৰ ওচৰত (সুপ্ত জ্ঞানত) শৰণ লোৱা। গতিকে ‘বুদ্ধং শৰণং’ অৰ্থে জ্ঞানত শৰণ লোৱা। নিজৰ মাজত লুকাই থকা বুদ্ধক (জ্ঞানক) জাগ্ৰত কৰা, বিকশিত কৰা আৰু নিজকে ৰক্ষা কৰা (যি কোনো কৰ্ম কৰিলে পৰিণতিটো এবাৰ ভাবি চোৱা উচিত)।

অৰ্থাৎ বৌদ্ধ সকলে কোনো দেৱ দেৱী পূজা নকৰে, ঈশ্বৰকো পূজা নকৰে, আৰু সাধাৰণ মাটি বা শিলৰ মূৰ্ত্তিক পূজাকৰাটো বাদেই। বৌদ্ধ সকলে মানৱ পূজা কৰে। সেয়ে বৌদ্ধ ধৰ্ম মানৱ কেন্দ্ৰীক, ঈশ্বৰ কেন্দ্ৰীক নহয়।

প্ৰশ্নঃ--বৌদ্ধ বিহাৰ কিছুমানত মেজিক দেখুওৱা হয়, এয়া উচিত জানো?

উত্তৰঃ--আমি বুজি নোপোৱা ঘটনাবোৰকেই মেজিক বুলি কও। আচলতে সেইবোৰ সঠিকভাবে বুজিবলৈ আমি যত্নবান হ’ব লাগে। অৱশ্যে কিছুমান দেশত থকা মেজিকৰ জনপ্ৰিয়তাই বুদ্ধৰ প্ৰকৃত শিক্ষাৰ প্ৰতি আওকাণৰ কথাই প্ৰতিপন্ন কৰে। প্ৰকৃত শিক্ষাৰ প্ৰতি গুৰুত্ব নিদি বাহ্যিক ভৌতিক মেজিকৰ প্ৰতি গুৰুত্ব দিয়াটো প্ৰকৃত পক্ষে এটা ভূৱা প্ৰথা মাত্ৰ। কিন্তু সেই ভুল প্ৰথা অকল বৌদ্ধ ধৰ্মতে আছে এনে নহয়, ই সকলো ধৰ্মতেই বিদ্যমান। বুদ্ধই সকলোবোৰ শিক্ষা বিতংভাবে সৰল সহজভাবে ব্যাখ্যা কৰিছিল। ইয়াৰ পিছতো কোনোবাই ভুলকৈ বুজাটো বা বুজিব নোৱাৰাটোৰ বাবে বুদ্ধ দায়ী নহয়, দায়ী দায়ক সকল হে। ওচৰতে চিকিৎসা কেন্দ্ৰ থকাৰ পিছতো কোনোবা ৰোগীয়ে যদি চিকিৎসা নলৈ কষ্টভোগ কৰি থাকে, তেনেহলে সেয়া ৰোগীৰহে দোষ। চিকিৎসকৰ দোষ নহয়। সেই দৰে অপবিত্ৰ, অসাধু, কলুষিত সমাজত মানুহে যত্নগাদায়ক পৰিবেশত নিজকে ৰোগাগ্ৰস্ত জীৱনটো কষ্টেৰে অতিবাহিত কৰিবলৈ কাষতে থকা ডাক্তৰস্বৰূপ বুদ্ধক অৱহেলা কৰাতো অসাধু মানুহৰ দোষ। বুদ্ধৰ দোষ নহয়। উপযুক্ত অভ্যাসৰ দ্বাৰা প্ৰমাণ

নকৰাকৈ বুদ্ধ ধৰ্ম নাইবা আন যিকোনো ধৰ্মকে সহজতে ভাল বা বেয়া বুলি বিবেচনা কৰিব  
নেলাগে। সেয়ে কোনোবাই যদি বুদ্ধৰ সত্য বাক্যবোৰ পৰীক্ষা কৰি চাব খোজে তেনেহলে  
তেওঁলোকে বৌদ্ধ সকলৰ পৰা শিক্ষা লৈ মুকলিভাবে পৰীক্ষা কৰি চাব পাৰে।

প্ৰশ্ন :- বুদ্ধ ধৰ্ম যদি সঁচাকৈ অতি উচ্চ স্তৰৰ ধৰ্ম হয়, তেনেহলে কিছুমান বৌদ্ধ দেশত মানুহে  
দৰিদ্ৰতা আৰু হতাশাত ভুগিছে কিয় ?

উত্তৰঃ--অকল অৰ্থনৈতিকভাবে দৰিদ্ৰ দেশ এখনক যদি কোনোবাই দৰিদ্ৰ বুলি কব খোজে,  
তেন্তে বৌদ্ধ ধৰ্মৰ দেশ কিছুমান যে দুখীয়া তাত কোনো সন্দেহ নাই। কিন্তু যদি মানৱ জীৱনৰ  
প্ৰমূল্যবোধৰ দ্বাৰা সমাজৰ উন্নতিৰ জোখ মাফ কৰা হয়, তেন্তে বৌদ্ধ ধৰ্মীয় দেশ কিছুমান নিশ্চয়  
উচ্চ স্তৰত প্ৰতিষ্ঠিত বুলি প্ৰতিপন্ন হব। উদাহৰণ স্বৰূপে আমি দুখন দেখৰ কথা কৈ লব পাৰো।  
আমেৰিকা আৰু ব্ৰহ্মদেশ। আমেৰিকা ধন জন সকলোতে আগবঢ়ায়। কিন্তু আমেৰিকাত ঘটিছে  
অধৰ্মৰ কুপ্ৰভাব। সেয়ে পাপ তথা অপৰাধমূলক কাৰ্য্যই আমেৰিকাক দিছে জগতৰ শ্ৰেষ্ঠ স্থান।  
কোটি কোটি বৃদ্ধগণ হৈ পৰিছে পৰিত্যক্ত অৱহেলিত তথা ঘৃণিত। তেওঁলোকে দুখৰ জীৱন  
কটাইছে বুঢ়া আবাস ভূমিত। ঘৰুৱা কন্দল আৰু নবাগতৰ অপমানে বয়োজেষ্ঠ সকলক দিছে মৃত্যু  
যন্ত্ৰণা। বহুবিবাহ, বিবাহ বিচ্ছেদ, নিৰ্ভয় ছবি আৰু নিৰ্ভয় কিতাপৰ পয়োভৰে তথা দুষ্ট নৰ  
নাৰীৰ কীৰ্ত্তিয়ে সঘনাই অশান্তিৰ সৃষ্টি কৰিছে। ধন দৌলতেৰে ধনী হলেও ই তেনেই গৰীৰ দৰিদ্ৰ  
হৈ পৰিছে। আনহাতে ব্ৰহ্মদেশত আৰ্থিকভাবে ই হব পাৰে পিছপৰা। কিন্তু শান্তিয়ে বিৰাজ  
কৰিছে। বুদ্ধ সকল সকলো যুবক যুৱতীৰ দ্বাৰা হয় সন্মানিত। পূজ্য। অপৰাধ মূলক কাৰ্য্য যেন  
সংঘটিতই নহয়। বিবাহ বিচ্ছেদ বা বহু বিবাহ নাইবা নিজকে বোধ কৰাৰ ঘটনাবোৰ শুনিবলৈ  
পোৱা নেযায়। ঘৰুৱা অশান্তি বা মাতৃক গালি শোপনী পৰা কাৰ্য্য শুনিবলৈ পোৱা নেযায়। নিৰ্ভয়  
ছবি বা কিতাপ পত্ৰ দেখিবলৈ পোৱা নেযায়। যুবক যুৱতী সকলে হতাশাত ভুগিব লগা নহয়।  
গতিকে তেওঁলোকে অপৰাধ মূলক কাৰ্য্যত সহজতে প্ৰবোচিত বা প্ৰলোভিত নহয়।

সেয়ে আৰ্থিকভাবে পিছ পৰা হলেও জীৱনৰ গুণা গুণৰ দিশত ব্ৰহ্মদেশক আমেৰিকাতকৈ উন্নত  
বুলি আমি স্বীকাৰ কৰিবই লাগিব।

আনহাতে অকল যদি আৰ্থিক দিশকে প্ৰাধান্য দি সমাজৰ বা দেশৰ শ্ৰেষ্ঠতা বিচাৰ কৰিবলৈ যাও,  
তেন্তে আমি ৯৩ শতাংশ বৌদ্ধবাসীৰ দেশ জাপানৰ উদাহৰণ দাঙি ধৰিব পাৰো। জাপান বৰ্তমান

জগতৰ শ্ৰেষ্ঠ ধনী দেশ। একেৰাহে বহুবছৰ ধৰি জাপান শ্ৰেষ্ঠতম ধনী দেশ। জগতত বহুবাৰ শ্ৰেষ্ঠতম ধনী মানুহজন জাপানৰ পৰা নিৰ্বাচিত হৈছে।

প্ৰশ্নঃ-বৌদ্ধ সকলে সাধাৰণতে সমাজত দান দক্ষিণা কাৰ্য্য ব্যৱস্থা নকৰে বুলি শুনা যায়, এই বিষয়ে আপোনাৰ মতামত কি?

উত্তৰঃ--বৌদ্ধ সকলে অহংকাৰৰ প্ৰয়োজনত বা দাস্তিকতাৰ প্ৰয়োজনত কোনো ভাল কাম নকৰে। কোনো ভাল কাম কৰিলেও কেতিয়াও গৌৰৱ নকৰে। সমাজত শান্তি স্থাপনৰ বাবে বৌদ্ধ সকলে আন্তৰ্জাতিক ভিত্তিত বহুতো শান্তিমূলক কৰ্মত ব্যস্ত থাকে। বহুবছৰ আগতে জাপানৰ নিকো নিৰবানো দেৱে আন্তৰ্জাতিক শান্তি স্থাপনৰ বাবে পুৰস্কৃত হৈছিল। টেমপ্লেন পুৰস্কাৰেৰে। ইয়াৰ পিছতে থাইলেণ্ডৰ বৌদ্ধ ভিক্ষুৱে মাদক দ্ৰব্য ৰোহিত কাৰ্য্য ব্যৱস্থাৰ বাবে পুৰস্কৃত হৈছে মেগ্ছেচে পুৰস্কাৰেৰে। ১৯৪৭ চনতো আন্তৰ্জাতিক শিশু,য় বিশেষকৈ গাঁওলীয়া তথা গৃহহীন শিশুৰ বাবে আগ জচবঢ়োৱা কল্যাণমূলক কাৰ্য্যৰ বাবে থাইলেণ্ডৰ বৌদ্ধ ভিক্ষু ভেন্ কাম্‌টায়পিয়াট্ দেৱ নোৰোৱেৰ ‘শিশু শান্তি বাঁটা’ পুৰস্কাৰেৰে পুৰস্কৃত হৈছে। ভাৰত বৰ্ষতো বৌদ্ধ ভিক্ষু সকলে দুখীয়া লৰা ছোৱালীৰ বাবে স্কুল চিকিৎসালয়, আৰু কাৰখানা স্থাপন কৰিছে। বৌদ্ধ সকলে বিনিময় নিবিচাৰি অকল ধৰ্ম অভ্যাস কৰিবলৈহে সৎ উদ্দেশেৰে আনক সহায় কৰিব লাগে বুলি বিশ্বাস কৰে। সেয়ে যিহেতু বৌদ্ধ সকলে নিজকে জাহিৰ কৰিব নিবিচাৰে, সেইবাবে হয়তো আপোনালোকে বৌদ্ধ সকলে সমাজ সেৱা বা দান দক্ষিণাৰ অনুষ্ঠান সম্পৰ্কে জানিবলৈ নেপায়।

প্ৰশ্নঃ-বৌদ্ধ সকলৰ মাজত বহুতো ভাগ হোৱা দেখা যায়। কি কাৰণত এনেবোৰ ভাগত বিভক্ত হয়?

উত্তৰ ঃ-- বহু ধৰণৰ চেনী আছে। কিন্তু সকলোবোৰ চেনীয়েই মিঠা। কিন্তু প্ৰয়োজন অনুপাতে মানুহে ইয়াক বিভিন্ন প্ৰকাৰে নিজৰ সুবিধা অনুযায়ী উপাদান কৰি লয়, যাতে নিজ নিজ সুবিধা মতে প্ৰয়োজনৰ সময়ত ইয়াক সৎ ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে। সেয়ে ব্ৰাউন চুগাৰ, হোৱাইট চুগাৰ, গ্ৰেণুলাৰ চুগাৰ, ৰোক চুগাৰ, ইচিং চুগাৰ ইত্যাদি ৰূপত দেখা যায়। ৰূপত বেলেগ বেলেগ হলেও সকলোৱেই চুগাৰ আৰু সকলোৱেই মিঠা। মিঠা ইয়াৰ ধৰ্ম। সেই দৰে বৌদ্ধ ধৰ্মতো বহুতো ৰূপ বা বিভাজন আছে, পন্থা আছে। যেনে মহাযান, হীনযান, থেৰযান, বজ্ৰযান, তন্ত্ৰযান, সহজযান

ইত্যাদি। পিছে সকেলোবোৰ শিক্ষাৰে মূল উদ্দেশ্য নিবৰ্ণাণ লাভ। স্থান কাল পাত্ৰ ভেদে ই বিভিন্ন দেশত বিভিন্ন ৰূপত বিকশিত হৈছে। পিছে দেখাত বিভিন্ন ৰূপ হলেও মূল শিক্ষা, চাৰি আৰ্য্য সত্য একেই আছে। মূল খেৰোবাদী, মহাযান বা হীনযানৰ পৰা আন ৰূপ ললেও কোনেও স্বকীয়তা দাবী নকৰে। নাইবা নিজকে ডাঙৰ বুলি দাবী বা গৌৰৱ নকৰে। সদায় পৰস্পৰে পৰস্পৰক সম্যক দৃষ্টিৰে চায়। সেয়ে সকলো ভিক্ষু আৰু দায়কেই মিলিজুলি থাকে। সকলোৱে একেলগে বুদ্ধ বন্দনা কৰে। এনেধৰণৰ অনৈক্যত ঐক্যতা আৰু সহনশীলতা বা বুদ্ধা পৰা অতি বিৰল।

প্ৰশ্নঃ-আপুনি অকল বৌদ্ধ ধৰ্মতেই মনোনিবেশ কৰি থাকে বাবে অকল বৌদ্ধ দৰ্শনকেই শ্ৰেষ্ঠ বুলি ভাবি লয় নিশ্চয়।

উত্তৰঃ--কথাটো থিক তেনেকুৱা নহয়। বৌদ্ধ শিক্ষাই অন্যান্য ধৰ্মক ভুল বুলি ভাবিবলৈ নিশিকায়। বহল অন্তৰ্ভাৱে গৱেষণা কৰা কোনো বৌদ্ধই আন আন ধৰ্মৰ দিশ সমূহ বিশ্লেষণ কৰাৰ পিছত ভুল বুলি ব্যাখ্যা দিব নোৱাৰে। সকলো ধৰ্মৰেই বিশেষ কিছুমান মিল আছে। আৰু অমিলো আছে। মিল সমূহ বিশ্লেষণ কৰিলে আমি দেখিবলৈ পাব যে মানুহবোৰ মানসিকভাবে অসম্ভষ্ট। মানুহৰ উন্নতিৰ বাবে অৱস্থা আৰু চিন্তাৰ উন্নতি সাধন হ'ব লাগিব। সকলো দৰ্শনেই দয়া-কৰুণা-মৈত্ৰী, অধ্যৱসায় আৰু সামাজিক দায়িত্ববোধত গুৰুত্ব দিয়ে। বিভিন্ন ভাষা ভাষীৰ লোকে বিভিন্ন ধৰণে ব্যাখ্যা কৰাৰ লগতে বিভিন্ন ধৰণে প্ৰতি চিহ্ন প্ৰয়োগ কৰি এই মানৱীয় শিক্ষাৰ প্ৰসাৰ কৰিব বিচাৰে। কিন্তু যেতিয়াই কোনোবাই এক পক্ষীয়ভাবে ঠেক মনোভাৱেৰে কোনো এটা চিন্তাত আকোঁগোজ ভাবে লাগি থাকে, তেতিয়াই গৌৰৱ, নিজত্ব সন্মান, আদি ধৰ্মীয় দিশবোৰ প্ৰকাশ পায়। ধৰি লওক এজন ইংৰাজ, এজন ফৰাচী, এজন চীনা আৰু এজন ইন্দোনেচীয়ান লোকে চাহ একাপ খোৱাৰ বাবে ঘূৰণীয়া মেজৰ চাৰিওফালে বহি আছে। চাহ খোৱাৰ পৰিবৰ্তে তেওঁলোকে নিজ নিজ ভাষাত কাপটোৰ বিষয়ে ব্যাখ্যা কৰিবলৈ ধৰিলে। ইংৰাজ জনে কলে- 'এইটোক 'কাপ' বুলি কোৱা হয়'। তেতিয়া ফৰাচীজনে কলে- 'কাপ নহয় এইটো 'টাছ' হে'। চীনা জনে কলে- 'এই সকলোবোৰ ভুল। আচলতে এইটো কাপ বা টাছ নহয় এইটো হ'ল- 'প্যাই' হে'। তেতিয়া ইন্দোনেচীয়ানজনে হাঁহিলে সকলোকে মুৰ্খ বুলি ইতিকিৎ কৰি ইয়াৰ প্ৰকৃত নাম 'কোৱান' বুলি দাবী কৰিলে। তেতিয়া সকলোৱে নিজৰ নিজৰ অভিধানবোৰ

আনিবলৈ ধৰিলে। নিজ নিজ অভিধানেৰে সকলোৱে নিজৰ নিজৰ সত্যটোক প্ৰতিষ্ঠা কৰিবলৈ যত্ন কৰিলে। চীনা ভদ্রলোকজনে কবলৈ ধৰিলে- তেওঁৰ অভিধানখন আটাইতকৈ পুৰণি, গতিকে ইয়াতেই আচল সত্য লুকাই আছে। ইংৰাজ ভদ্রলোকজনে দাবী কৰিলে যে- তেওঁৰ অভিধানখন অত্যাধুনিক, গতিকে ইয়াতেই শুদ্ধ উত্তৰটো পোৱা যাব। তেওঁৰ অভিধানখন বিশ্বৰ সকলো দেশতে প্ৰচলিত, গ্ৰহণীয়, তথা সন্মানীয়, গতিকে ইয়াতেই প্ৰকৃত শুদ্ধ উত্তৰবোৰ পোৱা যাব। পিছে তেওঁলোকে সেইবোৰ কথা পাতি থাকোতে থাকোত চাহ কাপ ঠাণ্ডা হবলৈ ধৰিলে, এনেতে বৌদ্ধ ভিক্ষু এজন আহি চাহ কাপ ছুপি শেষ কৰিলে। চাহ খোৱা শেষ হ'লত বৌদ্ধ ভিক্ষু জনে কবলৈ ধৰিলে- 'আপোনালোকে ইয়াক কাপেই কওক বা টাছেই কওক বা প্যাইয়েই কওক নাইবা কোৱাণেই কওক, ইয়াৰ আচল উদ্দেশ্য চাহ খোৱাহে। ইয়াৰ ব্যৱহাৰ কৰাটো আমাৰ প্ৰয়োজন। গতিকে মিছাতে তৰ্ক নকৰি ইয়াৰ সৎ ব্যৱহাৰ কৰক'। থিক সেইদৰে বৌদ্ধ ভিক্ষু সকলে আন ধৰ্মৰ প্ৰতি সমালোচনা নকৰি, নিজ নিজ ধৰ্মক সৎ ব্যৱহাৰত খটুৱাবলৈ অনুৰোধ জনায়। গতিকে বৌদ্ধ সকলে নিজকে শ্ৰেষ্ঠ বুলি দাবী নকৰে আৰু আনক ভুল বুলিও নকয়।

প্ৰশ্নঃ--বৌদ্ধ দৰ্শনক বিজ্ঞান সন্মত দৰ্শন বুলি কব পাৰি নেকি ?

উত্তৰঃ--আচলতে বিজ্ঞান শব্দই অভিধানিকভাৱে জ্ঞানৰ পৰিসৰকেই বুজায়। ব্যৱহাৰিক জগতত বাহ্যিক ৰূপৰ দৃশ্যমান পদাৰ্থত প্ৰাকৃতিক নিয়মৰ প্ৰভাৱ আৰু সঠিকভাৱে বিশ্লেষণ কৰিব পৰা তেনেকুৱা পদাৰ্থৰ ওপৰত গৱেষণাৰ জ্ঞানযুক্ত যুক্তি আৰু প্ৰমাণিত সূত্ৰ, তথ্য আৰু সমলেৰে ভৰপূৰ শিক্ষাকেই বিজ্ঞান বুলি কোৱা হয়। সেয়ে বিজ্ঞান এক প্ৰমাণ কৰি চাব পৰা সঠিক জ্ঞানৰ শৃংখলা-যুক্ত প্ৰণালী। বৌদ্ধ দৰ্শনৰ ব্যাখ্যা বিজ্ঞানৰ ব্যাখ্যাৰ পৰিসীমাতাই আবদ্ধ নহয়। সেয়ে বিজ্ঞানে বৌদ্ধ দৰ্শনৰ সকলো বোৰ তথ্য প্ৰমাণ কৰি চাব নোৱাৰে। সেয়ে বুদ্ধৰ আবিষ্কৃত চাৰি আৰ্য্য সত্যক অকল বিজ্ঞান সন্মত বুলি কলেই যথেষ্ট নহয়। এই চাৰি আৰ্য্য সত্যৰ প্ৰথম আৰ্য্য সত্য (দুখ আছে, দুখৰ সত্যতা আছে)ক বিজ্ঞানে বৰ্ণনা কৰিব পাৰে। পৰীক্ষা কৰিও চাব পাৰে আৰু জুখিও চাব পাৰে। চাৰি আৰ্য্য সত্যৰ দ্বিতীয় আৰ্য্য সত্য ( দুখৰ মূল কাৰণ আছে)ক বিজ্ঞানে প্ৰমাণ কৰি চাব পাৰে। হয়তো জুখিবও পাৰে। কিন্তু তৃতীয় আৰ্য্য সত্য (সকলো প্ৰকাৰৰ দুখ নিবাৰণ হয়)টোক বিজ্ঞানে প্ৰমাণ কৰি চাব নোৱাৰে, ব্যাখ্যাও কৰিব নোৱাৰে। সৃষ্টি তত্ত্বৰ দাৰ্শনিক ব্যাখ্যাক বিজ্ঞানে সমালোচনা নকৰে। কোনো এটা সৰ্ব শক্তিমান পৰমেশ্বৰৰ ওপৰত

নিৰ্ভৰশীল নোহোৱাকৈ, বিশ্বাস নকৰাকৈ, প্ৰাৰ্থনা নকৰাকৈ দুখ নিবাৰণ হয়, এই তৃতীয় আৰ্য্যসত্যক বিজ্ঞানে প্ৰমাণ কৰি চাব নোৱাৰে আৰু জুখিবও নোৱাৰে। চতুৰ্থ আৰ্য্য সত্যটো (দুখ নিবাৰণৰ নিশ্চিত উপায় আছে, পথ আছে)ক বিজ্ঞান বা অধিবিদ্যাৰে বৰ্ণনা কৰা নহয়। বিজ্ঞান আৰু অধিবিদ্যা (সৃষ্টিজ্ঞান সম্পৰ্কীয় দৰ্শন)ৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল নোহোৱাকৈ অকল নিৰ্দিষ্ট অভ্যাসৰ জৰিয়তে দুখ নিবাৰণৰ সত্যতা ‘জ্ঞাত আৰু সত্য ৰূপে প্ৰতিষ্ঠিত’ হৈছে। বুদ্ধই ইয়াৰ বাবে মুকলি প্ৰত্যাহ্বান জনাইছে। বৌদ্ধ দৰ্শনে কাল্পনিক সৰ্বশক্তিমানক ত্যাগ কৰিছে আৰু বিজ্ঞানে ব্যাখ্যা কৰাৰ দৰেই বিশ্ব ব্ৰহ্মাণ্ডৰ সৃষ্টি তত্ত্ব আৰু প্ৰকৃতিৰ নিয়মবোৰ ব্যাখ্যা কৰিছে। সেয়ে এই সকলোবোৰ তথ্যই প্ৰকাশ কৰে যে বৌদ্ধ দৰ্শন বিজ্ঞানৰেই এক উৎস। আনহাতে বুদ্ধই বাৰে বাৰে অনুকিয়াই দিছে যে যুক্তিৰে প্ৰমাণ কৰি অনুসন্ধান কৰি সুফলবোৰ যদি বহুজনৰ হিতকৰ, বহুজনৰ সুখকৰ বুলি প্ৰতিপন্ন হয়, তেতিয়াহে তাক গ্ৰহণ কৰিবা। সেয়ে বৈজ্ঞানিকৰ সুৰতেই বুদ্ধই ‘কালামা সূত্ৰ’ৰ অৱতাৰণা কৰি মানুহক অন্ধ বিশ্বাসী নহৈ বিজ্ঞান সন্মত হবলৈ নিৰ্দেশ দিছে।

# বুদ্ধ বাণী

## কালামা সূত্র

(অনুসন্ধানৰ দ্বাৰা উদ্যোগী হবলৈ ধৰ্ম দেশনা)

শাস্ত্ৰৰ বাণী(কোনো ঈশ্বৰৰ বাণী) বাবেই যি কোনো কথাকে সহজে বিশ্বাস নকৰিবা ।

যিকোনো কথাকে অতি সহজে মানি নলবা ।

কৰোবাৰ পৰা কিবা কথা এটা শুনিছে বাবে, যিকোনো কথাকে অতি সহজে মানি নলবা ।

হেজাৰ বছৰ ধৰি জাতিগতভাবে, বংশগতভাবে, পৰম্পৰাগতভাবে, নিয়মগতভাবে প্ৰচলিত হৈ আহিছে বাবেই যিকোনো কথাকে অতি সহজে মানি নলবা ।

সমাজত প্ৰচলিত বাবে, কোনো পণ্ডিতে কৈছে বাবে, যিকোনো কথাকে অতি সহজে মানি নলবা ।

ধৰ্মীয় গ্ৰন্থত বা শীলত লিখা আছে বাবে, যিকোনো কথাকে অতি সহজে মানি নলবা ।

আপোনাৰ শিক্ষক, শিক্ষাগুৰু, বা ধৰ্মগুৰুৱে কৈছে বাবে, শিক্ষিত পূজনীয় সকলে কৈছে বাবে, যিকোনো কথাকে অতি সহজে মানি নলবা ।

যিকোনো কথাই নহওক কিয়, যদি অশুদ্ধ আৰু অপকাৰী বুলি সন্দেহ হয়, তাৰ পৰা যদি নিজৰ বা আনৰ ক্ষতি হোৱাৰ সম্ভাৱনা থাকে তেনেহলে তেতিয়াই মুকলি মনেৰে ত্যাগ কৰা উচিত । আৰু যদি ভাল,মহৎ, উপকাৰী, উন্নতিকাৰক বহুজনৰ বাবে হিতকৰ আৰু সুখকৰ তথা পাৰমাৰ্থিক গুণগত আৰু শুভাকাঙ্ক্ষী বুলি প্ৰমাণিত হয়, তাক গ্ৰহণ কৰি অনুসৰণ কৰি চাব পৰা ।

কিন্তু -

পৰীক্ষা নিৰীক্ষা তথা বিশ্লেষণৰ পিছত, যদি আপুনি সঁচাকৈ বিচাৰি পায় যে কথাটো যুক্তি যুক্ত, সত্য, আৰু সকলো প্ৰাণীৰ বাবে, সকলো সময়ৰ বাবে, উপকাৰী, বহুজনৰ বাবে হিতকৰ, সুখকৰ বুলি--

তেতিহলে তাক গ্ৰহণ কৰিবা আৰু সেই দয়াময় শিক্ষাক পালন কৰিবা ।

আঙ্গুত্তৰ নিকায় ১৮৮-১৯৩

বৈজ্ঞানিক দৃষ্টি ভঙ্গিৰে সমালোচনা কৰি বৌদ্ধ দৰ্শন যে সম্পূৰ্ণ বিজ্ঞান সন্মত বৈজ্ঞানিক দৃষ্টি ভঙ্গিৰে পৰিপুষ্ট তথা অন্যান্য দৰ্শন বা ধৰ্মতকৈ যে অধিক শ্ৰেষ্ঠ তাত আমি দিৰ্দিষ্টভাৱে একমত হব পাৰোহক।

গুৰুত্বপূৰ্ণ তাৎপৰ্য্যটো হ'ল - বিশ্বৰ অধিক বৈজ্ঞানিকৰ লগতেই কুৰি শতিকাৰ শ্ৰেষ্ঠতম বৈজ্ঞানিক আইনষ্টেইনেও বৌদ্ধ শিক্ষাক বিজ্ঞান সন্মত শিক্ষা বুলিয়েই ঘোষণা কৰিছে। তেখেতৰ ভাষাত :-

"The religion of the future wil be a cosmic religion. It should transcend a personal God and avoid dogmas and theology covering both the natural and spiritual, it should be based on a religious sense arising from the experience of all things natural and spiritual and a meaningful unity. Buddhism answer this description . If there is any religion that would cope up with modern scientific needs it would be Buddhism".

# বুদ্ধ শিক্ষাৰ মূল তত্ত্ব

প্ৰশ্নঃ- বুদ্ধৰ মূল শিক্ষা কি?

উত্তৰঃ--বুদ্ধৰ মূল শিক্ষাক আমি এটা চকাৰ লগত তুলনা কৰিব পাৰো। এটা বিং, কিছুমান শলা আৰু এটা চকৰী লৈয়েই এটা চকা। চকৰীটোক কেন্দ্ৰ কৰিয়েই বিংটো নাইবা শলাবোৰ ঘূৰি থাকে। সেইদৰে বুদ্ধৰ সকলোবোৰ শিক্ষাৰ মূল কেন্দ্ৰ বিন্দু হল চাৰি আৰ্য্য সত্য। সত্য, ধ্ৰুৱ সত্য। সত্য চাৰিটা বাবে ইয়াক চাৰি আৰ্য্য সত্য বুলি কোৱা হয়। এই শিক্ষা প্ৰাপ্ত হৈ মানুহে উন্নতি তথা খ্যাতিমন্ত হব পাৰে। সেয়ে এই শিক্ষাক মহৎ বুলি আখ্যা দিয়া হৈছে। এই শিক্ষা বাস্তৱৰ লগত সম্পূৰ্ণ মিল আছে, সত্যতা প্ৰমাণ হয়, আৰু ই বাস্তৱৰ ওপৰতেই প্ৰতিষ্ঠিত বাবে ইয়াক 'সত্য' বুলি অভিহিত কৰা হৈছে।

প্ৰশ্নঃ- প্ৰথম আৰ্য্য সত্য কি?

উত্তৰঃ--প্ৰথম আৰ্য্য সত্যটো হলঃ--'এই জীৱনটো বৰ কষ্টকৰ, দুখময়, অতৃপ্ত। এই জীৱনটো কটাবলৈ সকলো মানুহেই, সকলো প্ৰাণীয়েই বহুত কষ্ট কৰিব লগীয়া হয়। ইয়াৰ কোনো বিকল্প নাই। যিহেতু শৰীৰ আৰু মনৰ দ্বাৰাই এই জীৱনটো গঠিত, জীৱিত, সেয়ে শাৰীৰিক কষ্ট আৰু মানসিক কষ্ট, এই দুই ধৰণে কষ্ট সহ্য কৰিব লগীয়া হয়। শাৰীৰিক কষ্ট স্বীকাৰ কৰিব লগীয়া কষ্টবোৰ হল- বিশেষকৈ ভোক পিয়াহ, ঠাণ্ডা, গৰম, ভাগৰ, বেজাৰ, বেমাৰ, বাদ্ৰ্ধক্য আৰু মৃত্যু যন্ত্ৰণা। মানসিক যন্ত্ৰণাবোৰ হল :- মনে বিচৰাটোক নোপোৱা, নিবিচৰাটোকহে পোৱা, প্ৰিয়জনক নোপোৱা, বিৰহ, অপ্ৰিয়জনৰ লগত হে মিলন। অভাব, অনুতাপ, অনুশোচনা, ভয়, ভগ্নমনোৰথ, হতাশা, অপমান, ঘৃণা, অশান্তি ইত্যাদি।

প্ৰশ্নঃ- প্ৰথম আৰ্য্য সত্যটোৱে অকল বেয়াটোকহে উপলব্ধি কৰিছে, গতিকে ইয়াক কিছু অশুভদৰ্শী অৰ্থাৎ *passimistic* যেন লাগিল ?

উত্তৰঃ--সাধাৰণতে অশুভদৰ্শী যুক্তিটোৱে যেন এটা ধাৰণা প্ৰতিপন্ন কৰে যে- 'ধৰ্মতকৈ অধৰ্মৰ শক্তি অধিক' অৰ্থাৎ পুণ্যতকৈ পাপৰ শক্তি অধিক। আৰু যিবোৰ ঘটি থাকে সেইবোৰ যেন বেয়াবোৰ হে ঘটি থাকে। সত্যবোৰ যেন সদায় দুৰ্বল, অসত্যবোৰ যেন সদায় মহা শক্তিশালী'। কিন্তু বুদ্ধই তেনেকৈ ব্যাখ্যা নকৰে। তেওঁ সৰল ভাবে এনেকৈ ব্যাখ্যা কৰে যে-মানুহৰ জীৱনত শাৰীৰিক আৰু মানসিক কষ্ট অনিবাৰ্য্যবশত থাকেই। কি ধৰণে এই কষ্টবোৰ মালা গুঠাৰ দৰে গুঠ খাই থাকে

তাকেহে সত্যটোত বৰ্ণনা কৰা আছে। কিন্তু আন কিছুমান ধৰ্ম গ্ৰন্থত প্ৰমাণ কৰিব নোৱাৰা কিছুমান অপ্ৰমাণিত আৰু কাল্পনিক বিশ্বাস বৰ্ণনা কৰা আছে। ধৰ্মৰ সত্যবোৰ সদায় সত্যৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত। বৌদ্ধ দৰ্শন আচলতে সকলোৱে জনা, বাস্তৱ, অখণ্ডনীয় পৰিস্থিতিৰ ওপৰত আৰম্ভ হয়। সেয়ে সকলোৱে জ্ঞাত পৰিবেশৰ পৰা ই আৰম্ভ হয়। আৰু সেই পৰিস্থিতিবোৰ সুকলমে উত্তীৰ্ণ হ'বলৈ সকলো মানুহে সহজে আগবাঢ়ি আহে। সেয়ে আমি কব পাৰো যে একমাত্ৰ বৌদ্ধ ধৰ্মই একমাত্ৰ বিশ্ব মানৱ ধৰ্ম যিয়ে প্ৰতিজন মানুহৰ হৃদয়ত লুকাই থকা দুখ যন্ত্ৰণাৰ সন্তোদ সুশৃঙ্খলভাবে বৰ্ণনা কৰে, আৰু দুখ নিবাৰণৰ সৰল সহজ প্ৰমাণৰ যোগ্য জ্ঞানীৰ গ্ৰহণীয় উপায় নিৰ্দেশনা কৰে।

প্ৰশ্নঃ--দ্বিতীয় আৰ্য্য সত্যটো কি?

উত্তৰঃ-- শৰীৰ আৰু মনৰ মাজত যি দুখ উৎপত্তি হয়, তাৰ নিৰ্দিষ্ট হেতু বা কাৰণ আছে। সত্যভাবে প্ৰতিষ্ঠিত এই দুখ উৎপত্তিৰ কাৰণটোৱেই দ্বিতীয় আৰ্য্য সত্য। জীয়াই থকাৰ হেঁপাহ, জীয়াই থাকিবলৈ কিবা কিবি পোৱা, লোৱা বা খোৱা থকাৰ হেঁপাহ, মানুহৰ স্বধৰ্ম। এই হেঁপাহেই মানুহৰ সকলো প্ৰকাৰৰ দুখৰ কাৰণ হৈ পৰে। জন্মৰ লগে লগে মানুহৰ জীয়াই থকাৰ ইচ্ছা বা ভোক বা লোভ আহি যায়। এই ইচ্ছাই মানুহৰ হেঁপাহ। হেঁপাহৰ বাবে মানুহে নিজ ইন্দ্ৰিয় সমূহৰ দ্বাৰা এক চিন্তাশীল মনৰ সৃষ্টি কৰে। এই মনে তেতিয়া ইন্দ্ৰিয় সমূহৰ অভাব দূৰ কৰিবলৈ সক্ৰিয় হৈ উঠে। এই সক্ৰিয়তা দুই ধৰণে বিকাশ হয়। বাহ্যিক জগতৰ লগত সংস্পৰ্শ বশত ইন্দ্ৰিয় সুখৰ অভাব দূৰ কৰিবলৈ আৰু ভোকাতুৰ মনৰ বেদনাৰ উৎপত্তি তৃপ্তি কৰিবলৈ। আৰু ইয়াতেই হয় অজ্ঞতা আৰু বিবেকৰ সংঘাত। অজ্ঞতাই দিয়ে শাৰীৰিক দুখ আৰু বিবেকে দিয়ে মনৰ দুখ। সেয়ে মনৰ উৎপত্তিয়েই মনৰ দুখৰ কাৰণ। আৰু শৰীৰৰ উৎপত্তিয়েই শৰীৰৰ দুখৰ কাৰণ। শৰীৰ আৰু মনক সন্তুষ্ট কৰিবলৈ আমি যিবোৰ বস্তু বা প্ৰাপ্য আহৰণ কৰো, এইবোৰে আমাৰ সুখ দিব বুলি আশ্বাসহে দিয়ে। নিশ্চয়তা বা গ্যৰাণ্টি নিদিয়ে। বৰং আধুনিক অভাবৰ তাড়ণা আৰু উন্নতশীল জীৱনৰ আশাঁই মানুহক বলিয়াহে কৰে। অভাব আৰু লোভে আমাৰ সন্তুষ্টিৰ পৰা আমাক আঁতৰাই ৰাখে। আৰু আমি পাও দুখ। শাৰীৰিক দুখ আৰু মানসিক দুখ।

প্ৰশ্ন - অভাব আৰু লোভে কেনেকৈ দুখ বৰ্দ্ধন কৰে?

উত্তৰঃ--জীৱনযোৰা ভোগ বিলাসৰ মাধুৰ্য্যতাই সৃষ্টি কৰে অনন্ত কাললৈ পৰিতৃপ্ত হ'ব পৰা এক লুভীয়া মনৰ। লুভীয়া মনৰ প্ৰৱল ইচ্ছা আৰু দুৰ্বাৰ আকাঙ্ক্ষাই আমাক মৃত্যুৰ সময়তো বাৰে বাৰে জন্ম লৈ ইন্দ্ৰিয়াসক্ত ভোগ বিলাসত সন্তোষিত হ'বলৈ এক দৃঢ় সংকল্পৰ সূচনা কৰায়। মনৰ এই প্ৰৱল ইচ্ছা শক্তিয়েই হৈ পৰে পুনৰ্জন্মৰ কাৰণ। আৰু জন্মৰ বাবেই হয় যাতনা, যন্ত্ৰণা, ৰোগ বাৰ্দ্ধক্য আৰু মৃত্যু। সেয়ে আমি কব পাৰো যে তৃষ্ণা বা হেঁপাহ বা লোভেই দুখৰ কাৰণ। কাৰণ ইয়েই আমাৰ পুনৰ্জন্মৰ কাৰণ।

প্ৰশ্নঃ- সেইবোৰ বাক বুজিলো, পিছে আমি সকলোবোৰ ইচ্ছা ত্যাগ কৰি জীয়াই থাকিম কেনেকৈ?  
আৰু আমি আমাৰ লক্ষতেই বা উপনিত হম কেনেকৈ?

উত্তৰঃ- আপুনি ভাবতে ঠিকেই ভাবিছে। পিছে বুদ্ধৰ শিক্ষা অন্যতম। ‘আছে আৰু লাগে’ পোৱাৰ পিছতো আৰু বহুতো লাগে, বহুত পোৱাৰ পিছত আকৌ বহুত লাগে, এই যে অনন্ত ইচ্ছা, লোভ, আশা, ইয়েই মানুহক দুখ দি থাকে। তেওঁ আমাক সুন্দৰভাবে উপদেশ দিছে যে আমি আমাৰ আৱশ্যক আৰু বহুত পাবলৈ কৰা ইচ্ছাৰ মাজত থকা পাৰ্থক্যটো বুজিব লাগে। আৰু সেই দৰে আমাৰ অভাৱটোও মিটাব লাগে। তেওঁ কৈছে যে আমাৰ আৱশ্যকৰ শেষ আছে আৰু ইয়াক পূৰণ কৰিব পাৰি। কিন্তু আমাৰ অভাৱৰ শেষ নাই। ই তলি নোহোৱা সাগৰ স্বৰূপ। কিছুমান বস্তু আমি জীয়াই থকাৰ বাবে অত্যাৱশ্যক, কিছুমান আৱশ্যক, কিছুমান হলে ভাল হয়, কিছুমান নহলেও হয় অথচ লাগে। কিছুমান অপ্ৰয়োজনীয়, অথচ লাগে। কিছুমান ক্ষতিকাৰক অথচ লাগে। আৰু কিছুমান বেদনাদায়ক তথাপিও লাগে। মুঠতে আমাক লাগে আৰু লাগে। সেয়ে বুদ্ধই আমাৰ অত্যাৱশ্যকীয়তাৰ বাবে সৎ কৰ্ম কৰি অভাববোৰ পৰিকল্পিতভাবে কমাই কমাই আমাৰ জীৱনৰ উদ্দেশ্যনো কি তাক উপলব্ধি কৰিবলৈ উপদেশ দিছে। অন্যথায় হয় আমি অভাবৰ পিছে পিছে দৌৰি থাকিব লাগিব, নহয়টোবা, অভাব ত্যাগ কৰি সুখী হবলৈ যত্ন কৰিব লাগিব।

প্ৰশ্নঃ--আপুনিযে পুনৰ্জন্মৰ কথা কৈছে--মানুহৰ পুনৰ্জন্ম হয় বুলি প্ৰমাণ দিব পাৰিব নেকি?

উত্তৰঃ-মই ইয়াৰ উত্তৰ দিব নেলাগে। ইতিহাসে ইয়াৰ উত্তৰ দিব। ইতিহাসৰ পাতত ইয়াৰ যথেষ্ট প্ৰমাণ আছে। পিছে আলোচনাটো বহু দীঘলীয়া হৈ পৰিব, সেয়ে পিছলৈ আলোচনা কৰিম বুলি ৰাখি থলো।

প্ৰশ্নঃ- এতিয়া কওক তৃতীয় আৰ্য্য সত্যটো কি?

উত্তৰঃ--দুখ যন্ত্ৰণাবোৰ যেনেকৈ উৎপন্ন হয়, সেইদৰে দুখ যন্ত্ৰণাবোৰৰ পৰিসমাপ্তিও হয়। ‘দুখৰ বিৰতি হয়, ই চিৰসত্য’ এইটোৱেই তৃতীয় আৰ্য্য সত্য। বুদ্ধই নিজৰ জীৱনতে ইয়াক প্ৰমাণ কৰিছে আৰু ইয়াক সৰ্বাধিক গুৰুত্বপূৰ্ণ বুলি অভিহিত কৰিছে। এই সত্য যি দৰে গুৰুত্ব পূৰ্ণ সেইদৰে ই সম্ভবও। জীৱন যোৰা সংগ্ৰামত আমি যদি অদৰকাৰী অভাববোৰ, লোভ মোহবোৰ ত্যাগ কৰিবলৈ শিকো, উপাৰ্জিত অভিজ্ঞতাৰে ধৈৰ্য্য সহকাৰে সকলোবোৰ দুখ সহ্য কৰিবলৈ শিকো, তেতিয়া, কেতিয়াবা দিনটোৰ মূৰত এক মুহূৰ্ত্ত সময় আহি পৰে যে আমি হৈ পৰো মুকলি মুৰীয়া, ভয়হীন, শংকাহীন, অশান্তহীন তথা সুখী। অকল সেই সন্নিষ্কণতহে আমি জীৱনৰ পূৰ্ণতা বিচাৰি পাও। কাৰণ তৎমুহূৰ্ত্ততেই আমি হৈ পৰো নিজ স্বাৰ্থৰ প্ৰতি আকৃষ্ট। নিজ স্বাৰ্থৰ বশবৰ্ত্তী হৈ আমি হৈ পৰো অশান্ত, নিৰ্দয়, অবিবেচক। আনৰ কথা ভাবিবলৈ আমাৰ সময় নাই। অকল নিজৰ স্বাৰ্থ পূৰণ হলেই হল। স্বাৰ্থহীন সেই ক্ষণ্টিকীয়া মুহূৰ্ত্তই হল মুক্ত মুহূৰ্ত্ত। সকলো দুখ যন্ত্ৰণা হীন, ইচ্ছা হীন,

মায়া হীন, আশা-আকাঙ্ক্ষা হীন, ভয়-দ্বेष হীন, লোভ হীন, হিংসা হীন, কপটতা হীন, গৌৰৱ হীন, তথা অহংকাৰহীন সেই মুহূৰ্ত্ত হল নিৰ্বাণৰ এক মুহূৰ্ত্ত। মনৰ সেই পবিত্ৰ স্তৰটোৱেই হল নিৰ্বাণৰ স্তৰ। অৰ্থাৎ অহং ভাবৰ পৰা মুক্তি লাভ। সেই স্তৰটোক স্থায়ী ভাবে ৰাখিব পাৰিলেই মানুহে পায় চূড়ান্ত মুক্তিলাভ বা পূৰ্ণ নিৰ্বাণ।

প্ৰশ্নঃ- নিৰ্বাণ কি ? আৰু ইয়াক কত পোৱা যায় ?

উত্তৰঃ--নিৰ্বাণৰ ব্যাখ্যা সময় আৰু দূৰত্বৰ দ্বাৰা দিব নোৱাৰি। বৈজ্ঞানিক পৰিভাষাও নাই। ই, মানুহৰ ভাষাৰ উৰ্দ্ধত। শব্দ বা বক্যৰ দ্বাৰা, নাইবা সময় আৰু দূৰত্বৰ দ্বাৰা ইয়াৰ বৰ্ণনা দিব নোৱাৰি। ই সময় দূৰত্ব আদিৰ উৰ্দ্ধত। ইয়াৰ পৰিবৰ্ত্তন নাই। কোনো পৰিসীমা নাই। পৰিভাষা নাই। অহং ভাবো নাই আৰু স্বাৰ্থও নাই। অথচ ই এক অভিজ্ঞতা, ই এক জ্ঞান। এক চূড়ান্ত সুখৰ অৱস্থা। সেয়ে নিৰ্বাণ অনাদি অনন্ত।

(নিৰ্বাণৰ গুণ কেইটামান :- পানীৰ দুই গুণ, পদুমৰ এক গুণ, ঔষধৰ তিনি গুণ, সাগৰৰ চাৰি গুণ, পৰ্ব্বত শিখৰৰ পাচ গুণ, শূন্যতাৰ দহ গুণৰ লগত মানৱীয় দৃষ্টিৰে নৰ্ণনা কৰিব পাৰি)

প্ৰশ্নঃ-- নিৰ্বাণ বুলিবলৈ কিবা এটা স্থান বা কিবা এটা আকৃতি আছে নেকি? নাইবা নিৰ্বাণৰ কিবা প্ৰমাণ আছে নেকি ?

উত্তৰঃ- নিৰ্বাণ বুলিবলৈ কোনো স্থান বা আকৃতি স্পষ্টভাৱে নাই। কিন্তু ইয়াক উপলব্ধি কৰিব পাৰি। আমি যেনেকৈ সময় আৰু স্থান আছে বুলি উপলব্ধি কৰিব পাৰো সেইদৰে নাই বুলিও উপলব্ধি কৰিব পাৰি। সময় আৰু আয়তনৰ পৰিসীমাই ঢুকি নোপোৱা আয়তনেই নিৰ্বাণৰ আয়তন। আমি যদিও আমাৰ ভাষাৰে নিৰ্বাণৰ প্ৰমাণ আগ বঢ়াব নোৱাৰো, তথাপিও স্বয়ং বুদ্ধই দিয়া নিৰ্বাণৰ ব্যাখ্যা কিছু পৰিমাণে উপলব্ধি কৰিব পাৰো যে-নিৰ্বাণ পাবলৈ, উপাজ্জন কৰিবলৈ, আমি অভ্যাস হে কৰিব পাৰো। ইয়াৰ উপলব্ধি নোহোৱাকৈ সঠিক ব্যাখ্যা দিব নোৱাৰো। ঠিক যেনেকৈ সুখ নিজেহে উপাজ্জন কৰিব লাগে, উপাজ্জন নোহোৱালৈকে ইয়াৰ সঠিক ব্যাখ্যাও দিব নোৱাৰি, আৰু অসুখীজনক প্ৰত্যয়ো নিয়াব নোৱাৰি।

:there is an unboarn, a not becoming, a not made, a not compound. If there were not this unborn not become, not made,not compound, there could not be made any escape from what is born, become, made, and compound. But since there is this unborn, not become, not made, not compound, therefore there is made, known, and escape from what is born, become, made, and compound."

নিবৰ্ণণ পাবলৈ উপাৰ্জন কৰিবলৈ আমি অভ্যাস হে কৰিব পাৰো। ইয়াৰ উপলব্ধি নোহোৱাকৈ সঠিক বৰ্ণনা দিব নোৱাৰো। ঠিক যেনেকৈ সুখ নিজে উপাৰ্জন কৰিব লাগে, উপাৰ্জন নোহোৱাকৈ ইয়াৰ সঠিক ব্যাখ্যা দিবও নোৱাৰি আৰু অসুখীজনক প্ৰত্যয়ো নিয়াব নোৱাৰি।

নিবৰ্ণণ এক মানসিক অৱস্থা বা স্তৰ, যত মানুহে ইচ্ছাৰ পৰাও স্বাধীন হব পাৰে। ইচ্ছা আৰু অনিচ্ছা উভয়ৰে পৰা মুক্ত, বা নিবৰ্ণণ বা স্বাধীন অৱস্থা। বন্ধন মুক্ত অৱস্থা। এই অৱস্থাত মনৰ কোনো গুণে মানুহজনক বান্ধি ৰাখিব নোৱাৰে। বিবেক সকলোৰে পৰা স্বাধীন হৈ পৰে। তৃষ্ণা-মায়া-মমতা-লোভ -মোহ হিংসা-দ্বেষ সকলোৰে পৰা মুক্ত। ভ্ৰম বা খঙাল, চঞ্চল, তৃষ্ণাতুৰ ইচ্ছাই বিবেকক অস্থিৰ কৰিব নোৱাৰে।

সাধাৰণতে গোপন কামভোগৰ নগ্ন তৃষ্ণা, উত্তেজনা, আৰু লোভ মোহৰ অন্ধতাত মানুহে নিজে নিজে ধ্বংসপ্ৰাপ্ত হয়, আৰু আনকো ধ্বংস কৰে। কিন্তু লোভ মোহ কাম ক্ৰোধ, উত্তেজনা আৰু তৃষ্ণা আৰু কামভাবক জয় কৰিব পৰাজন জীৱন্তে স্থিতপ্ৰজ্ঞ। সেয়ে নিবৰ্ণণ অকল উপলব্ধিয়েই নহয় ই দ্ৰষ্টব্যও।

প্ৰশ্নঃ--চতুৰ্থ আৰ্য্য সত্য কি?

উত্তৰঃ--চতুৰ্থ আৰ্য্য সত্য হল কিছুমান নিৰ্দিষ্ট পথ বা কৰ্ম, যিবোৰে নেকি সকলো প্ৰকাৰৰ দুখ কষ্টক জয় কৰিব পাৰে। তেনে ধৰণৰ আঠটা কৰ্ম পন্থা আছে বাবে ইয়াক সংস্কৃত ভাষাত অষ্টাঙ্গিক মাৰ্গ বুলি কোৱা হয়।

আমি নিজৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিয়েই ধীৰে ধীৰে নিজৰ মনক শুদ্ধ শান্ত নিৰ্মল কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিবলৈ শিকিব লাগে। এই প্ৰচেষ্টাই কৰ্ম শক্তিৰ দ্বাৰা উৎপন্ন মিছা মায়া আকৰ্ষণক ধীৰে ধীৰে হ্ৰাস কৰি থাকে। মনৰ ইচ্ছাও এক কৰ্ম। গৰম ইটা-শিলৰ বুকুত লুকাই থকা উষ্মতাৰ দৰে, উষ্ম মনৰ ভিতৰতে লুকাই থাকে কামনাৰ জুই। এই জুইৰ দাহন কৰ্ম আছে। আৰু দাহনৰ ফলো আছে। কিন্তু যেতিয়ালৈকে কৰ্ম থাকিব তেতিয়ালৈকে ফল থাকিবই। সেয়ে এই সত্যই অৰ্থাৎ অষ্টাঙ্গিক মাৰ্গই আমাক গতিৰ পৰা জিৰণীলৈ, বিশালৰ পৰা শূন্যলৈ, কৰ্মৰ পৰা অকৰ্মলৈ লৈ, অজ্ঞতাৰ পৰা জ্ঞানলৈ, স্থায়ীৰ বা অস্থায়ীলৈ, দুখৰ পৰা চিৰশান্তিলৈ যোৱাৰ পথ বা মাৰ্গ ব্যাখ্যা কৰে।

সম্যক ৰূপে এই পথ পালন কৰিব পৰাটোৰ ওপৰতে নিৰ্ভৰ কৰে আমাৰ জয় পৰাজয়। সম্যক শব্দৰ অৰ্থ সঠিক, নিৰ্ভুল, নিখুট, যি যেনেকুৱা তাক ঠিক তেনেকুৱাকৈ দেখা।

# দুখ মুক্তিৰ উপায় আছে

(‘দুৰ্খো-নিৰোধ গামিনি পটিপদা)

সম্যকসম্বুদ্ধ বুদ্ধই দুখ মুক্তিৰ পথ বিচাৰি মধ্যম পন্থা অৱলম্বন কৰিছিল। এই মধ্যম পন্থাত আছে আঠটা মহান স্তৰ। ইয়াকে কোৱা হয় মহান অষ্টাঙ্গিক মার্গ।

মহান অষ্টাঙ্গিক মার্গ  
(অৰিয় অষ্টাঙ্গিক মগ্ন)

দুখ নিবৃতিৰ পথৰ আঠটা মহান স্তৰ বা অঙ্গই মহান ‘অষ্টাঙ্গিক মার্গ’। যি পথত দুখ যাতনা হয় অস্তগামী, যি পথে মানুহক বিৰাণলৈ লৈ যায়, সেই পথেই মহান, আৰ্য সত্য, তথা সৰ্বোৎকৃষ্ট পথ। মধ্যম পন্থাৰ আঠটা অঙ্গই ‘অষ্টাঙ্গিক মার্গ’। অঠটা পদ্ধতি বা অঙ্গই পথটো পূৰ্ণ কৰিছে। ইয়াৰ কোনো এটা অঙ্গই অকলে পৰিপূৰক নহয়। এই আঠটা স্তৰ তিনিটা বিশেষ বৈশিষ্টময় গুণেৰে অলংকৃত।

যেনেঃ-১। শীল ২। সমাধি ৩। প্রজ্ঞা

প্রজ্ঞা :-

১। সম্যক দৃষ্টি (সম্মা দিট্ঠি) (Right View or Understanding)

২। সম্যক সঙ্কল্প (সম্মা সনকল্প) (Right Thought)

শীলঃ--

৩। সম্যক বাক্য (সম্মা ব্রাচা) (Right Speech)

৪। সম্যক কৰ্ম (সম্মা কম্মন্ত) (Right Action)

৫। সম্যক জীৱিকা (সম্মা আজীৱ) (Right Livelihood)

সমাধিঃ--

৬। সম্যক প্রচেষ্টা (সম্মা বায়াম) (Right Effort)

৭। সম্যক স্মৃতি (সম্মা সতি) (Right Mindfulness)

৮। সম্যক সমাধি (সম্মা সমাধি) (Right Concentration)

# বৌদ্ধ দৰ্শনত ঈশ্বৰৰ প্ৰভাৱঃ-

প্ৰশ্নঃ-- বৌদ্ধ ধৰ্মাৱলম্বীলোক সকলে ঈশ্বৰ বিশ্বাস কৰে নে নকৰে?

উত্তৰঃ-- বৌদ্ধ ধৰ্মাৱলম্বীলোক সকলে কেতিয়াও ঈশ্বৰ বিশ্বাস নকৰে । কল্পনাৰ ঈশ্বৰক বিশ্বাস নকৰাৰ বহুতো কাৰণ আছে। বুদ্ধই কৈছিল ঈশ্বৰৰ ধাৰণা আৰু ধৰ্মৰ উৎপত্তিৰ মূলতে আছিল মানুহৰ ভয়।

ভয়ৰ পৰা পৰিত্ৰাণ পাবলৈ মানুহে পৰ্বত শিখৰলৈ গৈ মন্দিৰ সজাইছিল। বাহ লৈছিল পৰ্বতৰ গুহাত। খাইছিল গছৰ ফল।

জীৱিকা নিৰ্বাহৰ প্ৰয়োজনতে আদিম মানুহে বহুতো দুখ কষ্ট যুদ্ধ বিগ্ৰহ কৰি দিন কটাব লগীয়া হৈছিল। খাদ্যৰ অভাব, প্ৰকৃতিৰ দুৰ্যোগ ৰোগ ব্যাধি দুৰ্ঘটনা, হিংস্ৰ জন্তুৰ আক্ৰমণ, ধুমুহা শিলাবৃষ্টি বজ্ৰপাত, অগ্নিপাত, তথা যুদ্ধ বিগ্ৰহে মানুহক সঘনাই বিপদত পেলাইছিল। এই কাৰণ বিচাৰি নোপোৱা বিপদবোৰৰ পৰা ৰক্ষা পাবলৈ মানুহে নিজৰ সুৰক্ষাৰ বাবে নিজৰ সুবিধাৰ বাবে নিজৰ জয়ৰ বাবে, তেওঁলোকে দেৱতাৰ ধাৰণা কৰিছিল। বৰ্তমান কালতো বিপদত পৰা মানুহে অধিক ধাৰ্মিক কথা কয়। নিজৰ মনোবল আৰু মনৰ দৃঢ়তা বঢ়াবলৈ তেওঁলোকে দেৱ দেৱীৰ কাষলৈ আশীৰ্বাদ বিচাৰি ঢাপলি মেলে। দেৱতাৰ পূজাৰী সকলে একে কথাবে জাহিৰ কৰে যে বিপদত দেৱতাসকলে তেওঁলোকৰ প্ৰাৰ্থনা শুনে আৰু সকলোকে ৰক্ষা কৰে। ভয়ৰ বাবে মানুহে মন্দিৰ সজোৱা কথা আষাৰৰ লগত ই সম্পূৰ্ণ যুক্তিপূৰ্ণ।

সেয়ে বুদ্ধই আমাক আমাৰ ভয়ৰ কাৰণবোৰ বুজিবলৈ, চেষ্টা কৰিবলৈ কৈছে।

আমাৰ মনৰ দুৰাকাঙ্খা কমাই মনক শান্ত আৰু সাহসী কৰি আমি পৰিবৰ্তন কৰিব নোৱাৰা বাস্তৱ অৱস্থাক মানি লবলৈ শিকিব লাগে বুলি কৈছে।

দ্বিতীয় কাৰণটো হ'ল : এতিয়ালৈকে কোনো ঘটনা ঘটাৰ প্ৰমাণ নাই যিটো ঘটনাৰ বাবে মানুহে কল্পনাৰ ঈশ্বৰক বিশ্বাস কৰিবলৈ বাধ্য। সমাজত বহুতো ধৰ্ম আছে, আৰু সকলোৱেই দাবী কৰে যে ঈশ্বৰৰ পবিত্ৰ বাক্যবোৰ তেওঁলোকৰ ধৰ্ম গ্ৰন্থতহে সংৰক্ষিত হৈ আছে। আৰু ঈশ্বৰৰ মাহাত্ম্য, ঈশ্বৰৰ অস্তিত্ব অকল তেওঁলোকেহে ভালকৈ বুজি পায়। কিছুমান মানুহে ঈশ্বৰক নিৰাকাৰ বুলি, কিছুমান ঈশ্বৰক আকাৰ বুলি ধাৰণা কৰে। সেইদৰে কিছুমানে ঈশ্বৰক পুৰুষৰূপে আৰু কিছুমানে ঈশ্বৰক নাৰীৰূপে আৰু কিছুমানে ঈশ্বৰক পুৰুষো নহয় আৰু নাৰীয়ো নহয় বুলি ধাৰণা কৰে। সকলোৱে নিজ নিজ ধাৰণামতে বিশ্বাস কৰে। সেয়ে এজনে আনজনক অৱহেলা কৰে। তেওঁলোকে প্ৰত্যেকেই নিজৰ নিজৰ ঈশ্বৰৰ অস্তিত্ব প্ৰমাণৰ কাৰণে কিছুমান ঘটনাৰ আশ্ৰয়ত নিজে ভবা সত্যবোৰ প্ৰমাণ কৰি

গৌৰৱ অনুভব কৰে। কিন্তু আনৰ ঈশ্বৰৰ অস্তিত্বৰ প্ৰমাণবোৰক উপলুঙা কৰে। অথচ এইটো অতি সাধাৰণ কথা যে হেজাৰ হেজাৰ বছৰ ধৰি বিভিন্ন ধৰ্মই ঈশ্বৰৰ অস্তিত্বৰ কথা জাহিৰ কৰিলেও এতিয়ালৈ এনে কোনো বাস্তৱ ঘটনা ঘটা নাই, অখণ্ডনীয় চিৰসত্য ঘটনা ঘটা নাই যিয়ে ঈশ্বৰৰ অস্তিত্বৰ সাৰমৰ্ম প্ৰকাশ কৰে, আৰু আমি সহজতে সেই অস্তিত্ব প্ৰমাণ কৰিব পাৰো। প্ৰমাণযোগ্য ঘটনাৰ অৱতাৰণা নোহোৱাকৈ বৌদ্ধ সকলে যি কোনো কাল্পনিক মিমাংসাক স্বীকাৰ নকৰে। তৃতীয় কাৰণটো হ'লঃ- অন্যান্য ধৰ্মই যেনেকৈ বিশ্ব বন্ধাণ্ড খনৰ সৃষ্টিৰ মূল কাৰণ আৰু উৎস হিচাপে এক কাল্পনিক শক্তিৰ অৱতাৰণা কৰি সেই শক্তিৰ উৎসক পৰম সত্য নাৰায়ণ ৰূপে ব্যাখ্যা কৰে, বুদ্ধই সেই পৰম শক্তিৰ উৎস বিচাৰি যাওতে কাল্পনিক ঈশ্বৰৰ সহায় লব লগা হোৱা নাই। আজিৰ বিজ্ঞানী সকলেও কোনো কাল্পনিক ঈশ্বৰৰ সহায় নোলোৱাকৈয়ে সৃষ্টি তত্ত্বৰ ব্যাখ্যা আগবঢ়াইছে। বুদ্ধইয়ো সেইদৰে ব্যাখ্যা কৰিছিল।

জীৱনটোক সুখী কৰিবলৈ, অৰ্থপূৰ্ণ কৰিবলৈ বহুতেই ঈশ্বৰৰ চিন্তাৰ প্ৰয়োজন বুলি ভাবে। ইয়াকো আমি ভুল ধাৰণা বুলি কব পাৰো। কাৰণ কৌটি কৌটি মানুহে কোনো কল্পনাৰ ঈশ্বৰক বিশ্বাস নকৰাকৈ সুখেৰে জীয়াই আছে। তেওঁলোকে সাহসী, সুখী নিৰোগী, তথা অৰ্থপূৰ্ণভাবে টনকীয়ালৈ হৈ জীৱন যাপন কৰি আছে। এই বিশ্বত মানুহবোৰ তেনেই দুৰ্বল, সেয়ে বহুতে ভাবে যে নিজকে সহায় কৰিবলৈ ঈশ্বৰৰ প্ৰয়োজন আছে। এনে ধৰণৰ কল্পনাৰ দ্বাৰা মানুহে সাহস পায়। এই ধৰণৰ সাহসৰ পৰা মানুহে উপকৃতও হয়। পিছে ধাৰণাবোৰ ধাৰণাহে, ই কল্পনা মাথোন আৰু এনে ধৰণৰ ধাৰণাবোৰ সকলোৰে বাবে গ্ৰহণীয় নহয়। আন হাতে ঈশ্বৰত বিশ্বাস নকৰাকৈয়ে বহুতেই বাস্তৱ জীৱনৰ চূড়ান্ত বিপদ বিঘিনী, দুখ কষ্ট যন্ত্ৰণা অনায়াসে অতিক্ৰম কৰে, অকল নিজৰ মনৰ ভিতৰত থকা সাহস কণেৰে। বহুতেই ঈশ্বৰক বিশ্বাস কৰে এই সংসাৰৰ পৰা মুক্তি লভিবলৈকে। যিবোৰ লোক ঈশ্বৰৰ প্ৰতি ঘোৰ বিশ্বাসী তেওঁলোকক কোনো প্ৰমাণ নেলাগে, কোনো যুক্তি নেলাগে, কোনো অভিজ্ঞতাও নেলাগে। তেওঁলোকৰ মতে 'বিশ্বসে মিলায় হৰি, তৰ্কে বহুদূৰ'। তেওঁলোকে ভাবে যে- 'ঈশ্বৰৰ প্ৰতি বিশ্বাস নথকা অধৰ্মী নস্তিক সকলে কেতিয়াও ঈশ্বৰৰ আশীৰ্বাদ নেপায়। সিহঁতেই প্ৰকৃত মুৰ্খ'। তেওঁলোকে নিজে নিজে ভাবে যে ঈশ্বৰে তেওঁলোকক মুক্তি দিব পাৰে। অথচ তেওঁলোকে ইয়াৰ প্ৰমাণো দিব নোৱাৰে। আৰু আমাক প্ৰত্যয়ো নিয়াব নোৱাৰে। বুদ্ধই কেতিয়াও কোনো ধৰণৰ কল্পনাৰ আশ্ৰয় লবলৈ কোৱা নাই। তেওঁ আমাৰ মনৰ মাজত লুকাই থকা সাহসকণ জাগ্ৰত কৰি মনৰ পবিত্ৰতা বৰ্দ্ধনত অধিক গুৰুত্ব প্ৰদান কৰিছে। তেওঁ দেখিছিল প্ৰতিজন মানুহেই মনৰ পবিত্ৰতা বঢ়াবলৈ, অসীম দয়াবান হবলৈ, তথা পূৰ্ণজ্ঞান লভিবলৈ সমৰ্থবান। সেয়ে তেওঁ আমাৰ চিন্তাৰ কেন্দ্ৰবিন্দুক কাল্পনিক স্বৰ্গৰ পৰা আনি নিজৰ মনৰ ভিতৰত স্থাপন কৰিবলৈ উপদেশ দিছিল। আমি নিজকে বুজিব পাৰিলেই জগতক বুজিব পাৰিম। আৰু জগতৰ সমস্যা নিজৰ মাজতেই

সমাধান কৰিব পাৰিম। বৌদ্ধ সকলে বাস্তৱ যুক্তিত বিশ্বাসী আৰু সেয়ে ঈশ্বৰ আছে বা নাই, সেই লৈ চিন্তাও নকৰে আৰু চিন্তাৰ প্ৰয়োজনো অনুভব নকৰে।

প্ৰশ্নঃ- যদি কোনো সৃষ্টি কৰ্ত্তাই নাই, তেনেহলে এই বিশাল বিশ্বব্ৰহ্মাণ্ডখন কেনেকৈ সৃষ্টি হল?

উত্তৰঃ-এই প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিবলৈ সকলো ধৰ্মৰে কিছুমান পৌৰাণিক আখ্যান আছে, সাধুকথা, তথা উপকথাৰ অৱতাৰণা কৰা আছে। অতীতত এইবোৰৰ প্ৰচলন সুপ্ৰচলিত আছিল। পিছে এই কুৰি শতিকাৰ বিজ্ঞানৰ উন্নতিৰ লগে লগে পদাৰ্থ বিজ্ঞান, জ্যোতি বিজ্ঞান, ভূতত্ত্ব বিজ্ঞান আদিৰ উন্নতিৰ লগে লগে পুৰণা আখ্যান, পুৰণা সাধুকথাবোৰ পুৰণা গল্পবোৰ উপকথাবোৰ তল পৰিবলৈ ধৰিলে। আজিৰ বিজ্ঞানে কোনো ঈশ্বৰৰ আলম নোহোৱাকৈ সুন্দৰ ৰূপে বিশ্বব্ৰহ্মাণ্ডখনৰ সৃষ্টিৰ কথাবোৰ ব্যাখ্যা কৰিছে।

প্ৰশ্নঃ-- বিশ্ব ব্ৰহ্মাণ্ডখনৰ সৃষ্টি সম্পৰ্কে বুদ্ধৰ মতামত কি?

উত্তৰঃ-আমি জানিবলৈ ভাল পাও যে বুদ্ধৰ ব্যাখ্যাবোৰ সম্পূৰ্ণ যুক্তি যুক্ত আছিল আৰু আজিৰ বৈজ্ঞানিক সকলৰ লগত সেই মতবোৰ মিলি গৈছে। বুদ্ধ শাস্ত্ৰৰ ‘আগান্না সূত্ৰ’ত এই বিশ্বব্ৰহ্মাণ্ড খনৰ কোটি কোটি বছৰ আগত ক্ৰমবিকাশ মতে পুনৰ প্ৰতিষ্ঠা হৈ কেনেকৈ বৰ্ত্তমানৰ ৰূপ পালে তাৰ ব্যাখ্যা দিয়া আছে। পানীৰ সংস্পৰ্শত প্ৰথম প্ৰাণী জগতৰ সৃষ্টি আৰু কোটি কোটি বছৰ পিছত ক্ৰমবিকাশ সূত্ৰ মতেই বা পৰিবৰ্ত্তন মতেই সৰলৰ পৰা যৌগিক ইন্দ্ৰিয়ৰ সৃষ্টি হয়। এই সকালোবোৰ পদ্ধতি আৰম্ভণিৰে পৰা অন্ত নোহোৱাকৈ, অকল প্ৰকৃতিৰ ‘কাৰণ কৰ্ম-ফল’ সূত্ৰৰ প্ৰতিবাহক হিচাপে নিৰ্দিষ্ট গতিৰে অতিবাহিত হৈ গৈ আছে।

প্ৰশ্নঃ- আপুনি ঈশ্বৰৰ অস্তিত্ব সম্বন্ধত বিষয়ক বাস্তৱ ঘটনা নাই বুলি কব খোজে, পিছে আমি দেখা পোৱা অদ্ভুত অদ্ভুত ঘটনাবোৰ, আশ্চৰ্য্য ঘটনাবোৰ কেনেকৈ সংঘটিত হৈ থাকে?

উত্তৰঃ-- এনে বহু লোক আছে যে অতি সাধাৰণ ঘটনাবোৰকো আচৰিত বুলি ভাবি লয়। এনে বহুতো লোক আছে, তেওঁলোকে যিকোনো আচৰিত ঘটনা দেখিলেই নাইবা শুনিলেই এয়া ঈশ্বৰৰ ইচ্ছা, ঈশ্বৰৰ মায়া, ঈশ্বৰেহে কৰিছে এনে ধৰণৰ মনোভাব পোষণ কৰে। তেওঁলোকে মৃতপ্ৰায় ৰোগাগ্ৰস্ত মানুহ, উপশমিত হলে আৰগ্য ব্যৱস্থাৰ পৰীক্ষা নকৰাকৈয়ে ঈশ্বৰৰ আশীৰ্ব্বাদত উপশম হোৱা বুলি ধৰি লয়। মহা মহা বিপদক কোনোৱা এক অদৃশ্য শক্তিয়ে উদ্ধাৰ কৰে বুলি মনতে এক বিশ্বাস পুহি ৰাখে। আৰু যিকোনো কৃতকাৰ্য্যতাতেই তেখেতলৈ ধন্যবাদ জ্ঞাপন কৰা হয়। অৰ্থাৎ আচৰিত ঘটনাৰ মালিকজনক প্ৰথমতে সঠিক বুলি ধৰি লৈহে যাবতীয় অনুসন্ধান কৰা হয়। আমি বহুতো উৰা বাতৰি শুনো যে ঈশ্বৰক প্ৰাৰ্থনা কৰি এজন মৃতপ্ৰায় মানুহে মহা শক্তিশালী হৈ উঠিছে। লেৰেলি যোৱা, গেলি যোৱা শৰীৰৰ অঙ্গ এটা ঈশ্বৰক প্ৰাৰ্থনা কৰি সম্পূৰ্ণ আৰোগ্য লাভ কৰিছে। পিছে চিকিৎসকৰ দিন পঞ্জিত ই অবাস্তৱ বা অপ্ৰমাণিত। আমাৰ মগজুৱে ঢুকি নোপোৱাকৈ বহুতো

অলৌকিক ঘটনা ঘটিয়েই থাকে। এই ঘটনাবোৰৰ কাৰণ আৰু পৰিণতিবোৰ আমাৰ সিমিত মগজুৰে ঢুকি নেপায় বাবে ই ঈশ্বৰ প্ৰদত্ত নহবও পাৰে। আমাৰ অজ্ঞতাই দিয়া সিদ্ধান্তই চূড়ান্ত সিদ্ধান্ত নহয়। বাস্তৱ ঘটনা কিছুমানৰ কাৰণ সমূহ আমি ব্যাখ্যা কৰিবলৈ অসমৰ্থ যদিও নিজ ধাৰণাৰে কিছুমান উত্তৰ বা সিদ্ধান্ত মিলাই লও। সেয়া আমাৰ সহজাত প্ৰবৃত্তি। অতীতত মানুহে ভাবিছিল দেৱতা সকলে আমাৰ ৰোগ বিয়পাই দিয়ে, আনকি স্বয়ং ঈশ্বৰে চয়তান পঠাই দিয়ে, চয়তানৰ দ্বাৰা চয়তানী ভাবনাৰে আমাৰ মন কলুষিত কৰে, মনৰ অপবিত্ৰতা বঢ়ায়। পিছে আজি আমি ৰোগৰ কাৰণবোৰ ব্যাখ্যা কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছো, সেয়ে দেৱতাৰ খঙৰ বাবে ৰোগবোৰ হোৱা বুলি ভাবিবলৈ বাদ দিছো। সেয়ে ৰোগৰ নিৰ্দিষ্ট কাৰণ বিচাৰি ঔষধ সেৱন কৰি আমি আৰোগ্য হৈছো। সময়ৰ লগে লগে আজি জ্ঞানৰ পৰিসৰ বঢ়োৱাৰ বাবে আমি ব্যাখ্যা কৰিব নোৱাৰা পৰিস্থিতি কাইলৈ সহজতে ব্যাখ্যা কৰিব পাৰি। সেইদৰে ৰোগ উৎপত্তিৰ কাৰণবোৰ সহজতে বুজিব পাৰিম। সেয়ে আমি ভাবিব নোৱাৰা বাবেই ঘটনাবোৰ আচৰিত নহয় আৰু ঈশ্বৰৰ দ্বাৰা সংঘটিত নহয়।

প্ৰশ্ন:- বহুতো মানুহে এতিয়াও কিছুমান ৰূপত ঈশ্বৰক বিশ্বাস কৰিয়েই আছে। তেওঁলোকে ভুল কৰিছে নেকি?

উত্তৰ:- ঠিক শুদ্ধও কৰা নাই। চাওক এটা সময়ত জগতৰ সকলো মানুহেই পৃথিবীখনক চেপেটা বুলিয়েই ভাবিছিল। পিছে সিঁহতৰ দৃষ্টিভঙ্গী আচলতে ভুল আছিল। সত্য বা মিঠ্যা দৃষ্টি, মানুহৰ সংখ্যাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ নকৰে। সঁচা বা মিছা নিৰ্ভৰ কৰে প্ৰমাণৰ ওপৰত। বৈজ্ঞানিক অনুশীলন আৰু বিশ্লেষণৰ ওপৰত।

প্ৰশ্ন :- বৌদ্ধ সকলে যদি ঈশ্বৰক বিশ্বাস নকৰে, তেনেহলে কাক বিশ্বাস কৰে?

উত্তৰ:- আমি মানুহৰ বাহিৰে আনক বিশ্বাস নকৰো। মানুহৰ মাজতে পূৰ্ণ মানৱ হব পৰা গুণ নিহিত হৈ আছে। সেয়ে আমি মানুহকেই সৰ্বাধিক গুৰুত্ব দিয়ো। আমি ভাবো মানৱ জীৱটো মহা মূল্যবান জীৱন আৰু ই আপুৰুগীয়াও। আমি বিশ্বাস কৰো যে মানুহে ক্ৰমবিকাশত নিৰ্বোধ বা বুদ্ধিহীন অৱস্থা এটাৰ পৰা, অজ্ঞতাৰ পৰা, মূৰ্খতাৰ পৰা আভৰণ ভাঙি ছিঙি বাস্তৱ সত্য উপলব্ধি কৰিবলৈ ওলাই আহিব পাৰে। আমি বিশ্বাস কৰো যে মানুহে নিজেই নিজৰ মাজত লুকাই থকা কুচিন্তাবোৰ যেনে লোভ, ঘৃণা, খং, হিংসা, প্ৰতিশোধ আদিবোৰক নিজৰ চেপ্টাৰে পৰিবৰ্তন কৰি সেইবোৰৰ পৰিবৰ্তে মৰম ধৈৰ্য্য, পৰোপকাৰীতা আৰু দয়াশীল হবলৈ শিকিব পাৰে। আমি জানো যে বুদ্ধক অনুসৰণ কৰি মানুহে নিজৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল হৈ বুদ্ধ জ্ঞানৰ দ্বাৰা সুনিয়ন্ত্ৰিত হৈ নিজ কৰ্মফলক নিজৰ হাতৰ মুঠিত ধৰি ৰাখিব পাৰে। কৰ্মচক্ৰৰ পৰা কোনেও কাকো ৰক্ষা কৰিব নোৱাৰে। সেয়ে আমি আমাক ৰক্ষা কৰিবলৈ আগুৱাই আহিব লাগিব। আমিহেই আমাৰ ৰক্ষা কৰ্তা। ত্ৰাণ কৰ্তা। আমাৰ সৎ কৰ্মই আমাৰে ত্ৰাণ কৰ্তা।

"By one self is evil done,  
by one self defiled,  
by one self it's left undone  
By one self alone one purified  
Purity impurity one, oneself depend,  
No one can purify another",.

## ‘পঞ্চ - বিধান’ বা ‘পঞ্চ শীল’

প্ৰশ্নঃ--অন্যান্য ধৰ্মৰ লোকে কোনটো ভাল কোনটো বেয়া তাক ঈশ্বৰৰ নিৰ্দেশ মতে নিৰূপণ কৰে। কিন্তু আপোনালোকে যিহেতু ঈশ্বৰকেই বিশ্বাস নকৰে, তেনেহলে ভাল বা বয়া, উচিত বা অনুচিত, সত্য বা অসত্য, এইবোৰ কেনেকৈ বিচাৰ কৰিব?

উত্তৰ ঃ--অতি সহজ কথা। যিকোনো চিন্তা, বাক্য, আৰু কৰ্ম যদি লোভ, হিংসা, আৰু ভ্ৰমৰ দ্বাৰা নাইবা ভুল বিশ্বাসৰ দ্বাৰা পৰিচালিত হয়, তেন্তে ই আমাক নিৰ্বাণ পথৰ পৰা আতঁৰাই আনিব। সেয়ে ই আমাক স্থায়ী সুখ দিব নোৱাৰিব। গতিকে এইবোৰ কৰ্ম বাক্য আৰু চিন্তা ভাল নহয়, বেয়া। বেয়াবোৰ অনুচিত আৰু বজ্জনীয়। আনহাতে যিবোৰ চিন্তা কৰ্ম বাক্য জ্ঞানৰ দ্বাৰা পৰিচালিত হয়, ত্যাগ আৰু প্ৰেমৰ দ্বাৰা পৰিচালিত হয়, সেইবোৰে আমাক নিৰ্বাণ পথলৈ পৰিচালিত কৰে। স্থায়ী সুখৰ সন্ধান দিয়ে, সেয়ে সেইবোৰ কৰ্ম ভাল, উপোযোগী, উচিত আৰু গ্ৰহণীয় তথা মহান।

ঈশ্বৰক কেন্দ্ৰ কৰি হোৱা ধৰ্মবোৰৰ ক্ষেত্ৰত শাস্ত্ৰত দিয়া নিৰ্দেশ মতে আপুনি বাধ্যত পৰি হলেও কাৰ্য্যবোৰ ভাল বুলি সম্পাদন কৰিব লাগিব। কিন্তু মানৱ কেন্দ্ৰ বৌদ্ধ ধৰ্মত ভাল বেয়া আদিক বুজিবলৈ উপলব্ধি কৰিবলৈ নিজৰ অন্তৰৰ গভীৰতাত যুক্তি সমূহ বিকাশ কৰি নিজৰ বিচাৰ নিজে কৰিব লাগিব। আনৰ নিৰ্দেশত পালন কৰা নীতি শাস্ত্ৰ সদায় সন্মানীয় নহয়। কিন্তু নিজৰ জ্ঞানৰ দ্বাৰা ৰচিত নীতি শাস্ত্ৰ সদায় শক্তিশালী আৰু সন্মানীয় হয়।

উচিত বা অনুচিতবোৰ সদায় তুলনামূলক সংজ্ঞা। বৌদ্ধ সকলে উচিত আৰু অনুচিত বিচাৰ কৰিবলৈ তিনিটা প্ৰাথমিক দিশৰ সহায় লয়। ১। উদ্দেশ্য ২। নিজৰ ওপৰত হোৱা প্ৰতিক্ৰিয়া ৩।

আনৰ ওপৰত হোৱা প্ৰতিক্ৰিয়া। উদ্দেশ্য যদি ভাল বা মহান হয়, ( সৎ চিন্তা, ত্যাগ, প্ৰেম, আৰু জ্ঞানী হয়) ই যদি মোৰ নিজৰ বাবে উপকাৰী হিতকৰ সুখকৰ হয়, আৰু আনকো উপকাৰ কৰে, তেন্তে মোৰ কৰ্ম হ'ব সুখকৰ। হিতকৰ, মহান আৰু জ্ঞানীৰ গ্ৰহণীয়। অৱশ্যে কৰ্ম পদ্ধতিত জীৱিকা নিৰ্বাহৰ প্ৰয়োজনতেই বহুতো ব্যতিক্ৰমো আছে। কেতিয়াবা মই এটা মহান উদ্দেশ্য লৈ কিবা এটা কাম কৰিলেও আন এজনৰ বাবে ই সুখকৰ নহ'বও পাৰে। কেতিয়াবা নিজৰ সুবিধা কৰিবলৈ যাওতে আনৰ অপূৰণীয় ক্ষতিয়ো হ'ব পাৰে। এইবোৰ ক্ষেত্ৰত মোৰ কাৰ্য্য ক্ৰমণিকাবোৰ সাধাৰণতে এটা সংমিশ্ৰণ অৰ্থাৎ 'ভাল আৰু ভাল নহয়' এই সংমিশ্ৰণৰ দ্বাৰা প্ৰকাশ পায়। কিন্তু যদি মোৰ উদ্দেশ্যই বেয়া, স্বার্থপৰ, লুভীয়া, তথা ক্ষতিকাৰক, তেনে কৰ্মই মোৰ ক্ষতি কৰি থাকিব আৰু আনৰো ক্ষতি কৰিব। যদি মোৰ উদ্দেশ্য মহান, ই মোক নিজকে আৰু আনকো সহায় কৰিব, তেনেহলেহে ই ভাল কৰ্ম বুলি বিবেচিত হ'ব।

প্ৰশ্নঃ- বৌদ্ধ ধৰ্মত নিষ্ঠাবান হ'বলৈ কিবা নিয়ম নীতি, বিধি বিধান আছে নেকি?

উত্তৰ :- নিশ্চয় আছে। পঞ্চশীল, পঞ্চ বিধান হল বৌদ্ধ সকলৰ মূল নীতি। এই নীতি বা বিধানবোৰ মূলত নীতিৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত।

প্ৰথম শীল নীতি :- মই প্ৰাণী বধ নকৰো-এই শিক্ষা গ্ৰহণ কৰিলো।

দ্বিতীয় শীল নীতি :- মই কেতিয়াও চোৰ নকৰো। নিদিয়া বস্তু গ্ৰহণ নকৰো। এই শিক্ষা গ্ৰহণ কৰিলো।

তৃতীয় শীল নীতি :- মই কেতিয়াও ব্যভিচাৰ নকৰো। এই শিক্ষা গ্ৰহণ কৰিলো।

চতুৰ্থ শীল নীতি :- মই কেতিয়াও মিছা, কৰ্কশ, অনুচিৎ বাক্য নকও। এই শিক্ষা গ্ৰহণ কৰিলো।

পঞ্চম শীল নীতি :- মই কেতিয়াও সুৰাপান নকৰো, নিচাদ্ৰব্য গ্ৰহণ নকৰো। এই শিক্ষা গ্ৰহণ কৰিলো।

প্ৰশ্নঃ-- আপোনাক বধ কৰিবলৈ অহা জন্তুটোক, নাইবা বীজাণু কটি.ওৱা মহ মাখি কীট প্ৰতঙ্গবোৰক বধ কৰিলেও শীল ভঙ্গ হয় নেকি? যদি শীল ভঙ্গ হয়, তেনেহলে আপুনি কেনেকৈ শীল বক্ষা কৰিব?

উত্তৰঃ-- এইবোৰক বধ কৰাটো আপোনাৰ বাবে উচিত নিশ্চয়। আচলতে এইটো এটা 'ভাল নহয়' সংমিশ্ৰণ কাৰ্য্য। মূল কথাটো হল সকলো প্ৰাণীয়েই আপোনাৰ দৰে সুখেৰে জীয়াই থাকিব বিচাৰে। আপোনাৰ নিজৰ ভালৰ প্ৰয়োজনতেই আনৰ ক্ষতি নিশ্চয় ভাল নহয়। অথচ প্ৰয়োজন। সেয়ে এই কাৰ্য্য প্ৰয়োজনৰ তাগিদাত সমাপণ কৰিলেও ই আচলতে শ্ৰেষ্ঠতম কাৰ্য্য নহয়। সিঁহতক হত্যা কৰাৰ উদ্দেশ্যে হত্যা কৰিব নেলাগে। পৰিস্কাৰ পৰিচ্ছন্নতাৰ বাবে কাম কৰোতে কোনোবাই মৃত্যুৰ মুখত পৰিবও পাৰে। সিঁহতৰ প্ৰতি মোৰ দয়া থাকিল। এনেভাৱত কাৰ্য্যটো কৰিব লাগে।

প্ৰশ্নঃ--বৌদ্ধ সকলে অকল কীট প্ৰত্যঙ্গৰ ওপৰতেই গুৰুত্ব প্ৰদান কৰে নেকি ?

উত্তৰঃ--গোটেই পৃথিবীখনেই যেন সকলো প্ৰাণীৰে আৰু প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্য্যৰে সুশোভিত হৈ আছে। বৌদ্ধ সকলে ইয়াৰেই কামনা কৰে। সকলো প্ৰাণীৰ প্ৰতি আমি যত্নবান হব লাগে। অন্যথায় অযত্নৰ ফল স্বৰূপে প্ৰাণী আৰু প্ৰাকৃতিক সম্পদৰ ভাৰসাম্যহীনতাত সমষ্ট জগতৰ জলবায়ু, বাতাবৰণ কলুষিত হৈ পৰিব আৰু অৱশেষত ই প্ৰাণীজগতৰ জীৱিকাৰ বাবে অযোগ্য হৈ পৰিব। সেয়ে আমি সকলো প্ৰাণীকে সন্মান জনাব লাগে। বৌদ্ধ সকলৰ এয়েই প্ৰথম শীল পালন। নিজক ৰক্ষাৰ বাবে সকলো প্ৰাণী আৰু জগতক অৰ্থাৎ প্ৰকৃতিক ৰক্ষা কৰক।

প্ৰশ্নঃ--তৃতীয় শীল সংযমত ব্যভিচাৰ ত্যাগ কৰিবলৈ বিধান দিছে। এই ব্যভিচাৰে কেনেকুৱা ব্যাখ্যা আগবঢ়ায় ?

উত্তৰঃ--পাশবিক ৰূপত জাগ্ৰিত যৌন ক্ষুধা নিবৃত্তি কৰিবলৈ কাৰোবাক ফাকি-ফুকাৰে, টালি বাজি কথাৰে, তোষামদেৰে, প্ৰলোভন বা ঔষধ প্ৰয়োগ কৰি, মন্ত্ৰ তন্ত্ৰৰ ভয় দেখুৱাই, নিৰ্জৰ্নতাৰ সুযোগ লৈ, লোভ দেখুৱাই, নাইবা বল পূৰ্বকভাবে কাৰোবাৰ অনিচ্ছা স্বত্তেও যৌন ক্ৰিয়াত বাধ্য কৰোৱা কাৰ্য্যবোৰেই ব্যভিচাৰ। সেই দৰে বিয়া কৰোৱাৰ আশ্বাস দি, নাইবা কৃত্ৰিম মৰম দেখুৱাই যৌন ক্ৰিয়াত লিপ্ত কৰাটো ব্যভিচাৰ। কামাতুৰ পুৰুষে অন্যায়ভাবে কাম ভাব চৰিতাৰ্থ কৰিবলৈ নাইবা তামাতুৰা নাৰীয়ে অন্যায়ভাবে কামভাব চৰিতাৰ্থ কৰিবলৈ কৰা অপকৰ্মবোৰেই ব্যভিচাৰ। সেই দৰে বিবাহিতা পুৰুষ বা নাৰীয়ে অতৃপ্ত যৌন কামনা অন্যায়ভাবে আনৰ লগত পৰিতৃপ্ত কৰাটো ব্যভিচাৰ। পতিতালয়বোৰ হ'ল ব্যভিচাৰৰ কেন্দ্ৰস্থল। বিবাহৰ সময়ত নৱদাম্পত্ৰিয়ে পৰস্পৰে পৰস্পৰক সন্মান জনাব বুলি প্ৰতিজ্ঞা কৰে, ব্যভিচাৰে এই প্ৰতিজ্ঞা ভঙ্গ কৰায়। তেতিয়া পৰস্পৰে অবিশ্বাসী হৈ পৰে। আচলতে দাম্পত্য জীৱনত যৌৱন হ'ব লাগে মৰম আৰু আন্তৰিকতাৰ প্ৰতীক।

প্ৰশ্নঃ-- বিবাহৰ আগেয়ে যৌন ক্ৰিয়া কৰাটো ব্যভিচাৰ নেকি ?

উত্তৰঃ--নাৰী পুৰুষ, বা প্ৰেমিক প্ৰেমিকাই উভয়ে উভয়ত বিশ্বাস ৰাখি বিয়াৰ আগতেই কামভাব চৰিতাৰ্থ কৰাটো ব্যভিচাৰ নহয়- সাঁচা, কিন্তু ই নিৰ্মল কৰ্মও নহয়। এই কাম সমাপণ হোৱাৰ পিছত দুয়োজনৰ মাজত, পৰস্পৰৰ প্ৰতি সন্দেহ ভাব আহিব পাৰে। তেতিয়া বিভিন্ন ধৰণৰ সন্দেহে দেখা দিয়ে। বাৰে বাৰে মিলন হ'ব বিচাৰে। সুযোগ সন্ধানী হৈ পৰে। বাহ্যিক জগতত অন্ধ হৈ পৰে। আৰু অৱশেষত আত্মীয়জনৰ অপ্ৰিয় হৈ ই ক্ষতিকাৰক পৰিস্থিতিৰ জন্ম দিয়ে। বিবাহৰ আগতে মাতৃ হোৱাটো কোনেও কামনা নকৰে। সেয়ে এনে ক্ষন্তেকীয়া আনন্দই বিপদ মাতি আনিব পাৰে। নিজৰ দাম্পত্য জীৱনটো সুখী কৰিবলৈ হলে, নিজে নিজে অসামাজিক কাৰ্য্যবোৰৰ পৰা আঁতৰত থকাটোৱেই শ্ৰেষ্ঠ।

প্ৰশ্নঃ--মিছা কথা কোৱা সম্পৰ্কে আপোনাৰ মতামত কি? মিছা কথা নকোৱাকৈ জীয়াই থাকিব পাৰি নেকি?

উত্তৰঃ--সঁচা কথা কোৱাটো আমাৰ লক্ষ্য। আন্তৰিকতাহীন সমাজত, ব্যৱসায়ত, বিপদত যদিও মানুহে মিছা কথা কবলৈ বাধ্য, তথাপিও সুহৃদয়তাৰ পৰিবেশ ৰচনা কৰাটোও মানুহৰ কৰ্তব্য। সত্যৰ দ্বাৰা সন্মান পূৰ্বক সমাজ গঠন কৰিবলৈ বৌদ্ধ সকলে সদায় প্ৰচেষ্টা চলায়। উদ্দেশ্য প্ৰণোদিতভাৱে মিছা কথা কোৱা আৰু বাধ্যত পৰি মিছা কথা কোৱা, কথা দুটা দুয়ো একে নহয়। মন যিমান বিশাল হয়, অন্তৰ যিমান নিৰ্মল হয়, সিমানেই মানুহে মিছা কথা কবলৈ ত্যাগ কৰে। সকলোৱে জ্ঞানৰ গৰাকী হলে কোনেও মিছা কথা নোকোৱাকৈ জীয়াই থাকিব পাৰি। এয়া আমাৰ লক্ষ্য।

প্ৰশ্নঃ--সুৰাপান বা নিচাপান বা মাদক দ্ৰব্য সেৱনৰ ক্ষেত্ৰত আপোনাৰ মতামত কেনেকুৱা?

উত্তৰঃ--মানুহে নিশ্চয় সোৱাদ পৰীক্ষা কৰিবলৈ সুৰা পান নকৰে। নাইবা মাদক দ্ৰব্য পান নকৰে। মানুহে কৃত্ৰিমভাৱে মনৰ উদ্ব্বেগ, উত্তেজনা, কমাবলৈ এইবোৰ পান কৰে। উৎসৱ পাৰ্বৰ্ণত নাইবা আনুষ্ঠানিকভাৱে আনন্দত ভাগ লবলৈ মানুহে সামাজিকভাৱে সুৰাপান কৰে, সাময়িকভাৱে আনন্দত মতলীয়া হবলৈ অলপমান সুৰাপান কৰে। পিছে অল্প পৰিমাণৰ সুৰাইয়ো নাইবা মাদক দ্ৰব্যইয়ো মানুহৰ বিপদ মাতিব পাৰে, মানুহৰ বিবেকক বিপদগামী কৰিব পাৰে। মানুহৰ সজাগতাক ধ্বংস কৰিব পাৰে।

প্ৰশ্নঃ--অকণমান সুৰাপান কৰিলেও শীল ভঙ্গ হয় নেকি?

উত্তৰঃ--নিশ্চয় হয়। আপুনি প্ৰথমতে সৰু সমস্যাবোৰ সমাধান কৰাৰ লেখিয়াকৈ সৰু সৰু দোষবোৰ নকৰি শীল পালন কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিব লাগে। সৰু কথা এটাকে যদি পালন কৰিবলৈ অক্ষম, তেনেহলে ডাঙৰ কথাবোৰ কেনেকৈ পালন কৰিব?

প্ৰশ্নঃ--পঞ্চ শীলবোৰত অকল কি কি কৰিব নেলাগে সেইবোৰৰ হে উপদেশ দিয়ে, কিন্তু কি কি কৰিব লাগে সেইবোৰক হলে উপদেশ দিয়া নাই দেখোন?

উত্তৰ :--পঞ্চ শীল বৌদ্ধ ধৰ্মৰ ভেটি। মানুহৰ আন্তৰিকতাৰ ভেটি। কিন্তু পঞ্চ শীল পালনেই বৌদ্ধ ধৰ্ম পালন নহয়। কোনো ভাল কথা চিন্তা কৰিবলৈ হলে, কোনো ভাল কাম কৰিবলৈ হলে, আমি প্ৰথমতে বেয়া কথা কব নেলাগিব আৰু বেয়া কামৰ কথা চিন্তা কৰিব নেলাগিব। তাৰ পিছতহে ভাল কাম, ভাল চিন্তাৰ সম্ভৱ হব পাৰে।

সেয়ে আমি প্ৰথমতে বেয়া চিন্তাবোৰ ত্যাগ কৰো আৰু তাৰ পিছতহে ভাল হবলৈ যত্ন কৰো। ইয়েই পঞ্চশীল। উদাহৰণ স্বৰূপে আমি পোণতে মিছা কথা কোৱাটো ত্যাগ কৰিব লাগে। কৰ্কশ কথা কোৱাটো, গালি সোপনি দিয়াটো, পৰ চৰ্চা, পৰ নিন্দা কৰাটো ত্যাগ কৰিব লাগে। তাৰ পিছত হে উচিত মানুহক উচিত সময়ত, নশ্ৰ ভাৱে মনোযোগী, উপকাৰী, সত্য কথা অলপ পৰিমাণে

মনোযোগেৰে কব লাগে। উপকাৰী, সত্য, যোগ্য, কিন্তু অমনোজ্ঞ, অপ্ৰিয়, বাক্য, যোগ্য ক্ষেত্ৰতো মাত্ৰানুৰূপেহে কব লাগে। আৰু সত্য, প্ৰিয়, যোগ্য, উপকাৰী, সময়োচ্ছিন্ন, মনোজ্ঞ বাক্য হলেও মাত্ৰানুৰূপেহে কব লাগে। সাবধান—

‘.. মিছা কথা নোকোৱা লোকেহে সঁচা কথা কব পাৰে।

মিছলীয়াই সত্যবাদীক হে সন্দেহ কৰে।

দুষ্টই সদায় সৰলৰহে দোষ দেখে।

হিংসাকুৰীয়া সকলে কোনে ক’ত কি কয় তাকেহে ব্যাখ্যা কৰে।

লোকৰ কথা লোকক কৈ লোকে কৰায় বিচ্ছেদ।

বিদ্ৰূপৰ বাক্যই অন্তৰৰ পৰিয়চয় দিয়ে।

কৰ্কশ বাক্যত কৈ অতি মৰমীয়াল বাক্য অতি ভয়ানক।

বাক্যবাণ অগ্নিবাণতকৈ ভয়ানক’।

বাক্য মনৰ বহিঃপ্ৰকাশ। মন পবিত্ৰ হলেহে বাক্য পবিত্ৰ হয়।

**Buddha says—" One should speak words worth being treasured up.....seasonable, resonable, well defined and to the point.'**

‘ মিছা—কৰ্কশ—খঙাল, লগনীয়া, বিদ্ৰূপ, অৰহেলা, টুটুকীয়া, ঘৃণাময়, তথা অপ্ৰয়োজনীয়, অদৰকাৰী, অনৰ্থক, অপ্ৰিয়, অযথা বাক্যবোৰ ত্যাগ কৰিলেহে মানুহে যথা স্থানত, যথা পাত্ৰত, যথা সময়ত, মাত্ৰানুৰূপভাৱে, সত্য, উপকাৰী, মনোজ্ঞ, প্ৰিয়, সময়োপযোগী, উচিত বাক্য আকৰ্ষণীয়ভাৱে সুভাষণ কৰিব পাৰে।

# পুনৰ্জন্ম

প্ৰশ্নঃ--মানুহে কৰ পৰা আহি পুনৰ্জন্ম গ্ৰহণ কৰেহি? আৰু মৃত্যুৰ পিছত মানুহ কলৈ যায়?

উত্তৰঃ--সাধাৰণতে এনেবোৰ প্ৰশ্নৰ বাবে তিন ধৰণৰ উত্তৰ বিচাৰি পোৱা যায়।

প্ৰথমতেঃ-- যিবোৰ মানুহে নিজস্ব ঈশ্বৰক বিশ্বাস কৰে, অৰ্থাৎ প্ৰকৃতি আৰু প্ৰাণী জগতৰ সৃষ্টিকৰ্তা কোনোৱা এজন পৰম ঈশ্বৰ বা এজন সৃষ্টি কৰ্তা আছে বুলি বিশ্বাস কৰে, তেওঁলোকে সেই ঈশ্বৰৰ ইচ্ছাতে মানুহৰ জন্ম-মৃত্যু হয় বুলি বিশ্বাস কৰে। তেওঁলোকে সেই ঈশ্বৰৰেই ইচ্ছাতে মানুহৰ সৃষ্টি হৈছে বুলি কল্পনা কৰে। ঈশ্বৰে সৃষ্টি কৰাৰ আগতে কোনো মানুহৰে কোনো অস্তিত্ব থাকিব নোৱাৰে। ঈশ্বৰে মানুহ সৃষ্টি কৰে আৰু মানুহে নিজৰ ইচ্ছামতে বিশ্বাস কৰে। জীৱন ধাৰণ কৰে, কৰ্ম কৰে। জীৱিকা নিৰ্বাহৰ কৰ্মফল অনুপাতে মানুহে মৃত্যুৰ পিছত স্বৰ্গগামী হয় নাইবা নৰক গামী হয়গৈ।

দ্বিতীয়তেঃ--এনেধৰণৰ লোক আছে যে তেওঁলোকে ঈশ্বৰ বিশ্বাস নকৰে, আৰু অকল বৈজ্ঞানিক তুলাচনীৰে নিৰ্ণয় কৰিবলৈ গৈ জন্মৰ আগৰ আৰু মৃত্যুৰ পিছৰ অস্তিত্বক বিশ্বাস নকৰে। তেওঁলোকৰ মতে সাধাৰণ প্ৰাকৃতিক কাৰণতে মানুহৰ জন্ম হয়, মৃত্যুও হয়, আৰু মৃত্যুৰ পিছত সকলো শেষ হৈ যায়।

কিন্তু বৌদ্ধ দৰ্শনে এই দুটাৰ এটাকো মানি নলয়। প্ৰথম যুক্তিটোত বহুতো নীতিসম্বন্ধীয় সমস্যা দেখা যায়। যদি কোনো এটা ‘পৰম পবিত্ৰ, পৰম শক্তিশালী সৰ্বশক্তিমান সৰ্ববিশাৰদ’ শক্তিৰ ইচ্ছাতে মানুহৰ জন্ম হয়, বা সৃষ্টি হয়, তেনেহলে হেজাৰ হেজাৰ পঙ্গুৰ কিয় জন্ম হয়? অনিয়মীয়া গৰ্ভপাত কিয় হয়? মৃত শিশুৰ জন্ম বা জন্মৰ লগে লগে শিশু কিছুমানৰ মৃত্যু কিয় হয়? জন্মৰ আগত যিহেতু মানুহজনৰ কোনো অস্তিত্বই নাছিল, আৰু এক জ্ঞানী সৰ্বশক্তিমানে মানুহজনক সৃষ্টি কৰিলে, তেনে ক্ষেত্ৰত শিশু সকলৰ এনে দুৰ্দশা হব লগা হ'ল কিয়? এয়া নিশ্চয় সৃষ্টি কৰ্তাৰ ব্যৰ্থতা নাইবা তেখেতৰ নিৰ্দয়তা। নাইবা সৃষ্টি কৰ্তা বোলা ধাৰণাটোৱেই ভুল।

আনহাতে মানুহে ধাৰণা কৰে যে--ঈশ্বৰৰ নাম ললে, ঈশ্বৰত শৰণ ললে মানুহে ১০০ বছৰীয়া জীৱনৰ সুফল কৰ্মফল ভোগ কৰিব পাৰে শত সহস্ৰ বছৰ। সাত বৈকুণ্ঠৰ সহস্ৰ সুখৰ লহৰত ডুবি। নাইবা ঈশ্বৰৰ নাম নলৈ, ঈশ্বৰত শৰণ নলৈ মানুহে ১০০ বছৰীয়া জীৱনৰ কুফল কৰ্মফল, জ্বলা যন্ত্ৰণা ভোগ কৰিব লগাত পৰে শত সহস্ৰ বছৰ। ‘পুত’ নামৰ নৰকৰ সহস্ৰ দুখত ডুবি। কিন্তু আমাৰ প্ৰশ্ন হয় : স্বৰ্গত বা নৰকত সহস্ৰ বছৰ থকাৰ পিছত বাকি কি হ'ব?

দ্বিতীয় যুক্তিটো যদিও বৈজ্ঞানিক যুক্তিৰে পৰিপুষ্ট তথাপিও ইয়ে সম্পূৰ্ণ ব্যাখ্যা আগ বঢ়াব পৰা নাই। কাৰণ অকল পদাৰ্থৰ মিলনতেই মনৰ বিকাশ নহয়। তেওঁলোকৰ মতে ‘সাধাৰণ প্ৰাকৃতিক কাৰণতে মানুহৰ জন্ম হয়, মৃত্যুও হয়, আৰু মৃত্যুৰ পিছত সকলো শেষ হৈ যায়’। যদি সেয়ে হয় পদাৰ্থৰ পৰাই মানসিক সত্ত্বাৰ সৃষ্টি হয় নেকি? আৰু মৃত্যুৰ সময়ত মানসিক সত্ত্বাই পদাৰ্থৰ লগত মিলি যায় নেকি?

.....চাকি এটাৰ তুলনা দিব পাৰি। শলিতা আৰু অক্সিজেনপূৰ্ণ বতাহ সত্বেও ই নজ্বলে। অন্তত নিজে নিজে নজ্বলে। যেতিয়াই কোনো শিখাৰ সহায়ত ‘ইণ্ডিগন’ অৱস্থা এটা পায়, তেতিয়াহে এই তেল শলিতাই বতাহৰ সহায়ত জ্বলিবলৈ ধৰে। লগে লগে পোহৰ আৰু উত্তাপ দিয়ে। সৰু কাঠিৰ জুইৰে জ্বলালে যে চাকিৰ জুই শিখাটো সৰু হব আৰু ডাঙৰ শালগছৰ কাঠিৰে জ্বলালে যে চাকিটোৰ জুইকুৰা ডাঙৰ হব, তেনে নিশ্চয় নহয়। আনহাতে যেনিবা একুৰা জুইৰ পৰা চাকি এটা জ্বালো, তেল শলিতা সকলো আছে, অথচ বতাহৰ কোবত যদি চাকিটো নুমাই যায়? তেতিয়া জুইকুৰা কলৈ যায়? আগৰ দিনৰ মানুহে হয়তো কৈছিল যে জুইকুৰা নুমাই গল বুলি। কিন্তু আজিৰ বিজ্ঞানে কব নহয় নহয়, অস্তিত্ব শেষ হোৱা নাই। জুই এটা শক্তি। শক্তিৰ বিনাশ নাই। ইয়াৰ ৰূপান্তৰ হৈ আছে। মানুহৰ জ্ঞান বিজ্ঞানৰ দৃষ্টিৰ অভাবত এই ৰূপান্তৰবোৰ মানুহে নেদেখে।

সেইদৰে মানুহৰ মন এটা শক্তি। শক্তিৰ বিনাশ নাই। আৰু সেয়ে মনৰো বিনাশ নাই। শৰীৰৰ মৃত্যু হয়, মনৰ মৃত্যু নহয়। মনে নিজৰ ক্ষুধা নিবৃত্তিৰ বাবে শৰীৰৰ পৰিবৰ্তন বিচাৰে। আনহাতে বাস্তৱবাদে ‘টেলিপ্যাথি বা মনোবিজ্ঞানৰ সম্পূৰ্ণ ব্যাখ্যা দিব নোৱাৰে। সেয়ে এনে সীমিত জ্ঞানে আগবঢ়োৱা যুক্তিবোৰ আমাৰ বাবে গ্ৰহণীয় নহয়।

বৌদ্ধ দৰ্শনে এই দুয়োটা যুক্তিৰ মাজত থিয় দি মানৱ পন্থা ৰূপে মানুহৰ জন্মান্তৰ বাদৰ সুব্যখ্যা আগবঢ়ায়। মানুহে যেতিয়া মৃত্যুৰ মুখত পৰে, তেতিয়া তেওঁৰ মনটোৱে সকলো ইচ্ছা, কামনা বাসনা দক্ষতা, ব্যক্তিত্ব চৰিত্ৰ অভিজ্ঞতাৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত হৈ এটা নতুন পৰিস্থিতিৰ বাবে প্ৰস্তুত হয়। মনৰ এই নতুন ইচ্ছাই সৃষ্টি কৰা এটা নতুন ডিম্বকোষত স্থিতি লয় নিজৰ যোগ্যতা অনুপাতে। অৰ্থাৎ নতুন বাস্তৱ পৰিবেশ এটাৰ লগত বিকশিত ব্যক্তিত্বই বিকশিত চৰিত্ৰ এটাৰ নতুন ৰূপত প্ৰকাশিত হয়। অৰ্থাৎ কোনো মানসিক শক্তি অবিহনে অকল নাৰী পুৰুষৰ মিলন হোৱা উৰ্বৰ অণুকোষে নতুনকৈ এটা মনৰ সৃষ্টি কৰি এজন মানুহৰ জন্ম দিব নোৱাৰে। উৰ্বৰ অণুকোষত স্থিতি লৈ পূৰ্ব বিকশিত মন(চিত্ত বিজ্ঞান) এটাই পুনৰ্জন্ম লৈ এজন নতুন ব্যক্তিকৰূপে প্ৰকাশিত হয়। পিতৃ মাতৃৰ স্বভাব চৰিত্ৰ, শিক্ষা সংস্কৃতি চিন্তা চৰ্চ স্বাস্থ্য আৰু সামাজিক ভৌগোলিক পৰিবেশৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি নতুন চৰিত্ৰ এটাত প্ৰকাশ পায়। বিভিন্ন পৰিবেশত প্ৰভাবিত হৈ শৰীৰটোৰ পৰা বিকশিত মনটো পুনৰ

ঢাপলি মেলে নতুন আশাঁ পূৰণ কৰিবলৈ। নতুন শৰীৰত এক নতুন ব্যক্তিত্বৰূপত প্ৰকাশিত হৈ। পুনৰ অণুকোষত স্থিতি, পুনৰ মৃত্যু। শৰীৰ জন্ম মৃত্যু আৰু মনৰ গতি সলনি একোটা লেঠাৰি নিছিগা বৃত্ত। মনৰ অঞ্জতাৰ বাবে লোভ মোহৰ আকৰ্ষণত নতুন নতুন পৰিস্থিতিত একে পথেৰে অনিৰ্দিষ্ট কাল ঘূৰি থাকে। কিন্তু যেতিয়া মনটোৱে নিজৰ মুৰ্খতা বুজি পায়, তেতিয়াই ই অপবিত্ৰ চিন্তাবোৰ ত্যাগ কৰে। অনৰ্থক কাৰ্য্যবোৰ ত্যাগ কৰে। সকলো অপবিত্ৰ কাৰ্য্য বা চিন্তা ত্যাগ কৰিবলৈ শিকাটোৱেই বৌদ্ধ দৰ্শন। অপবিত্ৰতা নাশ মানেই মুৰ্খতা নাশ। পবিত্ৰ জ্ঞানৰ সহায়ত মনটো এটা নিৰ্দিষ্ট পৰ্য্যায় বা অবস্থালৈ স্থিৰ প্ৰজ্ঞ ৰূপে গতি কৰাটোৱেই মুক্তি লাভ। সেয়ে সকলো প্ৰকাৰৰ জৰা-ব্যাধি-বাৰ্দ্ধক্য-আৰু জন্ম মৃত্যুৰ পৰাও মুক্তি লাভ। সেয়ে অঞ্জনীবোৰে মৃত্যুৰ পিছত বাবে বাৰে জন্ম লৈ থাকে আৰু জ্ঞানীবোৰে মৃত্যুৰ পুনৰাবৃত্তিৰ পৰা মুক্ত হৈ নিৰ্বাণ লাভ কৰে।

প্ৰশ্ন :- মানুহৰ চিত্তটো এটা শৰীৰৰ পৰা আন এটা শৰীৰলৈ কেনেকৈ যায়?

উত্তৰ:-এটা সাধাৰণ উদাহৰণ লওক। বেডিও ওৱেভ এটা নিৰ্দিষ্ট কেন্দ্ৰৰ পৰা শূন্যতে এটা নিৰ্দিষ্ট ফ্ৰিকুৱেঞ্চিত চাৰিওফালে পঠিয়াই দিয়া হয়। ই বতাহত কোনো শব্দ নকৰে। বতাহত ইয়াৰ অস্তিত্ব উপলব্ধি নহয়। কিন্তু ইয়াক ধৰিব পৰা যন্ত্ৰ এটা যদি ব্যৱহাৰ কৰা হয়, তেনেহলে বেডিও ওৱেভটোৱে পুনৰ শব্দলৈ, সঙ্গীতলৈ, সুললিত সুৰলৈ,পৰিবৰ্তন কৰিব পাৰে। মানুহৰ ক্ষেত্ৰতো একেই কথা। মনৰ ইচ্ছাই মৃত্যুৰ সময়ত চাৰিওফালে হাহাকাৰ কৰি নিজৰ শক্তিক প্ৰয়োগ কৰে। আৰু শূন্যৰ মাজেৰে ভ্ৰমি ফুৰা এনে এটা শক্তিক উৰ্বৰৰ ডিম্বকোষে অনতি বিলম্বে আকৰ্ষণ কৰে। তেতিয়াই এটা নতুন ভ্ৰূণৰ সৃষ্টি হৈ পৰে। অতঃপূ মনৰ স্থিতিত সৃষ্টি হোৱা ভ্ৰূণেই এটা মাংস পিণ্ড এটা নৱজাত শিশু হৈ পৰে। এইদৰে সৃষ্টি হোৱা নতুন ব্যক্তিত্বই নতুন মগজুৰে প্ৰসাৰিত কৰে এক নতুন মনৰ সঞ্চাৰ।

কিছুমান ধৰ্মৰ লোকে বিশ্বাস কৰে যে আত্মাই এটা শৰীৰ পৰা আন এটা শৰীৰলৈ গতি কৰে। সেয়ে শৰীৰটোৰ জন্ম মৃত্যু হয়। কিন্তু আত্মাটোৰ কেতিয়াও জন্ম মৃত্যু নহয়। ইঅজৰ( ই কেতিয়াও বুঢ়া নহয়), ই অমৰ(ইয়াৰ কেতিয়াও মৃত্যু নহয়), ই অক্ষয়(ইয়াৰ কেতিয়াও অকণো ক্ষয় নহয়, অপৰিবৰ্তনীয়)। আত্মাই পৰমাত্মাৰ লগত বিলিন হব পৰাটোৱেই জীৱনৰ উদ্দেশ্য।

কিন্তু বৌদ্ধ দৰ্শনত তেনে কোনো অজৰ অমৰ অক্ষয়ৰ শিক্ষা নাই। ইহ সংসাৰত, ইহ জগতত, এই বিশ্বত, এই বিশ্ব ব্ৰহ্মাণ্ডত এনে কোনো পদাৰ্থ নাই যি নেকি অজৰ অমৰ অক্ষয়। ইহ সংসাৰত,ইহ জগতত, এই বিশ্বত, এই বিশ্ব ব্ৰহ্মাণ্ডত এনে কোনো শক্তি নাই যি নেকি অজৰ অমৰ অক্ষয়। ইহ সংসাৰত, ইহ জগতত, এই বিশ্বত, এই বিশ্ব ব্ৰহ্মাণ্ডত সকলো পদাৰ্থ, সকলো শক্তি পৰিবৰ্তনশীল, ক্ষয়শীল। পৰম বিদৰ্শন জ্ঞানী সম্যক সম্বুদ্ধ বুদ্ধই দিব্য জ্ঞানৰ জ্যোতিৰে,আষৰক্ষয় দৃষ্টিৰে ত্ৰিজগতৰ সমষ্ট চক্ৰবাল তন্ন তন্নকৈ পৰীক্ষা কৰি কতো কোনো অক্ষয় অজৰ অমৰ চিৰ

নিত্য শক্তি বা পাদৰ্থ বা গুণ ধৰ্ম বিচাৰি পোৱা নাই। তেওঁ পাইছে যে সকলো অনিত্য, সকলো পৰিবৰ্ত্তনশীল, সকলো ক্ষয়শীল।

অভিধম্ম শব্দত প্ৰতিৎতাসমুদপাদ নীতিত মানুহৰ ভব চক্ৰৰ সূত্ৰটো ব্যাখ্যা কৰা আছে। মানুহৰ চিত্তটো পৰিবৰ্ত্তনশীল,ক্ষয়শীল। প্ৰতিটো ক্ষণে ক্ষণে, কল্পে কল্পে সহস্ৰবাৰ কম্পিত হয়, পৰিবৰ্ত্তিত হয়। চিত্তবিজ্ঞানে প্ৰতিসন্ধি বিজ্ঞানৰ সহায়ত কেনেকৈ পুনৰ্ভৱ শক্তিকপে প্ৰকাশিত হয় আৰু ভবঙ্গৰ সহায়ত কেনেকৈ শৰীৰটো ত্যাগ কৰে তাৰ বিষদ বৰ্ণনা দিয়ে আছে।

প্ৰশ্নঃ- মানুহবোৰে মৃত্যুৰ পিছত সদায় মানুহ হৈয়েই জন্ম গ্ৰহণ কৰে নেকি?

উত্তৰঃ--নাই নকৰে। বেডিও ওৱেভ পঠিয়াবলৈ যেনেকৈ বহুতো স্তৰ আছে, সেইদৰে একে শূন্যতাৰ মাজতেই মনৰ স্থিতি ভ্ৰমণ কৰিবলৈ বহুতো স্তৰ আছে। ফ্ৰিকুৱেঞ্চি অনুপাতে যেনেকৈ বেডিও ওৱেভবোৰ গতি কৰিবলৈ নিৰ্দিষ্ট স্তৰৰ মাজেৰেহে গতি কৰে, সেই দৰে বহুতো স্তৰৰ মাজেৰে মানুহৰ মনৰ স্থিতিটো নিজ কৰ্মফল অনুপাতে, নিজৰ পবিত্ৰতা বিশুদ্ধতা অনুপাতে, আসক্তি তথা তৃষ্ণা অনুপাতে নিৰ্দিষ্ট স্তৰৰ মাজেৰে গতি কৰে। সেই দৰে ডিম্বকোষে আকৰ্ষণ কৰিব পৰা গুণ অনুপাতেহে নিৰ্দিষ্ট স্তৰৰ পৰা মনৰ স্থিতিক আকৰ্ষণ কৰিব পাৰে। আকৰ্ষণ কৰিব পাৰিলেহে নতুন সত্তাৰ সৃষ্টি হয়। সেয়ে সকলো মানুহেই যে মৃত্যুৰ পিছতো পুনৰ মানুহ হৈয়েই জন্ম গ্ৰহণ কৰিব পাৰিব তাৰ কোনো নিশ্চয়তা নাই। কিছুমানে সুগতি আৰু কিছুমানে দুৰ্গতি লাভ কৰে। কিছুমানে সৰগত দেৱলোক ব্ৰহ্মলোকত জন্ম গ্ৰহণ কৰে, আৰু কিছুমানে নৰকলোকত জন্ম গ্ৰহণ কৰিব লগাত পৰে। অৱশ্যে কিছুমান ধৰ্মই ব্যাখ্যা কৰা মতে আমি কোনো স্থায়ী স্বৰ্গ বা স্থায়ী নৰক কুণ্ডক বিশ্বাস নকৰো। স্বৰ্গ এটা মানসিক অৱস্থা মাত্ৰ। সেয়ে স্বৰ্গখনো স্থায়ী নহয়, নিত্য নহয়, বা চিৰসুন্দৰো নহয়। সময়ৰ লগে লগে স্বৰ্গবাসীবোৰেও পুনৰ নতুন জন্ম লব লাগিব আৰু নৰকবাসী সকলেও পুনৰ নতুন জন্ম লব লাগিব। স্বৰ্গবাসী সকলোৰ শাৰীৰিক কষ্ট নেথাকে। কিন্তু নৰকবাসী সকলৰ শাৰীৰিক কষ্ট যথেষ্ট আৰু শাৰীৰিক মানসিক উভয়ৰ কষ্টেৰে জীৱন কটাৰ লগীয়া হয়। আনহাতে প্ৰেতবোৰে ধূৰ্ত্ত মনেৰে দুৰ্গন্ধ শৰীৰত দুৰাৰোগ্য মনৰ বোজা লৈ অশান্তিৰে থাকিব লগীয়া হয়।

প্ৰশ্নঃ- মৃত্যুৰ পিছত কোনে কত জন্ম গ্ৰহণ কৰিব সেইটো কোনে নিৰ্দ্ধাৰণ কৰিব?

উত্তৰঃ--প্ৰথম,প্ৰধান তথা একমাত্ৰ নিৰ্দ্ধাৰণকাৰী শক্তিটো হল আমাৰ ‘কৰ্ম’। ‘শাৰীৰিক-ভাষিক বা মানসিক কৰ্ম’। তৃষ্ণাতুৰ ইচ্ছাই কি বিচাৰে, সেই মতে মনে ভাবে। ভবাটো কৰ্ম। চঞ্চল বিৰক্তিকৰ মনে কি ভাবে সেই মতে মানুহে কথা কয়। অস্থিৰ মনে কি ভাবে সেই মতে মানুহে কৰ্ম কৰে। ভাবনাই কৰ্মৰ মূল উৎস। ভাবনা মতে কৰ্ম আৰু কৰ্ম মতে ফল। আৰু ফল মতে পথ। পথ মতে গমন। জীৱনযোৰা কৰ্মই নিৰ্দ্ধাৰণ কৰে পুনৰ্জন্মৰ স্থিতি, গতি তথা অৱস্থা। অতীতত কৰা কৰ্ম

অভিজ্ঞতা আৰু ভাবনাৰ অভিজ্ঞতাৰ বাবে যেনেকৈ বৰ্তমানলৈ অহা বহুতো পৰিস্থিতি সাপেক্ষে আমি বহুতো দৃঢ়মূল ধাৰণা কৰিব পাৰো, সেই দৰে বৰ্তমানৰ কৰ্ম আৰু ভাবনাই ভবিষ্যতলৈ আমাৰ মনত প্ৰভাৱিত হ'ব আৰু সেইদৰে আমি বিবেচনা কৰিবলৈ শিকিম। শাৰীৰিকভাবে কৰা কাৰ্য্য, মানসিক ভাবে ভবা ভাবনা তথা বাক্যবোৰ সকলোবোৰেই কৰ্ম। সেয়ে ভবা কোৱা আৰু কৰাৰ মাজত পাম্পৰিক সম্পৰ্ক আছে। অমায়িক, ভদ্ৰ, সহানুভূতিশীল, দয়াবান লোকে দয়াশীল কাৰ্য্য কৰি ভাল পায়, আৰু দয়াময় ৰাজ্যত থাকিব বিচাৰে। সেয়ে সেই চিত্তই এনে এটা সুস্থিৰ অবস্থাত জন্ম গ্ৰহণ কৰে যে আকাঙ্ক্ষিত সুখৰ স্থানত অভিজ্ঞ হৈ পৰে। উদ্বিগ্ন অশান্তিমূলক নাইবা হিংসুক শ্ৰেণীৰ লোকে হিংসাৰে নাইবা অসৎ প্ৰথাৰে নিজৰ স্বার্থ সিদ্ধি কৰিব বিচাৰে। সেয়ে স্বার্থপৰ লোকে স্বার্থ পূৰণ কৰিবলৈ যাওতে উদয় হোৱা যন্ত্ৰণাবোৰৰ প্ৰতি অভিজ্ঞ স্থানত স্থিতি লয়। যিবোৰ লোক অতিব লুভীয়া, দুৰ্বাৰ দুৰাকাঙ্ক্ষী, হিংস্ৰ, তথা নিৰ্দয়, তেনে অপবিত্ৰ মনে অপবিত্ৰ শৰীৰত স্থিতি লৈ ভাল পায়। সেয়ে সিবোৰে মৃত্যুৰ পিছত যন্ত্ৰণাৰ ৰাজ্যত প্ৰেত যোনিত স্থিতি লয়। এই জন্মত মানুহৰ মনটো কেনেকৈ বিকশিত হয়, তাক নিৰ্ভৰ কৰিয়েই পিছৰ জন্মৰ বিকাশতাক নিৰূপণ কৰে। বেছিভাগ মানুহে সুখ দুখৰ সংমিশ্ৰণত নৰলোকতে মানুহৰূপে জন্ম গ্ৰহণ কৰে।

প্ৰশ্নঃ- কৰ্ম-ফলৰ দ্বাৰা সঁচাকৈ আমিয়ে আমাৰ ভবিষ্যতক নিৰূপণ কৰিব পাৰিম নে?

উত্তৰঃ--এয়া বুদ্ধৰ পবিত্ৰ তথা মহান আবিষ্কাৰ। চাৰি আৰ্য্য সত্যৰ চতুৰ্থ আৰ্য্য সত্যই ইয়াকে বুজায় যে আমিয়ে আমাৰ কৰ্মৰ দ্বাৰা আমাৰ ভবিষ্যতটোক নিৰূপণ কৰিব পাৰো। আমিয়েই আমাৰ জীৱনৰ গতি সলনি কৰিব পাৰো, আৰু পৰিবৰ্তনশীল জীৱনৰ মানদণ্ড উন্নত কৰিব পাৰো। এই প্ৰচেষ্টা আৰু কৃতকাৰ্য্যতা নিৰ্ভৰ কৰে আমাৰ পৰিপাতিভাবে কৰা মনোযোগ শক্তিৰ প্ৰয়োগ আৰু কঠোৰ অভ্যাসৰ ওপৰত। কিন্তু এইটো সত্য যে-বহুতো মানুহে অকল পুৰণা অভ্যাসৰ তাড়ণাতে বহুতো কাৰ্য্য সমাপণ কৰে। আৰু যিহেতু জীৱনৰ মানদণ্ড উন্নত কৰিবলৈ অলপো চেষ্টা নকৰে, সেয়ে সচৰাচৰ ঘটি থকা অশান্তিমূলক কৰ্মফলৰ ভাগী হৈ পৰে। সেই সকল লোকে তেওঁলোকৰ অসৎ অভ্যাসবোৰ ত্যাগ নকৰালৈকে একে ধৰণৰ কৰ্মফল স্বৰূপে দুখ যন্ত্ৰণা ভোগ কৰিয়েই থাকে। বৌদ্ধ দৰ্শনে এইটো পৰিস্কাৰ কৈ বুজি পায়, আৰু সেয়ে ইয়াৰ সুবিধাটো গ্ৰহণ কৰে। তেওঁলোকে মনৰ বদ অভ্যাসবোৰ ত্যাগ কৰে। অন্তত দুখ উৎপন্ন কৰিব পৰা কৰ্মবোৰ সম্পাদন কৰিবলৈ মনৰ যি কুঅভ্যাস, সেই অভ্যাসবোৰ ত্যাগ কৰে। আনহাতে তেওঁলোকে সুখ উৎপাদন কৰিব পৰা কৰ্মবোৰ সম্পাদন কৰিবলৈ প্ৰয়োজনীয় সৎ অভ্যাসবোৰ বৰ্দ্ধন কৰে। 'ধ্যান' এক অন্যতম কৌশল। ইয়াৰ অভ্যাসত মানুহে মনৰ চিন্তা ভাবনাৰ পৰিবৰ্তন সাধিব পাৰে। যেনে কথা চহকী মানুহেও ধ্যান কৰাৰ পিছত অল্পভাষী হৈ পৰে। ধ্যানে কথা কোৱাৰ পৰা নোকোৱালৈ, আৰু কিবা কৰাৰ পৰা নকৰালৈ, মনক স্থিৰ কৰিব পাৰে। বৌদ্ধ দৰ্শন মতে সেয়ে গোটেই জীৱনটোৱেই এটা শিক্ষা কেন্দ্ৰ। মন পবিত্ৰকৰণৰ

অধিস্থান। যদি কোনোবাই অতীতত ধৈৰ্য্য সহকাৰে কষ্টশীল আৰু দয়াবান হবলৈ যত্ন কৰিছিল, তেনেহলে বৰ্তমানতে তেওঁ কষ্ট সহিষ্ণু আৰু দয়াশীল হব। বৰ্তমানৰ কষ্ট সহিষ্ণু আৰু মৰমীয়াল হোৱাৰ অভ্যাসটো যদি ধাৰাবাহিকভাৱে প্ৰয়োগ কৰি থাকে, তেনেহলে ভবিষ্যতেও তেওঁ কষ্ট সহিষ্ণু আৰু মৰমীয়ালেই হব। অর্থাৎ সুদীৰ্ঘকাল ধৰি কৰা অভ্যাসে সুদীৰ্ঘ কাললৈ সুদূৰ প্ৰসাৰী ফল প্ৰদান কৰে। দীৰ্ঘকাল ধৰি অভ্যস্ত যিকোনো অভ্যাস বা কৰ্ম বন্ধন ধ্বংস কৰাটো বৰ কঠিন। এতিয়া চাওক আপুনি যদি ধৈৰ্য্য আৰু দয়াশীলতাত অভ্যস্ত, তেনেহলে মানুহে আপোনাক হঠাৎ খঙাল কৰিব নোৱাৰিব। লোকে অজ্ঞতাৰশত কৰা দুৰ্ব্যৱহাৰত নাইবা কৰ্কশ মাত কথাত হঠাৎ আপুনি খং নকৰে আৰু বেয়া কথাও নকয়। তেতিয়াই মানুহে আপোনাক ভাল পাব আৰু আপুনিয়ো নিজকে সুখী বুলি অনুভব কৰিব পাৰিব।

এতিয়া আন এটা উদাহৰণ লওক। ধৰি লওক আপুনি অতীত জীৱনৰ ধৈৰ্য্য দয়াশীল গুণৰ সমাহাৰেৰে এই জন্মটো লাভ কৰিলে, কিন্তু এই জন্মত যেনিবা আপুনি সেই সৎ অভ্যাসবোৰ অৱহেলা কৰিলে আৰু সেইবোৰক শক্তিশালী কৰিবলৈ যত্নপৰ নহল। তেতিয়া সেই সৎ অভ্যাসবোৰ ক্ষয় প্ৰাপ্ত হৈ যাব আৰু লাহে লাহে বিলুপ্ত হৈ যাব। সেয়ে ধৈৰ্য্যবান আৰু ক্ষমা তথা দয়াশীল গুণৰ অভাবত আৰু অধৈৰ্য্যশীল হৈ পৰিব, নিৰ্দয় নিষ্ঠুৰ হৈ পৰিব। চৰ্ট টে ম্পাৰ বা খঙাল স্বভাৱে আপোনাক বশ কৰিব। এইবোৰে আপোনালৈ কিছুমান অশান্তিমূলক অভিজ্ঞতাহে বুটলি নানিবনে? তেতিয়া আপুনি কষ্ট আৰু দুখৰ মাজত অশান্তিৰে দিন কটাব নেলাগিবনে? যিহেতু আগৰ জন্মৰ অশান্তি প্ৰদানকাৰী অভ্যাসবোৰ লৈ এই জীৱনটো গঢ়ি। জীৱনত সুখৰ পৰিবৰ্ত্তে দুখকে বেছিকৈ পাইছে, তেনেহলে আগন্তুক জীৱনটোক সুখী কৰিবলৈ এই জীৱনতে ক্ষতিকাৰক অভ্যাসবোৰ ত্যাগ নকৰে কিয়? যিবোৰ অভ্যাসে অকল অশান্তিহে উৎপাদন কৰে, আৰু অশুভ দৃষ্টিত লিপ্ত থাকে, সেইবোৰ অভ্যাস ত্যাগ কাৰটো শ্ৰেয়। সিহঁতক সসন্মানে বিদায় দিয়াই ভাল। দুখ প্ৰদানকাৰী অভ্যাসবোৰ সজ্ঞানেৰে ত্যাগ কাৰটো উচিত। লোভ, খং, হিংসা আদি বদ্ অভ্যাসবোৰ ত্যাগ কৰিব পাৰিলে ইয়াৰ পৰা আহিব লগীয়া দুখবোৰ নাইব। লোভ ত্যাগ কৰিব পাৰিলে অন্তত লুভীয়া স্বভাবৰ বাবে অহা ৰোগবোৰ নাইব। চকু মুখ জিভা নাক আদিৰ ইচ্ছা মতে অহা তৃষ্ণাবোৰ ত্যাগ কৰিব পাৰিলে, সেই সেই দুখবোৰ নাইব। নিজৰ ক্ষমতা প্ৰয়োগ, আৰু ধাৰাবাহিক অভ্যাস অবিহনে কোনেও নিজকে পবিত্ৰ কৰিব নোৱাৰে। এই জন্মটোত যদি আপুনি যথেষ্ট সজাগ হয়, অন্তত পিছৰ বহুতো জন্মত অসৎ অভ্যাসে গ্ৰাস নকৰিব আৰু অশান্তিৰ পৰা নিজকে মুক্ত কৰিব পাৰিব।

প্ৰশ্নঃ- ভাল বাৰ পুনৰ্জন্ম সম্বন্ধে আপুনি বহুতো দীঘলীয়া ব্যাখ্যা আগ বঢ়ালে। এতিয়া কওকচোন কেৰোবাত কিবা প্ৰমাণ আছে নেকি যে মৃত্যুৰ পিছত পুনৰ্জন্ম হয়?

উত্তৰ :- অকল বৈজ্ঞানিক যুক্তিয়েই নহয়, বাস্তৱ প্ৰমাণো আছে। স্বৰ্গ ৰাজ্য থকা বুলি নাইবা স্বৰ্গবাসী হোৱা বুলি কোনো বাস্তৱ ৰূপত ঘটনা অৱশ্যে নাই। কিন্তু যোৱা ত্ৰিছ বছৰ ধৰি মনোবিজ্ঞানী সকলে নেৰানেপেৰা প্ৰচেষ্টাৰে যি অধ্যয়ন আগ বঢ়াইছে, সেই বাস্তৱ ঘটনাবোৰ নিশ্চয় মনকৰিব লগীয়া।

উদাহৰণ স্বৰূপে ইংলণ্ডত এজনী ৫ বছৰীয়া ছোৱালীয়ে তাইৰ অতীত জীৱনৰ কথা স্মৰণ কৰিব পাৰিছিল। মনোবিজ্ঞানী সকলে তেতিয়া ১০১টা প্ৰশ্ন সুধি যেতিয়া স্পেইনলৈ গৈছিল, তাই বৰ্ণনা দিয়া গাওঁ, বাটপথ, চহৰ, পৰিয়াল আৰু ঘৰবোৰৰ বৰ্ণনা মিলি গৈছিল। দুৰ্ঘটনাত তাইৰ কেনেকৈ মৃত্যু ঘটিছিল তাই বৰ্ণনা দিছিল। এইটো প্ৰমাণিত হ'ল যে- তাই বৰ্ণনা দিয়া ঘৰ খনৰ ২৩ বছৰীয়া তিৰোতা এজনীয়ে ৫ বছৰ আগেয়ে মটৰ দুৰ্ঘটনাত মৃত্যু মুখত পৰিছিল। এজনী ৫ বছৰীয়া ইংলণ্ডৰ ছোৱালীৰ মুখত স্পেইনৰ বৰ্ণনা আচৰিত হ'লেও সত্য বুলি প্ৰমাণিত হৈছে। প্ৰফেছৰ ইয়ান ষ্টিভেন্সন মহোদয়ে (Prof. Ian Stevenson. University of the Virginia. Department of Pshychology) এই ধৰণৰ বহুতো ঘটনা তেওঁৰ পুথিত বৰ্ণনা কৰিছে। মানুহৰ অতীত জীৱনৰ সোঁৱৰণ সম্পৰ্কে এইজনা স্ননামধ্য বিজ্ঞানীৰ ২৫ বছৰীয়া সাধনাৰ ফলশ্ৰুতি প্ৰকাশিত গ্ৰন্থ সমূহে বৌদ্ধ দৰ্শনৰ পুনৰ্জন্মবাদক যথেষ্ট পৰিমাণে জনপ্ৰিয় কৰি তুলিছে।

প্ৰশ্ন :- কিহ্মানে দেখোন এইবোৰক ভৌতিক বা মেজিক বুলি ভাবে?

উত্তৰ:- আপুনি ভাবিব নোৱাৰে বাবে সেইবোৰক মেজিক বা ভৌতিক বুলি ভবাটো উচিত হ'ব নে? যুক্তি আৰু তথ্য সহকাৰে প্ৰমাণ কৰিহে মন্তব্য কৰাটো উচিত। বাস্তৱ সমস্যাৰ লগত ভৌতিক চিন্তা বা যুক্তিৰে মিমাংসা দিলে সেয়া যুক্তি যুক্ত নহ'বও পাৰে। জ্ঞান বিজ্ঞান আৰু যুক্তিৰে ঢুকি নোপোৱা মানুহেহে অন্ধ বিশ্বাস আৰু অবৈজ্ঞানিক যুক্তিৰে বাস্তৱ ঘটনাৰ কুব্যাখ্যা কৰে।

প্ৰশ্ন:- পিশাচৰ লগত কথা কোৱাটোক আপুনি অন্ধ বিশ্বাস বুলি ক'ব খোজে। কিন্তু পুনৰ্জন্ম কথাটোও দেখোন অন্ধ বিশ্বাস।

উত্তৰ:- অন্ধ বিশ্বাসবোৰ মেজিক নহ'লেও ই যুক্তিৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত নহয় নাইবা কিছুমান অভিজ্ঞতাৰ ওপৰতো প্ৰতিষ্ঠিত নহয়। পিশাচৰ অস্তিত্ব সম্পৰ্কে গভীৰ অধ্যয়ন কৰি প্ৰমাণ সহকাৰে কোনো বৈজ্ঞানিকে লিখা কোনো পুথিৰে যদি আপুনি মোক সিঁহতৰ অস্তিত্ব প্ৰমাণত প্ৰত্যয় নিয়াব খোজে, তেনেহলে মই ভাবি চাব পাৰো। তেতিয়া মই ভাবিম যে পিশাচ আচলতে অন্ধ বিশ্বাস নহয়। পিশাচৰ ওপৰত গৱেষণা কৰাটো মই কাহানিয়ো শুনা নাই। বৈজ্ঞানিক সকলে এই বিষয়ত আগ্ৰহীয়ো নহয়। যিহেতু প্ৰকৃততে পিশাচৰ অস্তিত্বৰ কোনো প্ৰমাণো নাই, গতিকে মই কেনেকৈ বিশ্বাস কৰিব পাৰো? বিজ্ঞান সন্মতভাবে পিশাচ থকাৰ প্ৰমাণ নহ'লেও কিন্তু পুনৰ্জন্ম থকাৰ প্ৰমাণ আছে। সেয়ে পুনৰ্জন্ম বিশ্বাসটো অন্ধ বিশ্বাস নহয়।

প্রশ্নঃ-- ভাল বাক, পিছে আপুনি কব পাৰে নেকি যে পুনৰ্জন্ম বিশ্বাস কৰা বৈজ্ঞানিক আছে বুলি?  
উত্তৰ ঃ-- নিশ্চয় আছে। ডাৰুইনৰ সূত্ৰক প্ৰথম বক্ষা কৰোতা আৰু উনৈশ শতিকাত বৃটিছৰ পঢ়াশালীবোৰত বিজ্ঞানৰ পাঠ্যক্ৰম প্ৰস্তুত কৰোতা থমাছ হাক্সলীয়ে বিশ্বাস কৰিছিল যে পুনৰ্জন্ম এটা প্ৰশংসনীয় ধাৰণা। তেখেতৰ বিখ্যাত গ্ৰন্থ "Evolution and Ethics and Other Essays" পুথিত এইদৰে বৰ্ণনা কৰিছে।

বৌদ্ধ চিন্তাধাৰৰ পৰাই হওক বা হিন্দু ব্ৰাহ্মণীয় চিন্তাধাৰৰ পৰাই হওক পুনৰ্জন্ম মতবাদটো আমাৰ মাজলৈ জনপ্ৰিয়ভাবে আহি পৰিছে। আৰু ই প্ৰশংসনীয় সমৰ্থন লাভ কৰিছে। এই বিশ্ব ব্ৰহ্মাণ্ডত মানুহৰ স্থিতি পুনৰ্জন্মবাদৰ পৰা সৃষ্টি হোৱা সিদ্ধান্তটোৰ প্ৰতি প্ৰতিবাদ শূন্য নহয় যদিও খৰতকীয়াভাবে চিন্তা কৰা লোক সকলেহে অযুক্তিকৰভাবে প্ৰতিবাদ নিৰূপণ কৰে। ক্ৰমবিকাশ সূত্ৰৰ দৰে, এই বাস্তৱ জগতত পুনৰ্জন্ম মতবাদৰ এক স্বয়ং মূল সিদ্ধান্ত আছে আৰু নিৰ্ভৰশীল দাবীবোৰ যুক্তিৰ লগত মিলে বাবে ই সঠিক বুলি দাবী জনোৱাৰ যোগ্য।

আইনষ্টেইনৰ প্ৰিয় বন্ধু জ্যোতিৰ্বিদ পণ্ডিত দেহত্ব বিশাৰদ চুউডেনৰ অধ্যাপক গাছতফ ষ্ট্ৰমমাৰ্গ মহোদয়ে পুনৰ্জন্ম মতবাদৰ ওপৰত যথেষ্ট যুক্তি আগবঢ়াইছে। তেখেতৰ মতে মানুহে পুনৰ্জন্ম বিশ্বাস কৰক বা নকৰক, কিন্তু আগৰ জন্মৰ কথা পিছৰ জন্মলৈ যে মনত থাকে সেয়া বাস্তৱ ঘটনা। ১৯৩৬ চনত দিল্লীৰ পৰা শান্তিদেৱী নামৰ ছোৱালী এজনীয়ে তাইৰ আগৰ জীৱনৰ কথা স্মৰণ কৰিব পাৰিছিল। তাইৰ আগৰ জন্মৰ ৫০০ কিঃ মিঃ দূৰত থকা মথুৰাৰ জীৱনৰটোৰ কথা স্মৰণ কৰিব পাৰিছিল। তাই বৰ্ণনা কৰা মতে ভাৰত চৰকাৰৰ এটা দপ্তৰে অনুসন্ধান কৰি চাইছিল। সকলোবোৰ কথা তাই স্মৰণ কৰা মতে, যেনে তাইৰ গিৰীয়েকৰ নাম, লৰা ছোৱালীৰ নাম, আত্মীয় স্বজনৰ নাম, আদি বিতংভাবে মিলি গৈছিল।

অধ্যাপক জুলিয়ান হাক্সলীয়ে (Prof Julian Huxley distinguished British Scientist- Director General of UNESCO ) বিশ্বাস কৰিছিল যে পুনৰ্জন্ম আচলতে বৈজ্ঞানিক চিন্তা ধাৰাৰ সামৰ্থক। তেখেতৰ মতে বেটাৰ যন্ত্ৰই বাতৰি প্ৰচাৰ কৰাৰ দৰে নাইবা প্ৰেৰক যন্ত্ৰই পঠোৱা বাতৰিটো গ্ৰাহক যন্ত্ৰই ধৰি লোৱাৰ পিছত মাধ্যমত বাতৰিটোৰ উৎস নেথাকে। সেইদৰে মানুহৰ মৃত্যুৰ পিছত স্থায়ী বুলিবলৈ একোৱেই নেথাকে। বৰং ইয়াৰ ব্যক্তিত্বৰ প্ৰকাশ ৰৈ থাকে। আৰু এই ব্যক্তিত্বই কোনো স্থিতি ললে মাধ্যমত একোৱেই নেথাকে। আনহাতে প্ৰেৰক আৰু গ্ৰাহক যন্ত্ৰৰ অবিহনে বাতৰিটোৱে পূৰ্ণাঙ্গতা লাভ কৰিব নোৱাৰে। সেইদৰে মুনিহ আৰু তিৰোতাই প্ৰেৰক আৰু গ্ৰাহক যন্ত্ৰৰ দৰে কাম সমাপণ কৰে। আৰু কৰোবাৰ মৃত্যুৰ পিছত মানৱ সত্ত্বাই(চিত্ত বিজ্ঞানে) ভ্ৰমি ফুৰে গ্ৰাহক যন্ত্ৰ বিচৰি। উপযুক্ত যন্ত্ৰ মাধ্যমত এই মনৰ সত্ত্বাই প্ৰকাশ পায় এক নতুন ব্যক্তিত্বৰূপত। আমেৰিকাৰ শিল্পপতি হেনৰী ফৰ্ডেও পুনৰ্জন্মবাদত বিশ্বাস কৰি 'পুনৰ্জন্মত মানুহে বিকাশ কৰিবলৈ

সুযোগ পায়' যুক্তিত নিজকে ব্রতী কৰিছিল। তেওঁৰ মতে ঈশ্বৰ বিশ্বাসী আৰু বাস্তৱবাদী দুয়োটা দৰ্শনতে পুনৰ্জন্ম গ্ৰহণীয় হোৱা উচিত।

তেওঁ কৈছিলঃ-২৬ বছৰ বয়সত মই পুনৰ্জন্ম সূত্ৰটো প্ৰয়োগ কৰিছিলো। এই ক্ষেত্ৰত ধৰ্মই মোক একো অৱদান দিয়া নাছিল। আৰু ধৰ্মীয় কামে মোক সম্পূৰ্ণ সন্তুষ্ট কৰিব পৰা নাছিল। এটা জন্মৰ অভিজ্ঞতাক আনটো জন্মত প্ৰয়োগ কৰিব নোৱাৰিলে আমাৰ কাৰ্য্যবোৰ নিৰৰ্থক হৈ পৰে। মই যেতিয়া পুনৰ্জন্ম আবিষ্কাৰ কৰিছিলো, মই উপলব্ধি কৰিছিলো যেন মই বিশ্বব্ৰহ্মাণ্ডখনৰেই নিয়ম তথা নক্সাখন বিচাৰি পালো। মোৰ ধাৰাটোৰ সহায়ত বৃহত্তৰ কাম কৰিবলৈ সুবিধা পোৱা যেন লাগিল। অসাধাৰণ অভিজ্ঞতাৰে উপলব্ধি কৰিছিলো 'মানুহ সময়ৰ দাস নহয়। সময়ৰ নিৰ্দিষ্ট প্ৰতিবন্ধকতা নাই।' প্ৰতিভাশালী গুণবান লোকক বহুতই তেওঁৰ নিজস্ব নিপুণতাৰ চানেকী বুলি কব পাৰে, কিন্তু আচলতে তেওঁৰ দক্ষতা নিপুণতাবোৰ হ'ল বহু কেইটা জন্মৰ কৰ্ম অভিজ্ঞতা মাত্ৰ। কিছুমান ব্যক্তিত্ব আনবোৰতকৈ বহু হেজাৰ বছৰ পুৰণি, বহুতো জন্ম-মৃত্যুৰ চক্ৰ-বৃত্তত অভিজ্ঞ আৰু সেইবাবে তেওঁলোকে বেছি জানে।

এই আবিষ্কাৰে মোক মোৰ মনটোক সহজ কৰিবলৈ শিকালে, আৰু মই ভাবো সকলোৰে মনত এই ভাবটো সংৰক্ষণ কৰিলে অন্তত বহু দীঘলীয়া জীৱনটোৰ প্ৰতি আমি সহজতে দৃষ্টিপাত কৰিব পাৰিম।

এনে ধৰণৰ বহুতো প্ৰমাণযোগ্য ঘটনাৰ বৈজ্ঞানিক চিন্তাধাৰাত কব পাৰি যে বৌদ্ধ দৰ্শনৰ পুনৰ্জন্মবাদ এটা বৃহৎ তথা মহান শিক্ষা। ই সম্পূৰ্ণ যুক্তিযুক্ত। ই ঈশ্বৰ বিশ্বাসী বা জড.বাদীবোৰে (ঈশ্বৰত বিশ্বাস নথকা নাস্তিক সকলে) সমাধান দিবলৈ অক্ষম যুক্তিবোৰৰ সূদীৰ্ঘ সমাধান আগবঢ়ায়। বৌদ্ধ দৰ্শন সকলো ধৰ্ম সকলো দৰ্শনৰ মধ্যত স্থিত। ই নাস্তিকো নহয় আৰু ঈশ্বৰ বিশ্বাসীয়ো নহয়। নাস্তিক অৰ্থে কৰ্মফলক বিশ্বাস নকৰা লোকক বুজায়। তেওঁলোকৰ মতে কৰ্ম ফলৰ কোনো অস্তিত্ব নাই, যিবোৰ পাব লগা সেইবোৰ এনেয়ে পাব। কিন্তু কিছুমান মানুহে ঈশ্বৰক বিশ্বাস কৰে যদিও কৰ্মফলক বিশ্বাস নকৰে, তেওঁলোকে ব্যাখ্যা কৰে যে ঈশ্বৰক বিশ্বাস নকৰা লোক সকলকহে নাস্তিক বুলি কোৱা হয়। কাৰণ তেওঁলোকে ভাবে যেপৰম পূজ্য ঈশ্বৰজন সন্তুষ্ট হলে মানুহে স্বৰ্গলাভ কৰিব পাৰে। আৰু ঈশ্বৰৰ নাম ললেই ঈশ্বৰজন সন্তুষ্ট হৈ পৰে। সেয়ে মানুহে অকল ঈশ্বৰৰ নাম লৈয়েই অনাদি অনন্ত কালৰ বাবে সুখৰ স্বৰ্গখন লাভ কৰিব খোজে।

কিন্তু এই জীৱনত কৰা ভুলবোৰ শুধৰাবলৈ কোনো সুবিধা নোপোৱাটো নাইবা এই জীৱনৰ উপাৰ্জিত অভিজ্ঞতাৰে নিজকে উন্নত কৰিবলৈ সুবিধা নোপোৱাটো যি দৰে আচৰিত কথা, সেইদৰে ভুলৰ বোজাৰে অশুদ্ধ মনেৰে স্বৰ্গবাসী হোৱাটোও আচৰিত তথা অসম্ভব কথা।

বুদ্ধৰ মতে আপুনি যদি এই জীৱনত কোনো জ্ঞান প্ৰাপ্ত হ'ব নোৱাৰে, নিৰ্বাণ প্ৰাপ্ত হ'ব নোৱাৰে, তেনেহলে পিছৰ জন্মত এইবোৰৰ চেষ্টা কৰিলে এইবোৰ প্ৰাপ্ত হ'ব পাৰে, নিজৰ চেষ্টাৰ

ওপৰতে সকলোবোৰ নিৰ্ভৰ কৰে। প্ৰকৃতিত সুবিধাৰ অভাব নাই। এই জীৱনত কৰা ভুলটো পিছৰ জীৱনত শুধৰণি কৰিব পাৰি। আপুনি নিশ্চয় আপোনাৰ ভুলটোৰ পৰা শিক্ষা লাভ কৰিব পাৰিব। এই জীৱনত কৰিব নোৱাৰা কামটো নিশ্চয় পিছৰ জীৱনত কৰিব পাৰিব। এয়া এক মোহনীয় শিক্ষা।

আনহাতে তেওঁ এইটোও স্কীয়াই দিছে যে – দেৱলোকলৈ বা স্বৰ্গ লোকলৈ বা ব্ৰহ্মলোকলৈ বা অৰূপ লোকলৈ মানুহে আনৰ আশীৰ্বদেৰে কেতিয়াও যাব নোৱাৰে। এয়া নিজে নিজে আগুৱাই যোৱাৰ পথ। যি যিমান পৰিশুদ্ধ নিৰ্মল তৃষ্ণহীন হ'ব পাৰিছে তেওঁ সেই পৰিমাণে আগুৱাব পাৰিব। যি যিমান পৰিমাণে প্ৰজ্ঞান স্থিতপ্ৰজ্ঞ অৰহৎ তেওঁ সেই পৰিমাণে কৰ্মফল অনুপাতে, যোগ্যতা অনুপাতে উচ্চ স্তৰত স্থান পাব। অকল বিশ্বসেৰে বা অন্ধ বিশ্বসেৰে মানুহে নিজৰ জ্ঞান চকুত নিজে বান্ধি লৈ স্বৰ্গ যাত্ৰা কৰাটো এটা অজ্ঞতাহে। সেয়ে আনৰ আশীৰ্বাদৰ দ্বাৰা স্বৰ্গলাভ কৰা মেজিকৰ প্ৰতি ভোল নেযাবলৈ বুদ্ধই বাৰে বাৰে স্কীয়াই দিছে।

## ধ্যান

প্ৰশ্নঃ-- ধ্যান কি?

উত্তৰঃ-- ধ্যান হ'ল সুগভীৰ বিবেচনা শক্তিৰ যত্ন আৰু প্ৰচেষ্টা, যিয়ে মনৰ চৰিত্ৰ বৃদ্ধি পায়, উপলব্ধি কৰে, আৰু মনৰ গতি সলনি কৰি দিয়ে। পালি ভাষাত 'ভাৱনা' শব্দৰ থ' হ'ল মনৰ উৎপত্তি আৰু বিকাশ কৰা পদ্ধতি'। ইয়েই ধ্যান বা মেডিটেশ্বন'।

প্ৰশ্নঃ- এই ধ্যানৰ কিবা গুৰুত্ব আছে নেকি?

উত্তৰঃ-- 'ধ্যান' সাঁচাকৈ বহুতো গুৰুত্বপূৰ্ণ পদ্ধতি বা শিক্ষা। বহুত সময়ত আমি অনুচিত্ত বুলি জানিও কামটো কৰো, নাইবা আজিৰে পৰা তেনে কাম নকৰো বুলি কও বা ভাবো যদিও পুনৰ সুযোগ আৰু সুবিধা পালে একে কামকে কৰি পেলাও। অৰ্থাৎ ভুলৰ পুনৰাবৃত্তি কৰো। সেয়ে আমি কিমান ভাল কাম কৰিব পাৰিম সেইটো ডাঙৰ কথা নহয়, ডাঙৰ কথাটো হ'ল আমি কিমান বেয়া কাম নকৰাকৈ থাকিব পাৰিম। সুযোগ পালেও বেয়া কামটো নকৰাকৈ কিমান ধৈৰ্য্য ধৰি থাকিব পাৰিম(?), সেইটোহে ডাঙৰ কথা। পিছে যেতিয়ালৈকে আমি আমাৰ ইচ্ছাক বৃদ্ধি নেপাম, ইচ্ছাক অন্য চিন্তাৰে

সম্ভষ্ট নকৰো, তেতিয়ালৈ আমাৰ ভুলৰ পুনৰাবৃত্তি কৰিবলৈ মন যায়। অৰ্থাৎ ইচ্ছাক পৰিবৰ্তন নকৰালৈকে ভুলৰ পুনৰাবৃত্তি বন্ধ নহয়। কৰ্মৰ পৰিবৰ্তন সেয়ে বৰ কষ্টকৰ। উদাহৰণ স্বৰূপে ধৰি লওক যে এজন মানুহে তেওঁৰ মানুহজনীৰ ওপৰত অতি সোণকালে অধৈৰ্য্যশীল হৈ পৰে আৰু খং আচৰণ কৰে। তেওঁ যদি ভাবেও যে তেওঁৰ উচিত হোৱা নাই, নাইবা আজিৰ পৰা খং নকৰো বুলি, যদি প্ৰতিজ্ঞাও কৰে, তথাপিও দেখোন পিছ মুহূৰ্ততে খঙাল হৈ গালি সোপনি পাৰিবলৈ ধৰে। তেওঁৰ মনৰ মাজত অধৈৰ্য্যতাৰ জাগৰণেই হল ইয়াৰ মূল কাৰণ। কিন্তু ধ্যান কৰিলে মানুহজনে পুঞ্জীভূত প্ৰতিক্ৰিয়াবোৰ উলিয়াই পেলাবলৈ সুযোগ পায় আৰু অবিকশিত ধৈৰ্য্যবোৰ, সজাগতাবোৰ, বিকাশ কৰিবলৈ সুযোগ পায়। ধ্যান কৰিলে মনে বল পায়। মনৰ উৎপত্তি আৰু সম্প্ৰসাৰণ তথা পৰিণতিক বুজি পায়?

প্ৰশ্নঃ--মই শুনা মতে মেডিটেশ্বন কৰাটো বিপদজনক। কথাটো সঁচানে?

উত্তৰঃ--চাওক আমি জীয়াই থাকিবলৈকে খাদ্যত অকণমান নিমখ মিহলাই লব লাগে। পিছে খাদ্যত যদি একে লগে পাচ কিলোগ্ৰাম নিমখ মিহলাই লও, তেতিয়াহলে আমাৰ অবস্থাটো কি হব বাৰু? আধুনিক সমাজত জীয়াই থাকিবলৈ এখন মটৰ গাড়ী লাগে। আপুনি যদি ট্ৰেফিক কন্ট্ৰলৰ নিয়মবোৰ নেমানি জোখে মোখে গাড়ী চলাই যায়, নাইবা সুৰা পান কৰি যদি গাড়ীখন চলায়, তেনেহলে কি হব পাৰে? ই বিপদ মাতি নানিবনে? মেডিটেশ্বন অভ্যাসটোও তেনেকুৱাই। ইয়াক যদি আপুনি ধূৰ্ত উদ্দেশ্যে অসঠিকভাৱে অভ্যাস কৰে, তেন্তে ই বিপদ মাতি আনিব পাৰে। কিছুমান হতাশাগ্ৰস্ত, অনুতপ্ত, ভয়াতুৰ, চাইকোট্ৰিক, শ্বিজফ্ৰিয়া, হাইপাৰ-টেনশ্বন আদি ৰোগত ভোগা মানুহে নিজে নিজে মেডিটেশ্বন কৰিবলৈ গৈ সুফলৰ বিপৰীতে কুফল হে পাইছে। সেয়ে ধ্যান কৰিবলৈ সদায় অভিজ্ঞ লোকৰ পৰা সহায় লোৱাটো বাঞ্ছনীয়। আনহাতে বহুতে মেডিটেশ্বনৰ ফলবোৰ সোণকালে আয়ত্ব কৰিবলৈ গৈ খৰতকীয়াভাৱে সমাধান কৰিবলৈ গৈ অনৰ্থক শক্তি আৰু সময় খৰছ কৰি ভাগৰুৱা হোৱাহে দেখা যায়। সোণকালে ফল বিচাৰি এজনক বাদ দি আন এজনৰ সহায় লৈ এটা প্ৰদ্বাটিৰ পৰা আন এটা প্ৰদ্বাটিলৈ ঢাপলি মেলি 'ক্যাঙ্কৰ ধ্যান' কৰিবলৈ গলে কোনেও উপকৃত হব নোৱাৰে। কিন্তু ধৈৰ্য্য সহকাৰে ধ্যান অভ্যাস কৰিলে নিজে নিজেও ইয়াৰ দ্বাৰা উপকৃত হব পাৰে।

প্ৰশ্নঃ-- মেডিটেশ্বন কিমান প্ৰকাৰৰ আছে?

উত্তৰঃ--বুদ্ধই সমস্যা অনুপাতে নিৰ্দিষ্ট মানসিক অবস্থা উন্নতি অৰ্থে বিভিন্ন ধৰণৰ ধ্যান শিকাইছিল। সেইবোৰক আমি দুই ভাগত ভগাব পাৰো। (ক) মন স্থিৰ কৰণ (Concentration and mindfulness) ANAPANASATI. ধ্যান। (খ) মন শুদ্ধি কৰা (loving kindness-metta bhavana) মেডিটেশ্বন বা ধ্যান।

প্ৰশ্নঃ-- মই যদি মন স্থিৰকৰণ মেডিটেশ্বন কৰো তেনেহলে মই কি কৰিব লাগিব?

উত্তৰঃ-- আপুনি প্ৰথমতে চাৰিটা P ৰ লগত চিনাকি হওক। 1. Place স্থান। ২. Posture স্থিতি। 3. Practice অভ্যাস আৰু 4.Problem সমস্যা। প্ৰথমতে আপুনি এটা সুবিধাজনক স্থানৰ ব্যৱস্থা কৰক! য'ত আপুনি শব্দ, গন্ধ, তাপ, আদিৰ পৰা অসুবিধা নেপায়। তাৰ পিছত আপুনি সুখেৰে বহক। পাৰিলে পদ্মাসনত আৰামদায়ক আসনত বহক। ৰাজহাড. পোণকৈ ৰাখি হাতদুখন কোলাত থৈ চকু মুদি বহক। সেই দৰে আপুনি চকিটো বহিব পাৰে নাইবা তুলিতো বহিব পাৰে। আৰামদায়ক ভাবে, চকু মুদি বহাৰ পিছত লাহে লাহে উকাশ নিকাশ লোৱা অৱস্থাতোক লক্ষ্য কৰক। মনোযোগেৰে আপুনি চাওক, নিজকে চাওক, আপুনি কেনেকৈ উকাশ লৈ আছে, বাহিৰৰ পৰা পবিত্ৰ বতাহ আহি লাহে লাহে নাকৰ বিন্ধাৰ কাষ পাইছে, লাহে লাহে প্ৰবেশ পথত বিন্ধাত আগ বাঢ়িছে, আৰু লাহে লাহে ই সম্পূৰ্ণ ভিতৰলৈ প্ৰৱেশ কৰিছে। এটা সময়ত তল পেটটো ফুলি উঠিছে, অলপ পিছতে পেটৰ ভিতৰৰ পৰা নিশ্বাসবোৰ (কলুষিত বায়ুবোৰ) ওলাব, ওলাব, ওলাব ধৰিলে, এয়া ওলাই শেষ হৈ গল..। প্ৰতিটো ক্ষণকে মনোযোগেৰে লক্ষ্য কৰক। প্ৰয়োজন হলে সংখ্যা গণনাৰ সহায় লওক। কিছু সময় এনেকৈ অভ্যাস কৰিবলৈ চেষ্টা কৰোতেই আপুনি দেখিব আপোনাৰ মনৰ স্থিৰতা ভঙ্গ কৰিবলৈ এশ এটা সমস্যাই আহি আপোনাক আগুৰি ধৰিব। কৰোবাত খুজতি উঠিব, কৰোবাত বিষ উঠিব, কৰোবাত মহে কামুৰিব, কৰোবাত অসহ্য যত্নগা আহিব, কাঁহ উঠিব, ককাল বিষাব, মূৰটো লৰচৰ কৰিবলৈ মন যাব, লগতে আপোনাৰ মনটো কৰ পৰা যে কলৈ যাব, আকস্মাৎ মনেৰে কি কি যে দেখিব ঠিকনা নাই। সাধাৰণতে মনটোৱে দুটা দিশলৈ গতি কৰে।

(ক) আপোনাৰ মনটো হয় অতীতলৈ ঢাপলি মেলিব।

(খ) নহয়টোবা ) আপোনাৰ মনটো ভবিষ্যতলৈ ঢাপলি মেলিব।

যিদৰে ডেকা লৰাবোৰে এনেয়ে ঘৰতে থাকি ভাল নেপায়, মনটোৱেও সেইদৰে নিজ শৰীৰৰ ঘৰটোত থাকি অলপো ভাল নেপায়। ই নিজ শৰীৰত কেতিয়াও থাকিব নিবিচাৰে। বহুত যত্ন কৰি লাহে লাহে অতীত আৰু ভবিষ্যতক বাদ দি বৰ্তমানলৈ, সদায় বৰ্তমানৰ স্থিতিত স্থিৰ কৰিব লাগে। আৰু দ্বিতীয় আৰু তৃতীয়জনৰ পৰা মনটোক নিজৰ শৰীৰলৈ আনিব লাগে। মনে মানসিক খাদ্য বিচাৰে। মূহুৰ্ত্তে মূহুৰ্ত্তে মনক মানসিক খাদ্য লাগে। ধৈৰ্য্য সহকাৰে চেষ্টা কৰোতে কৰোতে এটা সময়ত মনটো উকাশ নিকাশত স্থিৰ হয় গৈ। উকাশ নিকাশত হোৱা নাকৰ বিন্ধাৰ দেনাবোৰেই মনৰ খাদ্য হয়গৈ। তেতিয়াহে ই স্থিৰ হবলৈ প্ৰয়াস কৰে। ইয়াৰ পিছতহে মনৰ স্থিৰতা গভীৰলৈ আগ বাঢ়িব।

প্ৰশ্ন :- এইদৰে মই কিমান সময় সাধনা কৰিম?

উত্তৰঃ--প্ৰথম সপ্তাহত খুব বেছি দিনে ০১- ১৫ মিনিট সময় কৰিব লাগে। তাৰ পিছত প্ৰতি সপ্তাহে ৫ মিনিটকৈ আগবঢ়াই গৈ থাকিব পাৰে। অৱশেষত ৪৫ মিনিট সময় সীমাই যথেষ্ট। কেই সপ্তাহমান যদি এইদৰে সাধনা অভ্যাস কৰে তেনেহলে মই কোৱাৰ প্ৰয়োজন নাই আপুনি নিজে ইয়াৰ উপকাৰ বুজি পাব।

প্ৰশ্নঃ-- মৈত্ৰী ভাৱনা সাধনা কি? ইয়াক কেনেকৈ অভ্যাস কৰিব পাৰি?

উত্তৰঃ-- ই হ'ল মন পৰিষ্কাৰ তথা মৈত্ৰী ভাৱনা নাইবা চিত্তকুশল ভাৱনা।

আপুনি যেতিয়া মন স্থিৰ কৰণ সাধনাত অভ্যষ্ট হৈ পৰিব, তেতিয়া আপুনি মৈত্ৰীভাৱনা সাধনা কৰিলেও আচলতে ন' শিকাৰু সকলে সপ্তাহত ২,৩ বাৰহে মৈত্ৰী ভাৱনা কৰিব লাগে। প্ৰথমতে আপোনাৰ মনটোক নিজৰ শৰীৰৰ ওপৰতেই আৱদ্ধ ৰাখক আৰু নিজে নিজে কওক ' মই বহুত সুখ আৰু সন্তোষত আছো, মই সদায় শান্ত আৰু সুখী হৈ থাকিম। মই সকলোবোৰ বিপদৰ পৰা ৰক্ষা পাই থাকিম। মোৰ মনটো সকলো প্ৰকাৰৰ বিপদৰ পৰা, ঘৃণা ভাৱৰ পৰা মুক্ত, মোৰ অন্তৰখন মৰমেৰে ভৰপূৰ, সেয়ে মই সুখী'। তাৰ পিছত আপুনি আপোনাক ভাল পোৱা মানুহৰোৰৰ কথা ভাবক। সেইবোৰ মানুহৰ কথা ভাবক যিসকলে আপোনাক ভালো নেপায় আৰু বেয়াও নেপায়। লাহ লাহে এনে মানুহৰ কথা ভাবক যি সকলে আপোনাক বেয়া পায়। তেতিয়া আপুনি সকলোৰে সুখ কামনা কৰক। আপুনি যেনেকৈ সুখী হৈছে, তেওঁলোকে যেন তেতেকৈ সুখী হ'ব পাৰে।

প্ৰশ্নঃ-- এই ধৰণৰ সাধনা কৰি মোৰ কি লাভ হ'ব?

উত্তৰঃ--এই ধৰণৰ সাধনা অভ্যাস কৰিলে আপুনি অধিক সুখী হ'ব পাৰিব, নিজকে দয়াশীল, ক্ষমাশীল তথা অধিক মৰমীয়াল স্বৰূপে গঢ়িব পাৰিব আৰু আপুনি সকলোৰে প্ৰিয়ভাজন হ'ব পাৰিব। ইয়াক সঠিকভাৱে অভ্যাস কৰিব পাৰিলে অকল নিজৰে বাবে নহয় আত্মীয়স্বজনৰো অসুস্থতা নিৰাময় কৰিব পাৰিব।

প্ৰশ্নঃ-- ই কেনেকৈ সম্ভৱ হ'ব পাৰে?

উত্তৰঃ--সঠিক মতে বিকাশ কৰিব পাৰিলে আপুনি নিজে বুজি পাব যে আমাৰ মনটো এটা ভীষণ শক্তিশালী অস্ত্ৰ। ইয়াক আমি নিৰ্দিষ্ট ব্যক্তিৰ প্ৰতি লক্ষ্য কৰি যদি প্ৰয়োগ কৰো, তেতিয়া ইয়াৰ ক্ৰিয়াশীলতাক বুজিব পাৰিম। এইধৰণৰ অভিজ্ঞতা হয়তো আপোনাৰ আছে। জনসমাগমত আপোনাৰ বাবে যদি কোনোৱাই ৰৈ থাকে, তেনেহলে আপুনি অজানিতে আকৰ্ষিত হৈ পৰিব, আৰু ভালকৈ লক্ষ্য কৰিলে আপুনি দেখিবলৈ পাব যে আপোনাক কোনোবাই নিৰীক্ষণ কৰি আছে। আন এজনৰ মানসিক শক্তি আপোনাৰ ওপৰত পৰিলে, ই প্ৰতিক্ৰিয়া হয়, সেইটোৱেই মানসিক তীক্ষ্ণ স্থিৰতাৰ প্ৰভাৱ। আপুনি আন দহজনৰ প্ৰিয় হ'ব পাৰটো, মৈত্ৰী ভাৱনাৰ প্ৰভাৱ। আমি আনৰ প্ৰতি মানসিক

শক্তি লক্ষ্য ৰাখি প্ৰয়োগ কৰিলে এই শক্তিয়ে আন শক্তিলৈ ৰূপান্তৰিত হয়গৈ। আনে নজনাকৈ আপুনি কুশল কামনা কৰিলে সেই শুভ শক্তিয়ে শুভ কাম কৰে আৰু প্ৰতিফল স্বৰূপে আপোনালৈ তেওঁলোক পৰা শুভ ইচ্ছা উলটি আহে। এয়া প্ৰকৃতিৰ ধৰ্ম। সকলো কৰ্মৰে প্ৰতিফল আছে।

প্ৰশ্নঃ—এই সাধনা শিকিবলৈ মোক এজন বিজ্ঞ শিক্ষক লাগিব নেকি?

উত্তৰঃ—এজন বিজ্ঞ শিক্ষক যে নাগিবই, তেনে নহয়। পিছে এজন সহায়ক, বা জনা লোকৰ আশ্ৰয় লোৱাটো ভাল। অলপ জনা লোকৰ পৰা উপকাৰ নেপাবও পাৰে। বৌদ্ধ শিক্ষাৰ লগত জৰিত থকা সদা অভ্যাসিত ব্যক্তিত্ব সম্পন্ন তথা সুখ্যাতি থকা শিক্ষকৰ পৰা সহায় লোৱাটো বাঞ্ছনীয়।

প্ৰশ্নঃ—মই শুনিবলৈ পাইছো যে আজি কালি মনেবিজ্ঞানী পণ্ডিত সকলে বেছিকৈ সাধনা কৰে, কথাটো সঁচানে?

উত্তৰঃ—হয়। আজিকালি সাধনা প্ৰণালিটো বৰকৈ জনপ্ৰিয় হৈ পৰিছে। আনকি ইয়াক বৈদ্য শাস্ত্ৰ হিচাপে ব্যৱসায়িক ভিত্তিত মানুহৰ অসুস্থতা দূৰীকৰণত সহায় কৰিবলৈ প্ৰয়োগ কৰা হয়। বিশেষকৈ ফৰিয়া(আতঙ্ক, বিতৃষ্ণা, ঘৃণা ভাব, টেনশ্বন( উদ্ভিগ্নতা, অশান্তি, সন্দেহ ভয় খোৱা) আৰু চৰ্ট টেম্পাৰ আদি ৰোগত ই সুফলদায়ক। মানুহৰ মনৰ ভিতৰত বৌদ্ধ জ্ঞানৰ প্ৰবেশ অৱশ্যেই সুফলদায়ক। ‘আধুনিক মনৰ বাবে পৌৰাণিক শিক্ষা’ বৌদ্ধ দৰ্শনৰ এক অমূল্য সম্পদ।

ধ্যান বা সমাধিৰ উপকাৰীতাঃ—

আপুনি যদি অন্তত ব্যস্ততাৰ মাজত থাকিব লগা হয়, নাইবা উদ্ভিগ্ন, ব্যাহিক চিন্তাত ভাগৰুৱা, হেজাৰ হেজাৰ সমস্যাতে জৰ্জৰিত, নিৰাশাবাদী হৈ পৰিছে, উদ্যম উৎসাহ হেৰুৱাই পেলাইছে, নাইবা আপুনি যদি ভয়াতুৰ, সদায় অসন্তুষ্ট, খিং খিঙীয়া, আগ্ৰহহীন, ভগ্নমনোৰোথ আৰু ভগ্ন অন্তৰেৰে প্ৰজ্বলিত— তেনেহলে এই ধ্যানে আপোনাক সঞ্জিৱনী শক্তি দিব, পৰম উপকাৰ কৰিব।

আপুনি যদি নিচা দ্ৰব্যত আসক্ত ঠেক মনোবৃত্তি সম্পন্ন চঞ্চল দুৰ্বল মনৰ লোক, ধ্যানৰ অভ্যাসে আপোনাক যথেষ্ট উপকাৰ কৰিব। আপুনি যদি ধনী হৈয়ো অসুখী, এই ধ্যানে আপোনাক সুখী কৰিব পাৰিব। নাইবা আপুনি যদি নিধনী, দুখীয়া আৰু ধনৰ বাবে আপুনি অসুখী তেনেহলে এই ধ্যানে আপোনাক ধনতকৈ বেছি সুখী কৰিব।

ধ্যান মানসিক ৰোগৰ বাবে এক মহৌষধ। অকল মানসিক ৰোগেই নহয় শৰীৰিক ৰোগতো ই মহৌষধ।

# জ্ঞান আৰু দয়া

প্ৰশ্নঃ-- জ্ঞান আৰু দয়াৰ কথা বৌদ্ধ সকলে সঘনাই কোৱা দেখা যায়, ইয়াৰ তাৎপৰ্য্য কি?

উত্তৰঃ-- কিছুমান ধৰ্মই মানুহক অধিক দয়াশীল হবলৈ উদগণি দিয়ে। কাৰণ ভাল পোৱা আৰু দয়াশীল হোৱাটো এটা পাৰমাৰ্থিক গুণ। কিন্তু সেই সকল ধৰ্মই দয়াশীলতাৰ লগতে জ্ঞানী হবলৈ যথেষ্ট সহায় নকৰে। ভালপোৱাৰ বাবে বিবেচনা শক্তিৰ বিকাশ ৰুদ্ধ হৈ যাব পাৰে। সেয়ে বহুতো সাধু পুৰুষ মুৰ্খৰূপে থাকি যায়। -যেন 'মানুহজন দয়ালু--পিছে বিবেচনা শক্তি শূন্য'।

আনহাতে বিজ্ঞানে মানুহক জ্ঞান বৰ্দ্ধনত সহায় কৰে, পিছে ই দয়াশীল হবলৈ নিশিকায়। সেয়ে বিজ্ঞানে পাহৰি যায় যে মানুহৰ দয়াৰ বাবেহে বিজ্ঞানৰ প্ৰয়োজন। আনহাতে বিজ্ঞানে নিজকে শ্ৰেষ্ঠতম আসনত বহুৱাই ইয়াৰ নতুন নতুন আবিষ্কাৰৰ দ্বাৰা সমাজক শাসন কৰিব বিচাৰে। নিউক্লিয়াচ অস্ত্ৰ শস্ত্ৰৰ ভয় দেখুৱাই সমাজক শাসন কৰিব বিচাৰে। সেয়ে বিজ্ঞানে মিত্ৰকো শত্ৰু জ্ঞান কৰি দমন কৰি ৰাখিব বিচাৰে। আনহাতে ধৰ্মভীক হৈ দয়াশীল ব্যক্তি সকলে শত্ৰুকো মিত্ৰৰূপে দেখি বিপদতহে পৰে। বিজ্ঞানে কাকো বিশ্বাস নকৰে। সদায় যুক্তিৰে চায়, আৰু ধৰ্মই অবিশ্বাসীকো বিশ্বাস কৰে। সকলোকে সদায় দয়াৰে চায়। সেয়ে যতে বিজ্ঞানৰ বিকাশ তাতেই ধৰ্মৰ দুৰ্দশা।

কিন্তু বৌদ্ধ ধৰ্ম বা বৌদ্ধ দৰ্শনৰ তেনে লটিঘটি নহয়। বৌদ্ধ ধৰ্মই আমাক জ্ঞান আৰু দয়া দুয়োকো সমতাৰে বিকাশ হবলৈ শিকায়। দুয়োৰো সমতা ৰক্ষা কৰিব পৰাটোৱেই বৌদ্ধ দৰ্শন, মধ্যম পন্থা, চৰম আৰু নৰমৰ মাজত স্থিত সম্যক অবস্থা। সেয়ে বৌদ্ধ সকলে জ্ঞান বিকাশ আৰু দয়াশীলতাৰ বিকাশ, দুয়োকো সমানে অগ্ৰাধিকাৰ দিয়ে। বৌদ্ধ দৰ্শন এক আকোঁৰগোজ বা মইমতালী সিদ্ধান্ত নহয়, ই এক সময়প্ৰবাহৰ অভিজ্ঞতা আৰু সেয়ে বৌদ্ধ দৰ্শনে কেতিয়াও বিজ্ঞানৰ নতুন আৱিষ্কাৰক ভয় নকৰে, বৰং ই আকোঁৱালিহে লয়। কাৰণ বিজ্ঞানৰ নতুন আবিষ্কাৰে বৌদ্ধ দৰ্শনৰে বিকাশ কৰে।

বুদ্ধই এটা সৰু উদাহৰণ আগবঢ়াইছিলঃ--এজন অন্ধ আৰু এজন পঙ্গুৰে চহৰৰ জনবহুল ৰাস্তা এটা পাৰ হবলৈ হলে দুয়ো একেলগে লগ হৈ পাৰ হব লাগিব। অন্ধ জনৰ চুু আছে কিন্তু দৃষ্টি শক্তি নাই, আগুৱাই যাবলৈ ভবিষ্যতক চাবলৈ বা ৰাস্তাটো চাবলৈ ই অপৰাগ, নেদেখে। কিন্তু খোজকাটিবলৈ ভৰি দুখন আছে, ই দৌৰিবও পাৰে। আনহাতে পঙ্গুজনে সকলোবোৰ দেখে, আগে পিছে, সোঁৱে বাওয়ে চাৰিওফালে দেখে। দেখিয়েই থাকে, কিন্তু বেচেৰা অসমৰ্থ, পঙ্গু। এখোজো

আগবাটিব নোৱাৰে। অন্ধজন হল বিজ্ঞান আৰু পঙ্গুজন হল ধৰ্ম। সেয়ে জনবহুল ৰাস্তাটো পাৰ হবলৈ হলে অন্ধজনে পঙ্গুজনক কান্ধত তুলি লব লাগিব। পঙ্গুজনে কৈ থাকিব আৰু সেই মতে অন্ধজনে খোজ দি আগুৱাই গৈ থাকিব লাগিব। তেতিয়াহে দুয়োজনে জনবহুল ৰাস্তাটো পাৰ হব পাৰিব। এয়া এক অতি উত্তম উপায়।

প্ৰশ্নঃ-- বৌদ্ধ দৰ্শন মতে জ্ঞান নো কি?

উত্তৰঃ-- বাস্তৱক বাস্তৱ ৰূপে, সঠিক ৰূপে, সম্পূৰ্ণৰূপে চাব পৰাটো, বুজিব পৰাটো, উপলব্ধি কৰিব পৰাটো জ্ঞান, শ্ৰেষ্ঠ জ্ঞান, সত্য জ্ঞান। সকলো ঘটনাই অসম্পূৰ্ণ। এই অসম্পূৰ্ণতাৰ মাজত প্ৰকৃতিৰ তিনিটা গুণ বা ধৰ্ম চিৰ সত্য। চিৰ সত্যক, চিৰ সত্য ৰূপে জনাটোৱেই জ্ঞান। সত্যবোৰ হলঃ-

১। অস্থায়ী (সকলো অস্থায়ী। কতো স্থায়ীত্ব নাই)

২। পৰিবৰ্ত্তনশীল, দুখময় (সকলো পৰিবৰ্ত্তনশীল। পৰিবৰ্ত্তনেই সুখ ভঙ্গৰ কাৰণ, দুখৰ কাৰণ, সেয়ে সকলোতে দুখ আছে। সুখেয়ো দুখ দিয়ে।)

৩। অনাত্ম (কতো কোনো আত্মা নাই, সকলো অনাত্ম, অহং হীন।)

এই বাস্তৱ সত্যক উপলব্ধি কৰিব পাৰিলেই মানুহে অপবিত্ৰতাৰ পৰা মুক্ত হব পাৰে আৰু নিৰ্বাণ পথৰ পথিক হব পাৰে। সেয়ে সত্যজ্ঞান সেইটোৱেই, যাৰ দ্বাৰা আমি আমাক নিজকে বুজিব পাৰো আৰু নিজকে ৰক্ষা কৰিব পাৰো। এই ক্ষেত্ৰত জ্ঞান হল বহুল মনৰ পৰিয়চায়ক, ঠেক মনৰ নহয়। মনৰ বিশালতাৰ বাবে ধৰ্মান্ধ নহৈ আমি সকলোৰে যুক্তি সমানে শুনিব লাগিব, বিচাৰ কৰিব লাগিব। আমাৰ নিজৰ বিবেক মূৰটো আজোককাৰ পুৰণা বিশ্বাসতেই গুজি নথৈ সকলোকে সমান যুক্তিৰে বিচাৰ কৰিব লাগিব। উত্তেজনাৰ বশবৰ্ত্তি নহৈ যুক্তিপূৰ্ণভাবে সকলোৰে বিশ্বাসক চালি জাৰি চাই আমাৰ প্ৰয়োজনীয় দিশটো গ্ৰহণ কৰা উচিত। এইদৰে দয়াশীল যুক্তিবান মানুহেই আচলতে জ্ঞানী লোক। তেওঁৱেই বাস্তৱ সত্যজ্ঞান উপাৰ্জন কৰিব পাৰে। এই বাস্তৱ সত্য জ্ঞান উপাৰ্জন কৰিবলৈ বুদ্ধই আমাক উদ্যম, ধৈৰ্য্য, নমনীয়তা আৰু মেধা শক্তিৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিবলৈ নিৰ্দেশ দিছে।

প্ৰশ্নঃ-- মই ভাবো অতি কম সংখ্যক মানুহেহে তেনে জ্ঞান লাভ কৰিব পাৰিব। যদি সেয়ে হয়, তেনেহলে বৌদ্ধ ধৰ্মৰ যুক্তি কি?

উত্তৰঃ-- এয়া সঁচা কথা যে বৌদ্ধ দৰ্শনক সকলোৰে ভাল নেপায়। সেই বুলিয়েই যদি আমি সকলোৰে ভাল পোৱা এটা মিছা ধৰ্মৰ শিক্ষা দিয়ে ই হাৰ্হিয়াতৰ কথা নহবনে? বুদ্ধই সদায় সত্যৰ শিক্ষাহে দিছে। আৰু বৌদ্ধ ধৰ্মৰ উদ্দেশ্যই হল সত্যৰ প্ৰচাৰ। এই সত্যক যদি কোনোৱাই এই জন্মত বুজি নেপায়, তেনেহলে যত্ন কৰিলে অহা জন্মত হলেও বুজি পাব। অৱশ্যে বহুতেই অলপমান বুজিবলৈ প্ৰয়াস কৰে। অকল সেই মৰমীয়াল দিশটোৰ বাবেই বৌদ্ধ সকলে বিনশ্ৰভাবে আনৰ

আন্তৰিকতাৰ প্ৰতি সম্পূৰ্ণ যত্নবান হৈ পৰে। বুদ্ধই আমাক অকল দয়াৰ বাবে, দয়াশীল হৈ মানুহৰ মাজত দয়া-শিক্ষাৰ প্ৰচাৰ কৰিবলৈ নিৰ্দেশ দিছে।

প্ৰশ্নঃ- বৌদ্ধ দৰ্শন মতে দয়াৰ প্ৰশ্নটো কেনেকুৱা?

উত্তৰঃ--যেনেকৈ বৈজ্ঞানিক চিন্তাধাৰাৰে জ্ঞান বুলি কলে আমি মানসিক স্বভাৱৰ বুদ্ধি সম্পন্নতা আৰু উদ্বিগ্নতাক বুজো, সেইদৰে দয়াশীলতা বুলি কলে আমি মনৰ অনুভৱতাক বুজি লও। জ্ঞানৰ দৰেই দয়ানুভৱতা মানুহৰ এক বৈশিষ্ট্য। যেতিয়া আমি কাৰোবাৰ দুখ বা যত্নগা দেখা পাও, তেতিয়া আমি তেওঁলোকৰ দুখ বা যত্নগাৰ কথা মনোযোগেৰে শুনিব লাগে আৰু দুখৰ পৰা মুক্ত কৰিবলৈ যত্নবান হোৱাটো, দুখৰ পৰা নিৰাময় হ'বলৈ কামনা কৰাটো দয়াশীলতা। মানুহৰ প্ৰতি দয়াশীল হৈ মানুহক সহায় কৰাটো বা সহায় কৰিবলৈ সহানুভূতিশীলতাৰে আগুৱাই আহি বুদ্ধ গুণৰ অধিকাৰী হোৱাটো মানুহৰ শ্ৰেষ্ঠতম বিকাশ। ধৈৰ্যশীল আৰু দয়াশীল ব্যক্তিয়ে নিজৰ দৰেই আনকো ভাল পায়। নিজকে জানিব পাৰিলে নিজকে ভাল পাব পাৰিলে আনকো জানিব পাৰি, আনকো ভাল পাব পাৰি। বৌদ্ধ দৰ্শনত বুদ্ধৰ উদাহৰণ আৰু আদৰ্শেৰে মহিয়ান লোকে নিজকে দয়াৰ জৰিয়তে, নিজকে ভাল পোৱাৰ জৰিয়তে, আনকো ভাল পোৱাৰ নতুন আভাত প্ৰকাশিত হয়। মন কৰিব লগীয়া থথাটো হল বুদ্ধই প্ৰথমতে কঠোৰ সাধনাৰ দ্বাৰা নিজকে জানিছিল, নিজৰ বাবেহে জ্ঞান প্ৰাপ্ত হৈছিল, আৰু নিজকে জনাৰ পিছত নিজকে সহায় কৰাৰ পিছত আনক সহায় কৰিছিল। নিজৰ প্ৰতি দয়াশীল হোৱাৰ পিছত আনৰ প্ৰতি দয়াশীল হৈ পৰিছিল। তেওঁৰ মতে আনক সহায় কৰিলেও নিজৰ কথা পাহৰিব নেলাগে।

প্ৰশ্নঃ- আপুনি কোৱামতে যদি আমি আগেয়ে নিজক সহায় কৰিব লাগে আৰু পিছতহে আনক সহায় কৰিব লাগে, তেনেহলে এইটো এটা স্বাৰ্থপৰ নিদৰ্শন নহল নেকি?

উত্তৰঃ--স্বাৰ্থপৰতাৰ বিপৰীতে আমি সদায় নিজতকৈয়ো আনক ভালপোৱা তথা পৰোপকাৰ কৰাই জীৱনৰ উদ্দেশ্য বুলি ভবা মতত এক মত। বৌদ্ধ দৰ্শনত 'এজন আনজনৰ লগত অভিন্ন। সেয়েই ব্যক্তিকেन्द्रিক নহয়', যুক্তিসম্পন্ন চিন্তাৰে দয়াশীলতাক প্ৰয়োগ কৰে। পৰস্পৰে পৰস্পৰৰ সংমিশ্ৰণত বিকাশ হয় আৰু কোনেও অকলে অকলে একক নহয়। সেয়ে যেতিয়াই আনৰ আৰু নিজৰ মাজত পাৰ্থক্যহীনতাক উপলব্ধি কৰে, তেতিয়াহে প্ৰকৃত অৰ্থত মানুহৰ ব্যক্তিত্বৰ প্ৰকাশ হয়। এয়াই সঠিক তথা নিৰ্ভুল দয়াশীলতা। ৰাজমুকুটস্বৰূপ দয়াশীলতাৰ শিক্ষা, বৌদ্ধ দৰ্শনত এক অনাবিল আনন্দৰ উজ্বল মুকুটা।

# নিৰামিষ ভোজী

প্ৰশ্নঃ--বৌদ্ধ সকল নিৰামিষভোজী হোৱাটো উচিত নে অনুচিত?

উত্তৰঃ--বৌদ্ধ সকল নিৰামিষভোজী হোৱাটো অনুচিত নহয়, আৰু উচিতও নহয়। বুদ্ধই নিজে তেনেকুৱা নিৰামিষভোজী নাছিল আৰু শিষ্য সকলকো কঠোৰভাৱে নিৰামিষভোজী হ'বই লাগিব বুলি উপদেশ দিয়া নাছিল। এতিয়াও ভালেমান জ্ঞানী লোক আছে যি সকলে নিৰামিষভোজী নহয়।

প্ৰশ্নঃ--কিন্তু যদি আপুনি মাংসভোজী হয়, তেনেহলে পৰোক্ষভাৱে আপুনিয়ে প্ৰাণী হত্যাৰ বাবে দায়ী নহল জানো? এই কাৰ্য্যটোৱে প্ৰথম শীল (প্ৰাণী বধ নকৰো,এই শিক্ষা গ্ৰহণ কৰিলো।)টোক ভঙ্গ নকৰিলেনে?

উত্তৰঃ--এয়া সত্য যে যেতিয়াই কোনোৱাই আমিষ আহাৰ খায়, পৰোক্ষভাৱেই হওক বা আংশিকভাৱেই হওক তেওঁলোক প্ৰাণী হত্যাৰ বাবে দায়ী। কিন্তু শাক পাচলি খোৱা নিৰামিষভোজী সকলেও উদ্ভিদবোৰক হত্যা কৰাৰ বাবে দায়ী। এয়াও প্ৰাণী হত্যাৰ দৰেই দায়ী। সেইদৰে ধান বা গম খেতিবোৰ কীট প্ৰতঙ্গবোৰৰ পৰা বক্ষা কৰিবলৈ খেতিয়কে যথেষ্ট ঔষধ প্ৰয়োগ কৰে। অৰ্থাৎ কোনো প্ৰাণী হত্যা নোহোৱাকৈ ভাত বা ৰুটিৰ প্লেটখন আমাৰ আগলৈ নাহে। আনহাতে দৈনন্দিন জীৱনত লাগতিয়াল সামগ্ৰীবোৰ যেনে চামৰাৰ দ্বাৰা তৈয়াৰী সামগ্ৰীবোৰৰ বাবে, অথবা তেলৰ দ্বাৰা চাবোন জাতীয় সামগ্ৰীবোৰৰ বাবে, মানুহ প্ৰাণী হত্যা কৰিয়েই আছে। আৰু সকলো মানুহে এইবোৰ সামগ্ৰী ব্যৱহাৰ কৰি পৰোক্ষভাৱে প্ৰাণী হত্যাৰ বাবে দায়ী হৈয়েই আছে। এয়া বাস্তৱ সত্য। সেয়ে প্ৰথম আৰ্য্য সত্যই দিয়া বৰ্ণনা 'সাধাৰণতে প্ৰাণীবোৰ অসম্ভৱ আৰু দুখ যন্ত্ৰণাৰে জীয়াই থাকিব লগীয়া হয়' ৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত আমি কব পাৰো যে যিকোনো উপায়ে মানুহে প্ৰাণী হত্যা নকৰাকৈ জীয়াই থকাটো অসম্ভৱ কথা। সেয়ে যেতিয়া আমি প্ৰথম শীলটো গ্ৰহণ কৰিবলৈ সংকল্প কৰো, তেতিয়া আমি প্ৰত্যক্ষভাৱে যিকোনো প্ৰাণী হত্যাৰ বাবে দায়ী নহবলৈ যত্ন কৰো।

প্ৰশ্নঃ-- তথাপিও বৌদ্ধ সকল নিৰামিষভোজী হোৱাটো উচিত নহয় জানো?

উত্তৰঃ--যদি এজন নিৰ্দয়, স্বার্থপৰ লোক নিৰামিষভোজী হয়, আৰু যদি আনজন আমিষভোজী লোক দয়াশীল পৰোপকাৰী ভদ্ৰ সাধু পুৰুষ হয়, তেনেহলে সমাজৰ বাবে কোনজন উপকাৰী হ'ব? জীয়াই থাকিবলৈ খাদ্যৰ প্ৰয়োজন। কি খাইছে সেইটো যিমান গুৰুত্ব পূৰ্ণ, কেনেকৈ জীয়াই আছে সেইটো অধিক গুৰুত্বপূৰ্ণ। ভদ্ৰ, সাধু পৰোপকাৰী ব্যক্তি সমাজৰ বাবে অধিক প্ৰয়োজন। আনহাতে

মাংসভোজী হলেও পবিত্ৰ অন্তৰকৰণেৰে সাধু পুৰুষ হব পাৰে। বৌদ্ধ শিক্ষাৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশটো হ'ল আপোনাৰ অন্তৰৰ পবিত্ৰতাৰ মূল্যায়ন। খাদ্যৰ মূল্যায়ন নহয়। খাদ্যৰ ক্ষেত্ৰত যিহেতু জীয়াই থাকিবলৈ খাদ্য লাগে, খাদ্যৰ সময় আৰু পৰিমাণত অধিক গুৰুত্ব দিব লাগে। অভ্যাসৰ দ্বাৰা মন পবিত্ৰ হয়। খাদ্যৰ দ্বাৰা নহয়। বহুতো লোকে মনৰ পবিত্ৰতা বঢ়াবলৈ খাদ্য তালিকাৰ পৰিবৰ্ত্তন ঘটায়, কিন্তু কঠিন অভ্যাস পালন কৰিবলৈ ভয় কৰে। বহুতে অন্তৰৰ শুদ্ধিকৰণৰ প্ৰয়োজন অনুপাতে শীল সংযম অভ্যাস নকৰে, লাগতিয়াল খাদ্য হে ত্যাগ কৰে। (কাইটীয়া পথত কোজ কাটিবৰ বাবে ভৰিৰ প্ৰয়োজন অনুপাতে জোতা নিপিন্ধি, এয়া জোতাৰ জোখ অনুপাতে ভৰি কাটি লোৱাৰ দৰে কথা।)

মনত ৰাখিব কোনোবা ব্যক্তি নিৰামিষভোজী হয় নে নহয়, সেইটো অধিক গুৰুত্বপূৰ্ণ কথা নহয়, আটাইতকৈ গুৰুত্ব পূৰ্ণ কথাটো হ'ল মনৰ পবিত্ৰতাহে। নিজৰ মনক পবিত্ৰ কৰিবলৈ যত্নবান নহৈ, বহুতে নিৰামিষ আহাৰত গুৰুত্ব দি আমিষ আহাৰী সকলক অৱহেলা ঘৃণা, তথা তুচ্ছ জ্ঞান কৰি নিজেই স্বাৰ্থপৰ আৰু হিংসাকুৰীয়া হৈ পৰে। কিন্তু বুদ্ধ শিক্ষাই বিশেষকৈ খাদ্য সংযমত অধিক গুৰুত্ব দিয়ে। কাৰণ মন শুদ্ধ, পবিত্ৰ, সহানুভূতিশীল আৰু দয়া কৰুণা মৈত্ৰীৰে ভৰপূৰ হলে সেই সম্যক জ্ঞানী সাধুবোৰে স্বতঃস্ফূৰ্ত্তভাবেই নিৰামিষ তথা অল্পভোজী হৈ পৰে। জ্ঞান আহাৰেণেই জ্ঞানী সকলৰ প্ৰধান খাদ্য।

## সৌভাগ্য আৰু কপাল

প্ৰশ্নঃ--ভবিষ্যৎ বাণী আৰু মেজিক সম্পৰ্কে বুদ্ধই কি শিক্ষা আগবঢ়াইছিল?

উত্তৰঃ--'ভবিষ্যৎবাণী' কৰা, সুৰক্ষাৰ বাবে ৰক্ষা কৰচ, সোঁৱৰণী লোৱা বশীকৰণ তাবিজ লোৱা, গৃহনিৰ্মাণৰ বাবে স্থান নিৰ্ণয় গণনা আৰু দিশ নিৰ্ণয় কৰা, যাত্ৰাৰ বাবে সৌভাগ্যৰ দিন গণনা ইত্যাদিবোৰ নিৰর্থক আৰু অন্ধ বিশ্বাস বুলি বৰ্ণনা দি বুদ্ধই তেওঁৰ শিষ্য সকলক সেইবোৰৰ অভাসৰ পৰা সম্পূৰ্ণ বিৰত থাকিবলৈ নিৰ্দেশ দিছিল। তেওঁ বাৰে বাৰে অনুকীয়াই দিছে যে এইবোৰ একোটা নিম্ন মানৰ কলা, এক শ্ৰেণী মানুহৰ জীৱিকা নিৰ্বাহৰ কৌশল মাত্ৰ।

প্ৰশ্নঃ-- মানুহে কি কাৰণত এইবোৰ বিশ্বাস কৰে? কিয় প্ৰয়োগ কৰে?

উত্তৰঃ-- সাধাৰণতে মানুহ লুভীয়া স্বভাবৰ প্ৰাণী। অকল লুভীয়াই নহয় ভয়াতুৰ প্ৰাণী। অকল ভয়াতুৰেই নহয় অজ্ঞতাত অন্ধ প্ৰাণী। যেতিয়াই মানুহে বৌদ্ধ দৰ্শন উপলব্ধি কৰিব পাৰিব, তেতিয়াই

সহজতে বুজিব পাৰিব যে এখন পবিত্ৰ অন্তৰে এটা পবিত্ৰ মনে মানুহক যিমান বক্ষা কৰিব পৰে, এখন কাগজৰ টুকুৰা বা এটা ধাতুৰ টুকুৰাই নাইবা এখন মন্ত্ৰজোপ কৰা কাগজৰ টুকুৰাই সিমান বক্ষা কৰিব নোৱাৰে। বৌদ্ধ শিক্ষাই প্ৰমাণ কৰে যে সাধুতা জ্ঞান, ধৈৰ্য্য, দয়াশীলতা, দানশীলতা, পৰোপকাৰীতা, বিশ্বাসী, সৰ্ব্বমঙ্গল কামনা আদি গুণবোৰেহে মানুহক প্ৰকৃত পক্ষে সত্যৰূপে বক্ষা কৰিব পাৰ আৰু উন্নতশীল হবলৈ সহায় কৰে।

প্ৰশ্নঃ-- হলেও যাদুৰ তাবিজে অলপ কাম দিয়ে নিশ্চয়?

উত্তৰঃ-- বহুতো লোকে যাদুৰ তাবিজ বিক্ৰি কৰে। তেওঁলোকে লোকৰ ভাগ্য গণনা কৰে আৰু সেই মতে তাবিজ বিক্ৰি কৰি ঘূৰি ফুৰে। সেইবোৰ মানুহে এবাৰো ভাবি নেচায় আনৰ ভাগ্য ঠিৰাং কৰিব বিচৰা ব্যক্তিবোৰে কেলেই প্ৰথমতে নিজৰ ভাগ্য ৰচনা নকৰে? কিন্তু অন্ধ বিশ্বাসী মানুহ কিছুমানে লাখপতি হোৱাৰ সপোন দেখি লটাৰীৰে সৌভাগ্যবানৰ শাৰীত থিয় হবলৈ যাদুৰ তাবিজবোৰ ক্ৰয় কৰে। সেইদৰে ৰোগ পৰা, ভয়ৰ পৰা, বিপদৰ পৰা বক্ষা পাবলৈ বহুতো দুৰ্বল মনৰ মানুহে তাবিজ ক্ৰয় কৰে। দুৰ্বল মন সেৱা লোকে ধাতুৰ তাবিজ বা পাথৰৰ আঙঠীৰে বক্ষা পাব বিচাৰে। যেন পানীত পৰা মানুহে খেৰ কুটাত ধৰিয়েই পাৰ পাব বিচাৰে।

প্ৰশ্নঃ-- তেনেহলে ভাগ্য বুলিবলৈ কিবা এটা আছে নিশ্চয়?

উত্তৰঃ--ভাগ্য কথাটো মানুহে একো নভবাকৈয়ে বিশ্বাস কৰি লয়। আনকি অভিধানবোৰতো সময়ৰ খোজত যিবোৰ ঘটে সেইবোৰকে ভাগ্য বুলি বৰ্ণনা কৰে। ভাগ্যৰ অৰ্থ কপালৰ লিখন, বিধাতাই জন্মৰ সময়ত কপালত লিখা লিখন। জন্মৰ সময়ত হেনো কোনো বিধাতাই আহি কপালত কিছুমান কথা লিখি যায়, যিবোৰ অখণ্ডনীয়, অলঙ্ঘনীয়। কিন্তু স্বয়ং বুদ্ধই এই 'ভাগ্য' শব্দটোক, 'ভাগ্য' কথাটোক সম্পূৰ্ণ নাকচ কৰিছে, অস্বীকাৰ কৰিছে। তেওঁৰ গৱেষণাই এইটোক সম্পূৰ্ণ অন্ধবিশ্বাস বুলি আবিষ্কাৰ কৰিছে। এতিয়ালৈকে বিশ্ব ব্ৰহ্মাণ্ডত যিবোৰ ঘটনা ঘটি আছে, সেই সকলোবোৰেই নিৰ্দিষ্ট কাৰণ কিছুমানৰ বাবেহে ঘটি আছে। প্ৰতিটো কাৰণৰেই ঘটনা আছে, প্ৰতিটো ঘটনাৰেই ফল আছে। কাৰণ কৰ্ম আৰু ফলবোৰৰ নিবিড় সম্পৰ্ক আছে। (বুদ্ধৰ প্ৰতিৎত্য সমুৎপাদ নীতি Theory of Dependent origination মন কৰিব লগীয়া) ধৰি লওক এজন মানুহৰ ৰোগ হৈছে। এই ৰোগৰ নিশ্চয় কাৰণ থাকিব লাগিব। ৰোগৰ বীজাণুই নিশ্চয় মানুহজনক দুৰ্বল কৰিব। যিহেতু বীজাণু, শৰীৰ, ৰোগ আৰু দুৰ্বলতা এটা আনটোৰ লগত সম্পৰ্কিত এতেকে মানুহজন ৰোগৰ বাবে দুৰ্বল হোৱাটো দুৰ্ভাগ্য বোলা কথাটো কল্পনা মাথোন। বৌদ্ধ দৰ্শনে আমাক শিকায় যে মানুহে কৰ্ম অনুপাতে ফল পায়। আৰু ফল অনুপাতে মানুহে ভাগ্য বুলি মানি লয়।

সাধাৰণতে ধন সম্পত্তি, পদমৈৰ্য্যদা ক্ষমতা মান সন্মান বিচৰা লোকেহে ভাগ্যক বিশ্বাস কৰে। আৰু কোনো অদৃশ্য শক্তিৰ সহায়ত নিজৰ মনোকামনা পূৰণ কাৰিবলৈ চেষ্টা কৰোতে ভাগ্য বা

সৌভাগ্যৰ কথা কল্পনা কৰে। কিন্তু বুদ্ধই আমাৰ মন আৰু অন্তৰ অধিক পবিত্ৰ কৰিবলৈ গুৰুত্ব দিছে।  
তেওঁ কৈছে যে- পবিত্ৰ মনৰ গৰাকী সকলেহে অধিক ভাগ্যবান।

কোনবোৰ ভাগ্যবান ?

(ক) বিজ্ঞ, দক্ষ, নিপুণ, সুশিক্ষিত, প্ৰজ্ঞান, গুণী-জ্ঞানী, সুস্বাস্থ্যবান, মহাধনী, দোষহীন, অপবাদহীন,  
পবিত্ৰ মনৰ প্ৰিয় মধুৰভাষীজন শ্ৰেষ্ঠ ভাগ্যবান।

(খ) পিতৃ মাতৃক শ্ৰদ্ধাৰে যত্ন, স্বামী স্ত্ৰীৰ বুজাপৰা, লৰা ছোৱালীৰ যত্ন কৰিব পৰা সহজ সবল  
গৰাকীজন ভাগ্যবান।

(গ) দোষহীন, কালিমাহীন, কলঙ্কহীন, পৰোপকাৰী, সদানন্দ, মুকলিমুৰীয়া জনেই ভাগ্যবান।

(ঘ) সকলো প্ৰকাৰৰ অনুচিতৰ পৰা বিৰত, অনুচিত কৰ্ম, বাক্য, খাদ্যৰ পৰা বিৰত, ৰাগিয়াল খাদ্য  
নিচাদ্ৰব্য আদিৰ পৰা বিৰত, সদায় জ্ঞান প্ৰজ্ঞাৰ প্ৰতি আগ্ৰহীজন ভাগ্যবান।

এওলোক ভাগ্যবান কাৰণ এওলোকে দুখৰ জুইতো সুখেৰে কোজ কাটি নিৰ্বাণৰ পৰম সুখলৈ  
আগুৱাই যায়।

## বৌদ্ধ হোৱাৰ পদ্ধতি

প্ৰশ্নঃ-- আপোনাৰ মন্তব্যই মোক সন্তুষ্ট কৰিলে। এতিয়া কওক মই কেনেকৈ বৌদ্ধ হব পাৰিম?

উত্তৰঃ--চাওক এবাৰ উপালী নামৰ হিন্দু লোক এজনে বুদ্ধৰ ওচৰলৈ গৈছিল বুদ্ধক তৰ্কত হেৰুৱাই  
হিন্দু ধৰ্মত দীক্ষিত কৰিবলৈ। পিছে অলপ সময় কথা কোৱাৰ পিছতে তেওঁ বুদ্ধৰ প্ৰতি আকৃষ্ট হৈ  
পৰিল। আৰু লগে লগে বুদ্ধৰ শিষ্য হবলৈ মনস্থ কৰিলে।

কিন্তু বুদ্ধ শিক্ষাত বুজি পোৱাৰ ওপৰত সৰ্বাধিক গুৰুত্ব দিয়া হৈছে।

উপালীৰ উদ্দেশ্যে বুদ্ধই কৈছিলঃ-উপালী, উচিৎ বিচাৰ পৰীক্ষা নিৰীক্ষা আৰু অনুসন্ধান নকৰাকৈ  
বৌদ্ধ ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰাটো উচিৎ নহয়। নিজ বিবেচনাৰে উচিৎ, উপকাৰী হিতকৰ সুখকৰ আৰু গ্ৰহণীয়  
বুলি নিজে নিজে উপলব্ধি কৰিলেহে ইয়াক গ্ৰহণ কৰা উচিৎ। প্ৰথমতে বুদ্ধ দৰ্শনটোনো কি তাক  
সম্পূৰ্ণভাবে বুজি লোৱা, আৰু সত্যতা উপলব্ধি কৰা। সেয়ে যিমান সময় লাগে লাগক, হৰমূৰকৈ  
কেতিয়াও বৌদ্ধ ধৰ্ম গ্ৰহণ নকৰিবা। তাৰ পৰিবৰ্ত্তে সময় লোৱা, মনলৈ অহা প্ৰশ্নবোৰ সোধা,  
উত্তৰবোৰ বুজিবলৈ যত্ন কৰা' -বুলি।

বুদ্ধই নিজেও সৰহ সংখ্যক শিষ্য হোৱাটোত গুৰুত্ব দিয়া নাছিল। তেওঁ গুৰুত্ব দিছিল গুণগত মানদণ্ডতহে। মানুহে যাতে তেওঁৰ শিক্ষাবোৰৰ অনুসন্ধান চলাই প্ৰমাণ কৰি সত্যতা উপলব্ধি কৰিব পাৰে, আৰু সুবিবেচনাৰে নিৰ্ভুলভাৱে পালন কৰিব পাৰে, সেইবোৰলৈহে অধিক গুৰুত্ব দিছিল।

প্ৰশ্নঃ-- মই যদি সকলোবোৰ কথা বিবেচনা কৰি অৱশেষত বৌদ্ধ ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰিব বিচাৰো, তেতিয়া হলে মই কি কৰিব লাগিব?

উত্তৰঃ-- নিজকে প্ৰস্তুত কৰি তোলাৰ পিছত আপুনি এটা ভাল বৌদ্ধ বিহাৰলৈ গৈ তাত থকা ভাল সমাজখনৰ লগত মিলিজুলি আকৌ কিছুমান কথা জানিবলৈ যত্ন কৰক। সদৌ শেষত যেতিয়া আপুনি সম্পূৰ্ণ সাজু, তেতিয়া নিয়ম অনুসাৰে ত্ৰিশৰণ লওক! বৌদ্ধ ধৰ্ম গ্ৰহণত কোনো গোপণীয়তা নাই, ইয়াত কোনো গূহ্যতম কথাও নাই, গুহ্যতম মন্ত্ৰও নাই, গুহ্যতম পালনীয় কামো নাই। সকলো নিৰ্মল আকাশৰ দৰে নিৰ্মল, সুবিশাল আৰু মুকলি। এটা প্ৰতিবন্ধকটা পূৰ্ণ ধৰ্মৰ পৰা বা পিঞ্জৰাৰ পৰা আপুনি মুকলি আকাশৰ বুকুলৈ উৰা মাৰক, বিবেকক স্বাধীনতা দিয়ক। প্ৰকৃতিক লক্ষ্য কৰক। প্ৰকৃতিৰ ধৰ্মক লক্ষ্য কৰক। প্ৰকৃতিৰ ধৰ্মক পালন কৰক। তাৰ বাবে ত্ৰিশৰণ লওক।

প্ৰশ্নঃ-- সেই মহান ত্ৰিশৰণ কি কি?

উত্তৰঃ-- শৰণাৰ্থী থকা স্থানটোক শিৰিৰ বোলে। সুৰক্ষা আৰু আশ্ৰয় বিচাৰি বিপদগ্ৰস্ত মানুহে শিৰিৰলৈ, আশ্ৰয়স্থললৈ, টাপলি মেলে। বহুধৰণৰ শিৰিৰ আছে। যেনে কেতিয়াবা মনটো বৰকৈ বেয়া লাগিলে মানুহে কোনো বন্ধুৰ ওটৰলৈ যায়। মানুহে যেতিয়া বৰকৈ ভয় খায়, সন্দেহ কৰে, আৰু অনিশ্চয়তাত ভুগে, তেতিয়া তেওঁলোকে মিছা আশাঁ, মিছা কল্পনা, আৰু অন্ধ বিশ্বাসৰ আশ্ৰয় লয়। মামুহে যেতিয়া বিপদত পৰে আৰু আসন্ন বিপদৰ ভয়ত কম্পিত হয়, তেতিয়া এক কাল্পনিক শক্তিৰ ওচৰত অন্ধভাৱে আশ্ৰয় লয়। মানুহে মৃত্যুৰ পিছত যাতে কল্পনাৰ স্বৰ্গত বিপদহীন ভাবে থাকিব পাৰে, তাৰ বাবে স্বৰ্গখনক এক বিপদহীন আশ্ৰয়স্থল ৰূপে কল্পনা কৰে।

কিন্তু বাস্তবৰ ওপৰত নিৰ্ভৰযোগ্য মহাপ্ৰজ্ঞান বিদৰ্শন জ্ঞানেৰে বুদ্ধই কৈছে যে- এই আশ্ৰয়স্থল সমূহত আশ্ৰয় ললেও মানুহে আশ্ৰয় নেপায়। দুখ যন্ত্ৰণাৰ পৰা মানুহে মুক্তিও নেপায়।

(Truely these are not safe refuges.

not the refuge supreme.

Not the refuge whereby one is

freed from all sorrow.

But to take refuge in the

Buddha, the Dhamma and the sangha,

and to see with real understanding

the four noble truth,

suffering, the cause of suffering,  
the transcending of suffering and  
the noble eightfold Path leads  
to the transcending of suffering.

This is indeed is a safe refuge,  
it is the refuge supreme  
it is the refuge where by one is  
freed from all suffering.)

ত্ৰিৰত্ন :- বুদ্ধ, ধৰ্ম আৰু সংঘ। এই তিনিটাক ত্ৰিৰত্ন বুলি কোৱা হয়। বুদ্ধত শৰণ লোৱা, ধৰ্মত শৰণ লোৱা, আৰু বৌদ্ধ ভিক্ষু সঙ্ঘত শৰণ লোৱা, এই তিনিটাৰ শৰণক ত্ৰিৰত্নৰ শৰণ বুলি কোৱা হয়। এই ত্ৰিৰত্নত শৰণ লোৱা, আশ্ৰয় লোৱা আৰু সত্যক সত্যৰূপে উপলব্ধি কৰা। সকলো প্ৰাণীয়েই দুখ কষ্টেৰে জীয়াই থাকে, এই দুখ কষ্টবোৰৰ কাৰণ আছে, কিন্তু এই দুখ কষ্টবোৰৰ পৰা মুক্ত হবও পাৰি। মহান অষ্টাঙ্গিক মার্গ, বা আঠটা স্তৰৰ এটা মহান পথ, যি পথে আমাক দুখ মুক্তিৰ নিশ্চয়তা প্ৰদান কৰে, তাক হৃদয়ঙ্গম কৰা। এনে সুমহান আশ্ৰয়স্থল যত মানুহে দুখ কষ্টৰ পৰা ৰক্ষা পায়, ভয় আৰু অনিশ্চয়তাৰ পৰা ৰক্ষা পায়, অশান্তি আৰু যত্নগাৰ পৰা ৰক্ষা পায়, ই সঁচাকৈ মহান আশ্ৰয়স্থল। ই সঁচাকৈ সুৰক্ষিত আৰু সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ আশ্ৰয়স্থল।

বুদ্ধত শৰণ ললে নিশ্চয়তা আহে। এটা সুদৃঢ় বিশ্বাস ওপজে। যিকোনো মানুহে তেওঁৰ আশ্ৰয় ললে তেওঁৰ দৰে অষ্টাঙ্গিক মার্গৰে পৰিপূৰ্ণভাৱে অগ্ৰসৰ হব পাৰিলে, তেওঁৰ দৰে সম্পূৰ্ণ জ্ঞানৰ আভাৰে পৰিপূৰ্ণতা লাভ কৰিব পাৰিব। সেই দৰে ধৰ্মৰ আশ্ৰয় ললে যিকোনো মানুহে চাৰি আৰ্য সত্যক উপলব্ধি কৰিব পাৰিব। আৰু অষ্টমার্গত প্ৰৱেশ কৰিব পাৰিব। সংঘত আশ্ৰয় ললে যিকোনো মানুহে মহান অষ্টমার্গত অভ্যুজ্জ্বলৰ পৰা সহায় অনুপ্ৰেৰণা, আৰু উপদেশ পাব বুলি নিশ্চিত হব পাৰিব।

এই তিনিটা আশ্ৰয়স্থল অবিহনে মানুহে কতো ৰক্ষা নেপায়। দুখৰ পৰা পৰিত্ৰাণ নেপায়। সেয়ে এই আশ্ৰয়স্থল তিনিটাক ত্ৰিৰত্ন বুলি কোৱা হয়।

প্ৰশ্নঃ-- যেতিয়া আপুনি ত্ৰিশৰণ গ্ৰহণ কৰিলে, তেতিয়া বাৰু আপোনাৰ কি পৰিবৰ্তন হৈছে?

উত্তৰঃ--সহস্ৰ তথা অগণন বছৰৰ পৰিসীমাত অজস্ৰ বছৰ কাল ধৰি অজ্ঞাতাৰ এন্ধাৰত হাবাথুৰি খাই, বৌদ্ধ জ্ঞানৰ প্ৰথম সন্ধান পালো, তেতিয়া পালো কষ্টকৰ জগতৰ নিষ্কণ্টক পথৰ সন্ধান। নিৰৰ্থক জীৱনৰ অৰ্থপূৰ্ণ তৃপ্তি, অমানৱীয় সমাজত মানৱীয় মূল্যায়ন, স্বাৰ্থপৰ সমাজত দয়াৰ নীতি।

ত্ৰিৰত্নই মোক দেখুৱালে যে মই নিজে নিজকে এক পবিত্ৰ অবস্থালৈ লৈ যাব পাৰো। আৰু পিছৰ যিকোনো জন্মতেই মনুষ্যত্বৰ পূৰ্ণ বিকাশ, পূৰ্ণতা লাভ কৰিব পাৰিম। এজন ভাৰতীয় কবিৰ ভাষাত :-  
ত্ৰিৰত্নৰ আশ্ৰয়েৰে

হে পথিক---জ্ঞানৰ সেৱক !

উৰি যোৱা জ্ঞানৰ ডেউকাৰে--

ধৰ্মাকাশৰ শীতল ছায়াঁত

উৰি উৰি গাই যা

বিজয় কণ্ঠে--

মুক্তি পথৰ সুললিত গান।

ধুমুহা শিলাবৃষ্টিৰ তমসা নিশাৰ মই যেন এক বাট হেৰুৱা বৃদ্ধ বাটৰুৱা, ভোকাতুৰ, শোকাতুৰ, তৃষ্ণাতুৰ, ভাগৰৰ বোজাত শেতেলী যোৱা অবস্থাতো হাততে অহা বিজুলীৰ চিল মিল পোহৰত, যেন- মই পালো সোণালী পথৰ সন্ধান ! তেজ খোৱা পোকে ভৰা হাবিৰ পৰা লোই যোৱা পথৰ সন্ধান। এয়া মই নিৰ্বৰ্ণ পথৰ পথিক। এয়া মোৰ ত্ৰিশৰণ গ্ৰহণৰ পৰিবৰ্তন। যেন দৰ্শন মোৰ দৃষ্টি, আৰু জ্ঞান মোৰ শক্তি।

প্ৰশ্নঃ--মোৰ এজন বন্ধুই তেওঁৰ ধৰ্মত ধৰ্মান্তৰিত হবলৈ বাৰে বাৰে অনুৰোধ কৰি আছে, কওকচোন মই কি কৰিম?

উত্তৰঃ--এই ক্ষেত্ৰত তেওঁ আপোনাৰ প্ৰকৃত বন্ধু হয় নে নহয় বুজা উচিত। প্ৰকৃত বন্ধু হলে আপোনাৰ ইচ্ছাকো সন্মান জনাব। হয়তো এনেকুৱাও হব পাৰে যে অকল ধৰ্মান্তৰিত কৰিবলৈকে আপোনাৰ লগত বন্ধু হৈছে। আপুনি কি কৰিব বা নকৰিব সেইটোত কৈ ডাঙৰ কথা হল, তেওঁ আপোনাৰ প্ৰকৃপক্ষে ভাল বন্ধু হয় নে নহয়।

প্ৰশ্নঃ-- কিন্তু তেওঁ কয় যে তেওঁ মোৰ ধৰ্মত অংশ গ্ৰহণ কৰিব।

উত্তৰঃ--আপোনাৰ ধৰ্মত অংশ গ্ৰহণ আৰু আনৰ ধৰ্মত অংশ গ্ৰহণ কৰিবলৈ গৈ নিজ ধৰ্মমতৰ প্ৰয়োগ কৰাটো একে কথা নহয়। ভাল পোৱাৰ ছলেৰে, দানশীলতাৰ ছলেৰে বহুতো দুষ্ট বন্ধুৱে নিজ স্বার্থ পূৰণ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিব পাৰে।

প্ৰশ্নঃ-- সেই সত্যক মই কেনেকৈ বুজিব পাৰিম?

উত্তৰঃ--এয়া অতি সহজ কথা। আপুনি প্ৰথমতে নিজৰ মনটোক স্থিৰ কৰি লওক যে আপোনাক কি লাগে? আৰু পিছত বাৰে বাৰে তেওঁৰ নিমন্ত্ৰণ প্ৰত্যাখ্যান কৰি অকল ধন্যবাদ জনাই থাকিব। তেওঁৰ তোষামোদক আপুনি ধন্যবাদ জনাই থাকিব। আপুনি যদি বাৰে বাৰে তেওঁৰ নিমন্ত্ৰণ প্ৰত্যাখ্যান কৰি

থাকে, কোনো প্ৰলোভনতে প্ৰলোভিত নহয়, তেতিয়া তেওঁ নিজে নিজে আপোনাক ত্যাগ কৰিব। সকলোৱে বুজা উচিত যে কোনেও কাৰো ওপৰত নিজৰ ইচ্ছা জাপি দিয়া উচিত নহয়।

প্ৰশ্নঃ-- বৌদ্ধ সকলে আনৰ ধৰ্মত অংশ গ্ৰহণ কৰাটো উচিত নে?

উত্তৰঃ--নিশ্চয়। সকলো বৌদ্ধ ধৰ্মৰ লোকে আনৰ ধৰ্মত অংশ গ্ৰহণ কৰাটো উচিত। আৰু মই ভাবো বৌদ্ধ সকলে আনৰ ধৰ্মত অংশ গ্ৰহণ কৰা আৰু নিজৰ মত প্ৰয়োগ কৰা এই দুয়োটা কথাৰে ভাল মতে বুজি পায়। যদি কোনো লোকে আগ্ৰহেৰে কোনো সময়ত বৌদ্ধ ধৰ্মৰ কথা সোধে, তেতিয়াহে তেওঁক সেই পৰিমাণে বৌদ্ধ শিক্ষাৰ কথা কোৱা উচিত। নসোধাকৈ বুদ্ধ শিক্ষাৰ কথা কোৱাটো উচিত নহয়। যদি তেওঁলোকৰ কথা আৰু কাৰ্য্যৰ দ্বাৰা প্ৰকাশিত হয় যে তেওঁলোক বুদ্ধ শিক্ষা বা বৌদ্ধ ধৰ্মৰ কথা শুনিবলৈ আগ্ৰহী নহয়, তেনেহলে নোকোৱাই ভাল। অৱশ্যে আপোনাৰ ব্যৱহাৰ আৰু বাক্যৰ দ্বাৰা বৌদ্ধ ধৰ্মৰ প্ৰতিভা প্ৰকাশ কৰিব পাৰিলে অধিক আৰু সুন্দৰ ফলপ্ৰসূ হব। সহজ সৰল, দয়াময়, ধৈৰ্য্যবান, সাহসী অথচ শান্ত আদি প্ৰতিভাৰ দ্বাৰা মানুহক বৌদ্ধ ধৰ্মৰ সৎ গুণবোৰৰ উপকাৰীতা প্ৰকাশ কৰি দেখুৱাব পাৰি। আপোনাৰ কৰ্ম আৰু বাক্যৰ দ্বাৰা বৌদ্ধ ধৰ্মৰ উজ্জ্বলতা প্ৰকাশিত হব।

মই, আপুনি, তেওঁ, সকলোৱে যদি বুদ্ধ শিক্ষা বা বৌদ্ধ দৰ্শন বা বৌদ্ধ ধৰ্মৰ সাৰ মৰ্ম বুজি পাও, আৰু প্ৰয়োগ কৰো, অনুশীলন কৰো, নিজ নিজ ভুলৰ সুধৰণি কৰো, অন্তৰ মনৰ বিশুদ্ধ কৰিব পাৰো, পবিত্ৰ কৰিব পাৰো, নিজকে বিকাশ তথা কৰুণাময় কৰিব পাৰো, তেনেহলে সত্য-তথ্য-গৱেষণা পদ্ধতিৰে প্ৰকৃত ভাবে প্ৰকৃতিৰ 'কৰ্ম- কাৰণ-ফল' নাতিৰে আমি প্ৰত্যেকেই উপকৃত হব পাৰো আৰু আনেও ইয়াৰ দ্বাৰা উপকৃত হব পাৰে। আমাৰ সম্যক জ্ঞানৰ প্ৰভাবে সমাজত দেশত তথা সমগ্ৰ বিশ্বতে শান্তিৰ প্ৰভাব পেলাব। ই ধুকপ।

সমাপ্ত ॥

